

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK

*Monitorowanie miejsc,
w których przebywają
dzieci pozbawione wolności*

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI) – Belgia

PRAWA DZIECI ZA KRATKAMI:

PRAWA CZŁOWIEKA DZIECI POZBAWIONYCH WOLNOŚCI; ULEPSZANIE MECHANIZMÓW MONITOROWANIA

(JUST/2013/JPEN/AG/4581)

Marzec 2014 – luty 2016 r.

KOORDYNATOR: Defence for Children International (DCI) – **Belgia**

PARTNERZY:

Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights (**Austria**), Institute of Social Studies of the University of Tartu (**Estonia**), Defence for Children International (**Francja**), Irish Penal Reform Trust (**Irlandia**), Defence for Children International (**Włochy**), Ombudsman's Office of the Republic (**Łotwa**), National association of educative and social communities (**Luksemburg**), Defence for Children International (**Holandia**), Helsińska Fundacja Praw Człowieka (**Polska**), Research Centre CICOP. West University in Timisoara (**Rumunia**), Proyecto Solidario (**Hiszpania**).

PARTNERZY STOWARZYSZENI:

Child Rights Centre (**Republika Serbii**), Howard League for Penal Reform (**Zjednoczone Królestwo**), World Organisation against Torture (**OMCT**), Rada Europy (**RE**).

EKSPERCI:

Ileana Bello (Szwajcaria), Anne-Sophie Bonnet (Francja), Bernard De Vos (Belgia), Malcolm Evans (UK), Paula Jack (Irlandia),

Philip D.Jaffé (Szwajcaria), Ursula Kilkelly (Irlandia), Ton Liefaard (Holandia), Sonja Snacken (Belgia), Nikhil Roy (UK), Nevena Vuckovic (Republika Serbii).

CZŁONKOWIE MIĘDZYNARODOWEGO ZESPOŁU DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI) – BELGIA:

Benoît Van Keirsbilck (Przewodniczący), Sarah Grandfils (Koordynator – Badacz), Andrea Salcedo Caja (Kierownik Projektu), Pierre- Yves Rosset (Badacz), Marine Braun (Badacz) oraz Natascha Delahaut, Ioanna Gimnopoulou, Alejandra Uribe Restrepo, Justine Minot i Ysaline Degeldre (Stażyści).

POLSKIE WYDANIE

Marcin Wolny (redakcja); dr Aleksandra Iwanowska (dostosowanie podręcznika do potrzeb polskiego odbiorcy); Katarzyna Wiśniewska, dr Piotr Kładoczny (nadzór naukowy); Biuro Rzecznika Praw Dziecka (tłumaczenie podręcznika na język polski); Helsińska Fundacja Praw Człowieka (wydawca)

www.childrensrightsbehindbars.eu

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK

*Monitorowanie miejsc,
w których przebywają
dzieci pozbawione wolności*

DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL (DCI) – Belgia

AUTORZY I PROJEKT

Niniejszy Praktyczny Przewodnik został napisany przez **Sarah Grandfils** pod nadzorem **Benoît Van Keirsbilck**, Dyrektora Defence for Children International (DCI) – Belgia oraz przewodniczącego DCI – International. Redakcję wsparła także specjalistyczna wiedza **14 partnerów i partnerów stowarzyszonych** z całej Europy oraz międzydiscyplinarny zespół **11 międzynarodowych ekspertów wysokiego szczebla** pracujących nad projektem finansowanym przez UE „Prawa Dzieci Za Kratkami”. Członkowie zespołu z DCI Belgia przyczynili się także w znacznym stopniu do zainicjowania i opracowania niniejszego Przewodnika, zwłaszcza **Andrea Salcedo Caja** i **Pierre-Yves Rosset**.

Defence for Children International (DCI) – Belgia jest partnerem wiodącym niniejszego projektu. Celem pracy DCI – Belgia jest ochrona i obrona praw dzieci w Belgii oraz innych państwach współpracujących z sekcjami krajowymi składającymi się z 47 partnerów z całego świata oraz innych członków stowarzyszonych. Podstawowa działalność DCI obejmuje: szkolenie, edukację i podnoszenie świadomości; podejmowanie działań gdy prawa dzieci są naruszane oraz zapewnianie nadzoru i monitorowanie poszanowania podstawowych praw dzieci przez Państwo Belgijskie. Główne obszary działania to: system sprawiedliwości dla nieletnich

oraz dostęp dzieci do wymiaru sprawiedliwości; pozbawianie dzieci wolności; prawa dzieci w drodze; prawo dzieci do partycypacji oraz swobody wypowiedzi.

Niniejszy Przewodnik jest głównym owocem **projektu „Prawa Dzieci Za Kratkami”**. Koncepcja tego projektu opiera się na twierdzeniu, że mechanizmy monitorowania, w ramach których wizytuje się różne miejsca, w których przebywają dzieci pozbawione wolności (w Europie), nie bazowały na żadnych konkretnych wytycznych, które mogłyby być użyte jako zasady przygotowywania, wdrażania i zaleceń pokontrolnych wizyt monitorujących. Projekt więc ma na celu udostępnienie specjalistom praktycznego, metodologicznego narzędzia, skonstruowanego specjalnie z myślą o dzieciach i miejscach, gdzie są pozbawiane wolności. Aby stworzyć taki Przewodnik w sposób jak najbardziej pragmatyczny, projekt został zaplanowany w taki sposób, by rozpoczynał się badaniami terenowymi realizowanymi równocześnie w 13 państwach UE i Serbii, które dały w efekcie obraz sytuacji w kwestii praktyk i funkcjonujących i istniejących mechanizmów skargowych. W wyniku przeprowadzonych badań powstało 14 raportów krajowych oraz przegląd europejski, podsumowujący owe raporty. Przewodnik opiera się więc na

tych osiągnięciach i na specjalistycznej wiedzy, multidyscyplinarnych kompetencjach, analizach i pracy wykonanych wspólnie przez cały zespół projektu podczas trzech seminariów międzynarodowych oraz poprzez intensywną wymianę informacji pomiędzy

partnerami i wkład ekspertów w cały projekt.

Wszystkie efekty niniejszego projektu są dostępne na stronie:

www.childrensrightsbehindbars.eu

PODZIĘKOWANIA

Autorzy pragną podziękować wszystkim partnerom, partnerom stowarzyszonemu i ekspertom projektu „**Prawa dzieci za kratkami**” za ich niezwykle cenny wkład w postaci wiedzy, przygotowania, recenzji i poprawek tego praktycznego Przewodnika. Badanie przeprowadzone w 14 państwach, raporty krajowe sporządzone w ich rezultacie, europejski przegląd, który je podsumowuje jak również uczestnictwo całej ekipy w 3 seminariach w Brukseli w 2014 i 2015 roku były niezwykle przydatne i konstruktywne w przygotowywaniu niniejszego Przewodnika. Doceniamy szczególnie zaangażowanie, starania oraz elastyczność wszystkich uczestniczących w projekcie osób.

Dziękujemy również szczególnie fundatorowi niniejszego projektu – Unii Europejskiej – jak również współfundatorom – Radzie Europy, „Fonds Houtman”, „Loterie Nationale” oraz „Wallonie-Bruxelles International” bez nich realizacja tego projektu nie byłaby możliwa.

Co więcej, chcielibyśmy podziękować takim partnerom jak CPT za dobrowolne uczestnictwo w projekcie, a także wszystkim organizacjom

społeczeństwa obywatelskiego, pracownikom organizacji monitorujących przyjmujących skargi, sędziom, prawnikom, urzędnikom, dyrektorom i pracownikom miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, ekspertom, badaczom i innych kluczowym aktorom, którzy udzielili swego wsparcia w trakcie badań i prac prowadzonych w ramach niniejszego projektu. Składamy gorące podziękowania Aishling Heffernan, Paul Jack i Claire Brisset za ich cenną korektę niniejszego Przewodnika.

Wreszcie, chcemy podziękować wszystkim dzieciom i młodym ludziom, którzy zgodzili się z nami porozmawiać na potrzeby niniejszego projektu i za to, że podzielili się swymi doświadczeniami związanymi z pozbawieniem ich wolności i poszanowania ich praw w związku z tą sytuacją.

Na końcu składamy specjalne serdeczne podziękowania wszystkim ekipom DCI-Belgia i stażystom za ich pracę i poświęcenie oraz nieskończone zaangażowanie by doprowadzić do realizacji tego projektu w ostatnich dwóch latach. Każdy z nich wniósł różnego rodzaju wkład w ten projekt.

WSTĘP

Opierając się na ponad 25-letnim doświadczeniu CPT związanym z wizytowaniem aresztów w całej Europie, możemy stwierdzić, że dzieci pozbawione wolności są często w dużo większym stopniu niż dorośli narażone na niewłaściwe traktowanie.

CPT niestety zbyt często spotykał się z sytuacją, w której małoletni byli źle traktowani, począwszy od „wychowawczego” klapsa, a na popychaniu, kopaniu i szturczeniu przez funkcjonariuszy policji lub pracowników ośrodka skończywszy. Widzieliśmy także młodych ludzi będących ofiarą przemocy ze strony innych więźniów, zwłaszcza w pomieszczeniach sypialnianych, oraz takich, którzy byli umieszczeni w celach więziennych z dorosłymi więźniami, a ich specjalne potrzeby w ogólne nie były brane pod uwagę. W wielu przypadkach młodociani byli traktowani przez policję jak dorośli, a organy ścigania nie wprowadzały w ich przypadku zabezpieczeń prawnych odpowiednich do wieku zatrzymanych. W środowisku aresztu dla imigrantów, dzieci mogą przebywać w surowych warunkach, gdzie nie ma dostępu do edukacji lub zajęć sportowych, i nie ma żadnego opiekuna prawnego, który by dbał o zabezpieczenie ich praw. W ośrodkach psychiatrycznych i domach opieki spotkaliśmy dzieci przywiązane do łóżek na długi czas lub zamknięte w odosobnieniu. Takie praktyki są niedopuszczalne.

CPT, przeprowadzając wizytacje, próbował uzupełnić standardy wyznaczone w międzynarodowych aktach prawnych, głównie Konwencji NZ o Prawach Dziecka z 1989 roku oraz Europejskich regułach dotyczących nieletnich przestępców. W 1998 roku ustanowiono kilka zabezpieczeń, które powinny być proponowane wszystkim młodocianym przestępcom pozbawionym wolności zgodnie z prawem karnym. Standardy te zostały zaktualizowane i rozszerzone po wydaniu Raportu Generalnego CPT w 2014 roku, w którym określone zostały niezbędne zabezpieczenia i który wskazał rodzaj placówek, w których małoletni powinni być przetrzymywani, oraz szczególny rodzaj opieki, jaką należy im zapewnić ze strony dobrze przeszkolonego i wyspecjalizowanego personelu.

Ochrona dzieci pozbawionych wolności przed torturami, nieludzkim czy poniżającym zachowaniem jest staraniem wspólnym. Wymaga zaangażowania nie tylko ochronnych mechanizmów krajowych i międzynarodowych lecz także systemów instytucji praw człowieka, takich jak Rzecznicy Praw Dziecka, posłowie, urzędnicy systemu sądownictwa, społeczeństwa obywatelskiego i badaczy.

Mając na względzie wagę ich roli w zapobieganiu niewłaściwego traktowania, organy przeprowadzające działania kontrolne muszą to robić w sposób profesjonalny. Do tego konieczna jest odpowiednie usystematyzowanie programu wizyt, wiedza na temat standardów oraz zrozumienie spraw mających wpływ na dzieci, jak również niezbędne umiejętności, wrażliwość i świadomość rzeczy by móc przeprowadzać z dziećmi rozmowy na temat ich doświadczeń.

Dlatego niniejszy przewodnik jest taki ważny. Został on opracowany na podstawie praktycznych doświadczeń szeregu krajowych i międzynarodowych organów i czerpie z doświadczenia ekspertów w tej dziedzinie. Niniejszy przewodnik ma na celu wzmocnienie potencjału organów monitorujących w zakresie efektywnego przeprowadzenia wizyty w ośrodku, w którym przetrzymywane są dzieci, przy opracowaniu, krok po kroku, stosownego systemu praktycznych narzędzi, wskazując kierunek, w jakim wizyta powinna być zorganizowana i jakie kwestie powinny zostać poddane kontroli.

W mojej opinii niniejszy Przewodnik powinien być elementem zestawu narzędzi administracyjnych każdej organizacji, która zamierza przeprowadzić wizytę kontrolną w dowolnym ośrodku, w którym przebywają aresztowane dzieci.

Mykola GNATOVSKYY

*Przewodniczący Europejskiego Komitetu
ds. Zapobiegania Torturom (CPT)*

WSTĘP DO POLSKIEGO WYDANIA

Przestrzeganie praw dziecka jest miarą postępu kulturowo-cywilizacyjnego we współczesnym świecie. Należy zatem podejmować wszelkie działania na rzecz pełnej realizacji praw przysługujących najmłodszym. Temat ten musi być należycie potraktowany, czego urzeczywistnieniem będzie powszechna obecność praw dziecka we wszystkich systemach społecznych, politycznych i gospodarczych w Europie. Wszelkie odstępstwa od normy w zakresie przestrzegania praw dziecka powinny być ujawniane i natychmiast korygowane. Aby było to możliwe, należy diagnozować i monitorować sytuację dzieci we wszystkich krajach UE według opracowanych i powszechnie akceptowanych standardów merytorycznych. Szczególnie dotyczy to miejsc pobytu dzieci pozbawionych wolności oraz miejsc ograniczania ich wolności.

Przewodnik: „Monitorowanie miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności” został napisany przez Sarah Grandfils we współpracy z Benoît Van Keirsbilck, Dyrektorem Defence for Children International (DCI). Redakcja materiału została oparta na wiedzy i kompetencjach partnerów stowarzyszonych z Europy oraz informacji pochodzących od zespołu międzynarodowych ekspertów pracujących nad projektem finansowanym przez

UE, a zatytułowanym: „Prawa Dzieci Za Kratkami”.

Podstawowym założeniem opracowanego materiału jest stworzenie wytycznych umożliwiających przygotowanie wizyt monitorujących, określenie standardów przebiegu wizytacji, a także wdrażania w życie zaleceń pokontrolnych, dotyczących miejsc izolacji dzieci i młodzieży. Opracowanie powszechnie obowiązujących zasad dotyczących pobytu dzieci i młodzieży w miejscach odosobnienia jest niewątpliwie działaniem celowym i zasadnym merytorycznie, albowiem obecnie brakuje ogólnoeuropejskich standardów dotyczących funkcjonowania ośrodków, w których przebywają dzieci pozbawione wolności w Europie, co w zasadniczy sposób wpływa na przestrzeganie ich praw.

Zaproponowane w podręczniku narzędzie metodologiczne umożliwi specjalistom zajmującym się problemem przestrzegania praw dziecka sprawniejsze i bardziej merytoryczne działanie na terenie krajów UE, co przyczyni się do poprawy formalno-prawnej i społecznej sytuacji dzieci przebywających wbrew własnej woli w odosobnieniu.

MAREK MICHALAK
Rzecznik Praw Dziecka

SPIS TREŚCI

AUTORZY I PROJEKT	4
PODZIĘKOWANIA	6
WSTĘP	7
WSTĘP DO POLSKIEGO WYDANIA	9
AKRONIMY I SKRÓTY	14

1. WPROWADZENIE	15
1.1. Definicje kluczowych pojęć	16
1.2. Dzieci pozbawione wolności oraz Międzynarodowe i Europejskie Ramy Prawne	19
1.3. Dla kogo jest ten Przewodnik?	21
1.4. Przesłanki niniejszego Praktycznego Przewodnika	22
1.5. Cele Praktycznego Przewodnika	22
1.6. Jak korzystać z niniejszego Przewodnika?	23

2. POZBAWIENIE DZIECI WOLNOŚCI – KONTEKST	25
2.1. Kontekst i formy pozbawiania wolności dzieci	25
2.2. Kontekst wrażliwości dzieci pozbawionych wolności	27

3. MECHANIZMY MONITOROWANIA MIEJSC, GDZIE DZIECI SĄ POZBAWIONE WOLNOŚCI	31
3.1. Przyjęcie podejścia opartego na prawie	31
3.2. Przedmiot kontroli	32
3.3. Podstawowe zasady skutecznego monitorowania	33
3.4. Podstawowe zasady monitorowania	37
3.5. Przegląd różnych mechanizmów monitorowania	40
A. Mechanizmy międzynarodowe	40
B. Mechanizmy europejskie	42
C. Mechanizmy krajowe	43

4. METODOLOGIA MONITOROWANIA	51
4.1. Opracowanie strategii monitorowania	52
A. Zrozumienie ogólnego kontekstu pozbawienia dziecka wolności	52
B. Określenie celów monitorowania	53
C. Ustalenie ogólnych ram czasowych programu monitorowania	54
D. Wybór miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, do kontroli.....	54
E. Określenie rodzaju, czasu trwania i częstotliwości wizyt kontrolnych.....	55
F. Opis komisji monitorującej	59
G. Przyjęcie wytycznych etycznych i polityki na rzecz ochrony dziecka.....	61
H. Informacja o i komunikacja /współpraca z innymi organami wizytującymi	62
4.2. Przygotowanie do wizyty	65
A. Określenie szczegółowych celów wizyty	65
B. Zebranie i przygotowanie zespołu monitorującego	66
C. Przegląd dokumentacji i zebranie informacji.....	66
D. Wstępne kontakty do nawiązania przed wizytą.....	68
E. Program wizyty	69
F. Przygotowanie dokumentów dodatkowych	69
G. Przygotowanie zaplecza materiałowo-logistycznego	70
4.3. Realizacja wizyty	72
A. Pierwsze spotkanie z dyrektorem placówki	73
B. Inspekcja pomieszczeń i uwagi dotyczące warunków	74
C. Przegląd akt i innych dokumentów.....	76
D. Rozmowy z dziećmi.....	78
E. Rozmowy z pracownikami placówki.....	85
F. Rozmowy z osobami z zewnątrz blisko związanymi z dziećmi pozbawionymi wolności	86
G. Końcowe spotkanie z dyrektorem placówki – podsumowanie wizyty	86
4.4. Wizyty pokontrolne / Dalsze działania	88
A. Raporty wewnętrzne.....	89
B. Analiza i raport wewnętrzny.....	89
C. Raporty zewnętrzne	89
D. Projekt zaleceń	92
E. Przekazanie raportów	93
F. Informacja zwrotna na temat raportów i zaleceń oraz dalsze czynności pokontrolne	94
G. Ocena roli raportów i zaleceń	95
H. Możliwe dodatkowe strategie pokontrolne.....	96

5. KRYTERIA OCENY DOKONYWANEJ PODCZAS WIZYTY UWZGLĘDNIAJĄCE SPECYFIKĘ POTRZEB DZIECKA	97
5.1. Procedury pozbawienia wolności	98
A. Procedura pozbawienia wolności oraz alternatywa dla aresztu	98
B. Kontakt z prawnikiem / osobą zaufaną	100
C. Areszt (policyjny), zapobiegawcze pozbawienie wolności, areszt śledczy itd	104
D. Transport, przyjazd i przyjęcie	106
E. Akta	109
F. Zwolnienie i opieka po zwolnieniu	110
5.2. Personel / Pracownicy	112
A. Rekrutacja personelu, szkolenie i postępowanie	112
5.3. Bezpieczeństwo i ochrona	117
A. Tortury i inne niewłaściwe traktowanie	117
B. Odseparowanie i przetrzymywanie w izolatce	120
C. Użycie siły i krępowanie ciała	122
D. Rewizja	125
E. Kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa	127
F. Przemoc między dziećmi	128
5.4. Porządek i dyscyplina	130
A. Procedury dyscyplinarne i rejestry	130
B. Mechanizmy skargowe	135
5.5. Warunki materialne	137
A. Oddzielenie	137
B. Zakwaterowanie i przeludnienie	139
C. Jedzenie i woda pitna	140
D. Higiena i punkty sanitarne	142
E. Oświetlenie i wentylacja	144
F. Ubranie i miejsce do spania	144
G. Prawo do prywatności (prowadzenia pamiętnika, trzymania rzeczy osobistych itd.)	146
5.6. Ramy społeczno-pedagogiczne, reżym społeczno-edukacyjny i rozwój osobisty	147
A. Reżym i program	147
B. Partycypacja	149
C. Kontakt ze światem zewnętrznym	150
D. Edukacja i szkolenia zawodowe	154
E. Praca i zajęcia wykonywane za wynagrodzeniem	156
F. Gimnastyka na świeżym powietrzu, zajęcia	157

G. Wiara i praktyki religijne	158
H. Dobro dziecka i doradztwo	160
I. Zajęcia z reintegracji/przygotowanie do wyjścia na wolność.....	161
5.7. Opieka zdrowotna	162
A. Dostęp do opieki zdrowotnej (ocena, dokumentacja, informacja).....	162
B. Personel medyczny (zewnątrzny i wewnętrzny)	165
C. Dokumentowanie i zgłaszanie dowodów medycznych znęcania się nad dzieckiem.....	166
D. Specjalne potrzeby dziewczynek.....	168
E. Dzieci z chorobami umysłowymi.....	170
F. Dzieci z uzależnieniami (narkotyki, alkohol itd.)	171
G. Dzieci, którym zagraża samookaleczanie się lub samobójstwo.....	172
H. Kwestie związane z seksualnością (prawo do seksualności, zdrowia seksualnego, choroby zakaźne itd.).....	173
<hr/>	
6. MECHANIZMY SKARGOWE DOSTĘPNE DLA DZIECI POZBAWIONYCH WOLNOŚCI	175
6.1. Cele i zadania mechanizmów skargowych.....	176
6.2. Podstawowe zasady systemów skargowych?	177
A. Dostępność.....	177
B. Uwzględnienie specyfiki natury dziecka.....	177
C. Bezpieczeństwo.....	178
D. Skuteczność.....	179
6.3. Komu dzieci mogą składać skargi?.....	181
<hr/>	
7. DALSZY INFORMACJE, LEKTURY I ZAŁĄCZNIKI	183
ZAŁĄCZNIK 1: Konwencja o Prawach Dziecka (wersja uproszczona)	184
ZAŁĄCZNIK 2: Procedury i względy etyczne dotyczące rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności w trakcie procesu kontrolnego.....	188
ZAŁĄCZNIK 3: Polityka ochrony dzieci	190
ZAŁĄCZNIK 4: ECtHR – Orzecznictwo.....	192

AKRONIMY I SKRÓTY

BOP	Zbiór zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia
CAT	Konwencja przeciwko stosowaniu tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania Komitet NZ Przeciwko Torturom
CCTV	Telewizja przemysłowa
CoE	Rada Europy
CPT	Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu
CRC	Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka Komitet Praw Dziecka NZ
ECHR	Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności
ECTHR	Europejski Trybunał Praw Człowieka
EPR	Europejskie Reguły Więzienne
ERJO	Europejskie Zasady stosowane wobec młodocianych przestępców, wobec których zastosowano sankcje lub środki
EU	Unia Europejska
GCFJ	Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące przyjaznej dzieciom opieki zdrowotnej
GC N°. 10	Komentarz Ogólny Nr 10 Komitetu Praw Dziecka: Prawa Dzieci w Systemie Sprawiedliwości dla Nieletnich
GPJD	Wytyczne NZ dotyczące zapobiegania przestępczości nieletnich (Wytyczne z Rijadu)
ICRC	Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża
NGOs	Organizacje pozarządowe (NGO)
NHRIs	Narodowe Instytucje na Rzecz Ochrony Praw Człowieka
NPMs	Krajowy Mechanizm Prewencji
OPCAT	Protokół fakultatywny do Konwencji o zakazie stosowania tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania
RAJJ	Wzorcowe zasady minimum NZ dotyczące wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Zasady z Pekinu)
RNCM	Wzorcowe Reguły Minimum dotyczące środków nie polegających na uwięzieniu (Reguły z Tokio)
RPJDL	Reguły NZ dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Reguły z Hawany)
RTWP	Reguły NZ dotyczące postępowania z kobietami skazanymi na karę pozbawienia wolności i środków nieizolacyjnych dla więźniów płci żeńskiej (Reguły z Bankoku)
SMR	Wzorcowe reguły minimalne ONZ dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli)
SPT	Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu
UN	Narody Zjednoczone

1. WPROWADZENIE

„Dzieci pozbawione wolności są szczególnie narażone na ryzyko przemocy, wykorzystania a nawet aktów torturowania i okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania lub karania. Nawet pozbawienie wolności na krótki czas może podważyć równowagę psychiczną i fizyczną dziecka i zaburzyć proces rozwoju kognitywnego dziecka. Dzieci pozbawione wolności są bardziej narażone na depresję, odczuwanie niepokoju i często wykazują objawy podobne do objawów zespołu stresu pourazowego. W sprawozdaniach opisujących skutki pozbawiania dzieci wolności można znaleźć wyższe współczynniki samobójstw i samo-okaleczeń oraz problemów rozwojowych.

Wyjątkowa wrażliwość dzieci pozbawionych wolności wymaga zastosowania wyższych standardów i szerszej gamy zabezpieczeń w zapobieganiu torturom i niegodziwemu traktowaniu. Szczególne praktyki i kwestie, takie jak segregacja, organizacja i administracja w ośrodkach zamkniętych, sankcje dyscyplinarne, możliwości resocjalizacyjne, szkolenie wyspecjalizowanego personelu, wsparcie i odwiedziny rodzin, dostępność środków alternatywnych i odpowiedni system kontroli i nadzoru wymagają szczególnej uwagi i zmiany standardów”.

Sprawozdanie Specjalnego Sprawozdawcy ds. tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania, Juan E. Méndez A/HRC/28/68 / 5 marca 2015 r.

Prawa i potrzeby dzieci są specyficzne i różnią się od praw i potrzeb dorosłych. Dobrze znane i opisane szkodliwe skutki pozbawienia dzieci wolności sugerują, że środek ten powinien być stosowany jedynie w ostateczności. Priorytet powinny zawsze mieć środki alternatywne. Stosowanie kary pozbawienia wolności jako środka ostatecznego powinno mieć miejsce jedynie w wyjątkowych przypadkach; gdy leży to w najlepszym interesie dziecka i na najkrótszy możliwy czas. Celem tego środka powinno być nauczanie, resocjalizacja i przygotowanie dziecka do reintegracji społecznej. Te kluczowe zasady ujęte w prawie międzynarodowym są podstawowym warunkiem zastosowania kary pozbawienia wolności wobec dziecka w jakichkolwiek okolicznościach.

Nawet, jeśli dziecko zostanie już pozbawione wolności, wciąż ma prawo do wykonywania innych praw zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka (KOPD), w której prawa te są umocowane. Jednakże warunki i traktowanie, jakie dzieci spotykają w miejscach, w których przebywają po pozbawieniu wolności, nie zawsze spełniają ich szczególne potrzeby i są zgodne z prawami dziecka. Dotyczy to dostępu do odpowiedniej edukacji, kontaktu z rodziną i światem zewnętrznym, potrzeby

prywatności, ćwiczeń fizycznych, zajęć rekreacyjnych, prawa do zachowania zdrowia i dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Wręcz przeciwnie, z powodu swego wieku, stopnia dojrzałości i wrażliwości psychologicznej oraz z powodu długoterminowych skutków pozbawienia wolności dla ich samopoczucia i rozwoju, dzieci są jedną z najsłabszych psychicznie grup osób pozbawionych wolności. Co więcej, pozbawienie wolności często intensyfikuje wrażliwość dzieci na dyskryminację, wykorzystywanie, przemoc. Wciąż warunki życiowe, w których przebywają dzieci, dostępna dla nich higiena, opieka zdrowotna i żywienie nie korespondują z poszanowaniem ich ludzkiej godności.

W tym kontekście, **regularne i niezależne monitorowanie miejsc, gdzie dzieci są pozbawione wolności jest kluczowe**. Celem monitorowania jest zarówno zapewnienie proaktywnego poszanowania podstawowych praw dzieci poprzez zredukowanie ryzyka wystąpienia tortur, przemocy, wykorzystywania lub jakiegokolwiek innej formy łamania praw dzieci (**cel prewencyjny**) jak i zagwarantowanie, że wszystkie wymagane zabezpieczenia – w tym prawo do złożenia skargi – są skuteczne, tak by zapewnić dziecku realizację jego praw (**cel ochronny/kontrolny**).

1.1. Definicje kluczowych pojęć

Dziecko

„Dziecko oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletniość”. (CRC, Artykuł 1)

Na potrzeby niniejszego Przewodnika, będziemy stosować raczej termin „dziecko” niż „młodociany”, „małoletni” czy „osoba młoda”, nawet jeśli ta osoba mająca 17 lat niekoniecznie będzie się już sama uznawać za „dziecko”.

Pozbawienie wolności

Artykuł 11 Reguł Hawańskich (RPJDL), Artykuł 4, 2° Protokołu Fakultatywnego do Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zakazu stosowania tortur i innego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karanania (OPCAT) oraz Reguła 21.5 Europejskich zasad dla nieletnich przestępców (ERJO) definiują pozbawienie wolności jako **„jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby**

w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuścić, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej¹.

Oдноśnie zakresu tej definicji, kiedy przekłada się ją na działania w praktyce, Podkomitet ds Zapobiegania Torturom i innemu okrutnemu, niehumanicznemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu (SPT) wydał komentarz stwierdzający „że interpretacja powinna być tak szeroka, jak to tylko możliwe, tak by maksymalnie zwiększyć prewencyjność pracy NPM” (narodowych mechanizmów prewencji).

*Jakiegokolwiek miejsce, w którym osoba pozbawiona jest wolności (w takim sensie, że nie może opuścić dobrowolnie miejsca zatrzymania), lub gdzie (...) dana osoba może być pozbawiona wolności, powinno podlegać przepisom zawartym w OPCAT, jeśli sprawa dotyczy sytuacji, w której Państwo bądź pełni funkcję regulatora, bądź ma taką rolę pełnić*¹.

Miejsca, w których dzieci mogą być pozbawione wolności

Ośrodki wszelkiego typu – zakłady karne, poprawcze, wychowawcze, o charakterze ochronnym, społecznym, terapeutycznym, medycznym, administracyjnym – publiczne lub prywatne – których dziecko dobrowolnie nie może opuścić.

Na potrzeby niniejszego Przewodnika będziemy stosować raczej termin „**pozbawienie wolności**” niż „areszt”, w celu rozszerzenia przedmiotu zainteresowania Przewodnika, który obejmuje także ośrodki, które nie mają charakteru więziennego i w których niekoniecznie przebywa się w celach.

W Przewodniku będą używane następujące ekwiwalentne pojęcia oznaczające miejsca, w których dzieci mogą być pozbawione wolności: „zakład, instytucja, ośrodek, placówka”.

 Patrz – Część 2.1. – str. 25

Wyjątki:

Jakiegokolwiek miejsce, w którym prawo dziecka do opuszczenia placówki nie jest ograniczone, leży poza obszarem zainteresowania niniejszego Przewodnika.

¹ Patrz Komentarz SPT na temat zakresu stosowania artykułu 4 OPCAT.

Niezależne mechanizmy monitorowania

Organy, które zajmują się monitorowaniem zakładów, w których przebywają ludzie pozbawieni wolności, w formie wizytacji na miejscu (zapowiedzianych lub nie).

Monitorowanie obejmuje odbycie **wizyty** w ośrodku, w efekcie której powstaje ustny i pisemny raport z wizyty; sformułowanie zaleceń dla organów władzy i innych aktorów zaangażowanych w ochronę dzieci pozbawionych wolności na szczeblu krajowym i międzynarodowym; oraz określenie **informacji zwrotnych** dotyczącego wdrożenia tych zaleceń.

Niniejszy Przewodnik używa terminu „**audytor**” gdy mowa jest o osobach zarządzających wizytami kontrolnymi w miejscach, w których przebywają dzieci pozbawione wolności.

Wyjątki:

Na potrzeby niniejszego Przewodnika, następujące rodzaje wizytacji lub kontroli nie są uznawane za działania zewnętrzne, niezależnego organu monitorującego:

- ☉ **Nieformalny nadzór społeczeństwa obywatelskiego**

Rola społeczeństwa obywatelskiego jest ograniczona do kontaktu między społecznością a miejscem pozbawienia wolności, np. gdy osoby lub grupy osób o charakterze swoistym kulturowo, religijnie lub edukacyjnym pracują w takich placówkach;

- ☉ **Wewnętrzne kontrole administracyjne przeprowadzane przez instytucje rządowe**

Rola organów administracyjnych jest ograniczona do kontroli pracowników i stosowanych przez nich procedur pod kątem ich zgodności ze standardami krajowymi oraz wytycznymi i przepisami administracyjnymi. Taka kontrola rzadko obejmuje szersze podejście, ujmujące kwestie takie, jak godność i podstawowe prawa dzieci pozbawionych wolności. Wewnętrzne kontrole i zewnętrzny monitoring muszą współistnieć i rozwijać się w zakresie wzajemnej komunikacji, tworząc silną i uzupełniającą się sieć stanowiącą system kontroli miejsc pozbawienia wolności.

 Patrz – Część 3.5. – str. 40.

Mechanizmy skargowe

Mechanizmy skargowe obejmują procedury/postępowania dotyczące wniosków lub skarg wnoszonych przez dzieci pozbawione wolności na warunki, traktowanie i opiekę świadczoną w tym zakresie.

Mogą być skierowane do **organów wewnętrznych** odpowiedzialnych za instytucje pozbawiające dzieci wolności, jak również do **zewnętrznych, niezależnych**

organów – (Rzecznika Praw Dziecka, Ombudsmana, niezależnych organów monitorujących, organów sądowych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego i innych).

Mechanizmy te mogą mieć charakter **indywidualny lub zbiorowy**, nieformalny (np. prośby ustne lub mediacje), **formalny** (w formie pisemnej skargi na formularzu urzędowym i zgodnie z procedurą); **ustny** (np. prośba do personelu) lub **pisemny** (np. pismo zaadresowane do rzecznika praw dziecka).

 Patrz – Część 6. – str. 175

1.2. Dzieci pozbawione wolności oraz Międzynarodowe i Europejskie Ramy Prawne

Międzynarodowe i lokalne standardy mające zastosowanie wobec dzieci pozbawionych wolności to, między innymi:

A. MIĘDZYNARODOWE AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE PRAW CZŁOWIEKA

Wiążące prawnie

- Konwencja NZ w sprawie zakazu stosowania tortur i innego okrutnego i poniżającego traktowania lub karania (CAT), 1984
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka (CRC), 1989
- Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, rok

Soft law

- Wzorcowe zasady minimum NZ dotyczące wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Zasady z Pekinu lub RAJJ), 1985 r.
- Zbiór zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia (BOP), 1988
- Wytyczne NZ dotyczące zapobiegania przestępczości nieletnich (Wytyczne z Rijadu lub GPJD), 1990
- Reguły NZ dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Reguły z Hawany lub RPJDL), 1990

- ➔ Wzorcowe standardy minimalne NZ dotyczące środków nie polegających na uwięzieniu (Reguły z Tokio lub RNCM), 1990
- ➔ Komentarz Ogólny nr 10 Komitetu Praw Dziecka: Prawa Dzieci w wymiarze sprawiedliwości dla nieletnich (CRC – GC Nr 10), 2007
- ➔ Reguły NZ dotyczące postępowania z kobietami skazanymi na karę pozbawienia wolności i środków nieizolacyjnych dla przestępców płci żeńskiej (Reguły z Bangkoku lub RTWP), 2010
- ➔ Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom i innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (SPT) Wytyczne dotyczące Krajowych Mechanizmów Prewencji, 2010
- ➔ Wzorcowe zasady minimum NZ dotyczące wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Reguły z Tokio lub RNCM), 2015

B. LOKALNE AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE PRAW CZŁOWIEKA

Wiążące prawnie

- ➔ Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych Wolności (ECHR), 1950
- ➔ Europejska Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania,
- ➔ Praktyka sądowa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ECtHR)

Soft law

- ➔ Europejskie Reguły Więzienne (EPR), przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy, 2006
- ➔ Europejskie Zasady dla młodocianych przestępców objętych sankcjami i środkami alternatywnymi (ERJO), przyjętymi przez Komitet Ministrów Rady Europy, 2008
- ➔ Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom (GCFJ), 2010
- ➔ Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT/Inf), wersja poprawiona, 2015

C. KRAJOWE AKTY PRAWNE DOTYCZĄCE PRAW CZŁOWIEKA

- ➔ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1997
- ➔ Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich

- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy
- Ustawa z 15 lipca 1997 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich
- Ustawa z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka
- Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego
- Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach.

1.3. Dla kogo jest ten Przewodnik?

Niniejszy praktyczny Przewodnik dedykowany jest szerokiemu gronu osób, które, z tytułu wykonywanej pracy, z mocy prawa lub specjalnej umowy, są uprawnione do monitorowania lub wizytowania miejsc, w których mogą być dzieci pozbawione wolności. Grono tych osób to między innymi:

- **Eksperti i Członkowie międzynarodowych i lokalnych organów monitorujących**, takich jak SPT, CPT oraz Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy, jak również agencje, takie jak UNICEF, UNHCR lub ICRC (do określonych przypadków obszarów objętych konfliktem); Pracownicy, utworzonego w ramach OPCAT, **Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur**;
- Inne ustawowe organy monitorujące: **Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego, Najwyższa Izba Kontroli**;
- **Specjalne organy kontrolne**, takie jak komisja nadzoru więziennego, komisja kontrolująca pracę policji lub instytucji zdrowia psychicznego itd.;
- **Sędziowie rodzinni oraz sędziowie penitencjarni**;
- **Organizacje kontroli społecznej i organizacje pozarządowe (NGO)**;
- **Parlamentarzyści narodowi i UE**;
- **Wielopodmiotowe agencje monitorujące**;
- **Prawnicy (adwokaci i radcowie prawni)**;
- **Organy ścigania**.

 Patrz – Część 3.5. – str. 40

Informacje zebrane w niniejszym Przewodniku będą także przydatne **władzom, urzędom i pracownikom placówek, w których mogą przebywać dzieci** pozbawione wolności, przy realizowaniu ich wewnętrznych audytów oraz przy wizytacji organu monitorującego.

Jako efekt projektu UE, niniejszy Przewodnik ma **zasięg europejski**. Jednakże, po nieznacznych adaptacjach, tak by zapisy były dostosowane do różnych kontekstów i szczególnych uwarunkowań narodowych, metodologia i treść mogą być równie dobrze zaadaptowane i powielane do użytku przez organy monitorujące miejsca, w których są dzieci pozbawione wolności na całym świecie.

1.4. Przesłanki niniejszego Praktycznego Przewodnika

Powszechnie wiadomo, że regularne, zewnętrzne i niezależne wizyty kontrolne w miejscach pozbawienia wolności są kluczowym narzędziem zapobiegania torturom i innym formom łamania praw człowieka, a także ochrony praw podstawowych. Jednakże doświadczenie pokazuje, że mimo szeregu wizyt kontrolnych przeprowadzanych przez krajowe lub międzynarodowe organy w takich miejscach, i jak pokazują wyniki badania przeprowadzonego w ramach projektu „**Prawa dzieci za kratkami**”, organy te rzadko skupiają się wyłącznie na placówkach dziecięcych lub mają podejście oparte na prawach dziecka. Co więcej, organy monitorujące, które przeprowadzają wizyty w zakładach zamkniętych dla dorosłych, to często te same organy, które kontrolują instytucje dziecięce. Często brakuje im specjalistycznej wiedzy, kompetencji i przeszkolenia w zakresie spraw dzieci, specyficznych reguł, standardów i wskaźników mających zastosowanie w przypadku pozbawienia dziecka wolności oraz szczególnych zasad i metod (komunikacji), które należy stosować podczas rozmowy z dzieckiem. Często nie ma też praktycznych narzędzi do monitorowania takich miejsc przeznaczonych typowo dla dzieci.

Przewodnik ma więc na celu wyjaśnienie wszystkich tych niejasności poprzez udostępnienie **praktycznego narzędzia skonstruowanego ze świadomością wrażliwości dziecka i mającego charakter prewencyjny**, uwzględniającego wszystkie szczególne potrzeby dziecka i aspekty, które sprawiają, że dzieci stają się jeszcze bardziej narażone na łamanie ich praw, gdy są pozbawione wolności.

1.5. Cele Praktycznego Przewodnika

A. OGÓLNYM CELEM niniejszego Przewodnika jest poprawa warunków pozbawienia dzieci wolności poprzez udostępnienie organom monitorującym praktycznego narzędzia, które przyczyni się do zwiększenia efektywności ich działań i skuteczniejszego zapobiegania wszelkim ryzykom i formom nadużyć i łamania

praw dzieci pozbawionych wolności; oraz wzmocnienie poszanowania godności i respektowania podstawowych praw dzieci pozbawionych wolności.

B. SZCZEGÓŁOWE CELE TO:

- **Naświetlenie stosownych międzynarodowych i regionalnych standardów** mających zastosowanie do praw dzieci pozbawionych wolności oraz do niezależnego monitorowania miejsc, w których są przetrzymywane z dowolnych przyczyn;
- **Podniesienie świadomości** różnych instytucji na temat ich ważnej – prewencyjnej i ochronno-kontrolnej roli, jaką pełnią w kontrolowaniu miejsc, w których są dzieci pozbawione wolności;
- **Określenie podstawowych zasad monitorowania i praktycznych aspektów** pozbawienia wolności dzieci, na których należy skupić uwagę podczas wizyty;
- **Zapewnienie wsparcia metodologicznego i praktycznego** umożliwiającego skuteczne przygotowanie, przeprowadzenie wizyt monitorujących miejsc, w których dzieci są pozbawione wolności, oraz działań pokontrolnych;
- **Pokazanie, w jaki sposób sprawozdawczość z monitorowania i trafne zalecenia** mogą zapobiegać nadużyciom praw dzieci i zainicjować zmiany w instytucjach w procesie konstruktywnego dialogu;
- **Promowanie skutecznej komunikacji i współpracy** pomiędzy krajowymi, lokalnymi i międzynarodowymi organami monitorującymi w zakresie monitorowania miejsc, w których dzieci są pozbawione wolności.

1.6. Jak korzystać z niniejszego Przewodnika?

Niniejszy Przewodnik został zaprojektowany w taki sposób, by przedstawić **różne poziomy praktycznego wsparcia**, w zależności od stopnia doświadczenia i poziomu wiedzy czytelnika w dziedzinie praw dziecka, pozbawiania dzieci wolności, procesu i metodologii monitorowania.

W tym celu **CZĘŚCI 2 i 3** Przewodnika dotyczące **kontekstu pozbawienia wolności dzieci i mechanizmów monitorujących** mają bardziej opisowy charakter, są więc przeznaczone dla osób, które z koncepcją monitorowania procedur pozbawiania dzieci wolności mają do czynienia po raz pierwszy.

CZĘŚĆ 4, w której mowa jest o **metodologii monitorowania**, ma charakter bardziej praktyczny i ma pomóc użytkownikom przed, w trakcie i po zakończeniu procesu monitorującego, tak by ich metody dotyczące dzieci zostały ulepszone. Piktogram

pomoże użytkownikom zidentyfikować charakterystyczne dla dziecięcej natury aspekty, wdrożyć i otrzymać informację zwrotną po zakończeniu procesu.

CZĘŚĆ 5 opisuje **wszystkie najważniejsze standardy mające zastosowanie w procedurze pozbawiania dzieci wolności oraz wyznaczniki uwzględniające specyfikę natury dziecka**, w tym szczegółowe punkty odniesienia, z których osoby monitorujące mogą korzystać podczas procedury kontrolnej; osoby, z którymi należy przeprowadzić rozmowy; miejsca, które trzeba w szczególności obejrzeć; dokumenty i akta, które trzeba przejrzeć; jakie należy zadawać pytania i na jakie szczególne aspekty należy zwłaszcza zwrócić uwagę, w zależności od typu placówki oraz różnych grup dzieci pozbawionych wolności w takich miejscach.

CZĘŚĆ 6 jest poświęcona mechanizmom skargowym jako jednemu ze szczególnych aspektów, którym przyjrzeć się powinny organy monitorujące podczas wizytacji, tak aby zapewnić skuteczność, dostępność i działanie praw dzieci do bycia wysłuchanym, do uczestnictwa i złożenia skargi.

Wreszcie użytkownicy znajdą – na końcu Przewodnika – **uproszczoną wersję CRC (ZAŁĄCZNIK 1)**, przydatne narzędzia, w tym przykładowe polityki i wytyczne (**Wytyczne Etyczne**) – **ZAŁĄCZNIK 2**, **Polityka Ochrony Dziecka (ZAŁĄCZNIK 3)** oraz, w porządku alfabetycznym, **lista stosownych orzeczeń ECtHR (ZAŁĄCZNIK 4)**. Ostatnia część Przewodnika (**CZĘŚĆ 7**) dotyczy naszej strony internetowej, gdzie można znaleźć **stosowne informacje, dodatkowe lektury i przydatne materiały i dokumenty**.

Aspekt typowy
dla natury dziecka

Cytat

Pytanie

Ważna
informacja

2. POZBAWIENIE DZIECI WOLNOŚCI – KONTEKST

- DLACZEGO DZIECI SĄ POZBAWIANE WOLNOŚCI?
- GDZIE DZIECI MOGĄ BYĆ POZBAWIONE WOLNOŚCI?
- KTO POZBAWIA DZIECI WOLNOŚCI?

2.1. Kontekst i formy pozbawiania wolności dzieci

Wszystkie dzieci, bez wyjątku, mogą być pozbawione wolności z różnych przyczyn. W zależności od tych przyczyn, pozbawienie wolności może obrać różne formy i może nastąpić w różnych kontekstach.

W kontekście karnym, dzieci mogą być pozbawione wolności, gdy są podejrzane, oskarżone lub skazane za popełnienie przestępstwa. Takie dzieci mogą być aresztowane i umieszczone w areszcie przedprocesowym; mogą być także skazane na karę ograniczenia wolności. W zależności od kary, dzieci mogą być umieszczane w:

- Aresztach policyjnych, w tym w celach na posterunkach policji lub w samochodach policyjnych;
- Celach w budynkach sądowych;
- Aresztach domowych;
- Aresztach przedprocesowych lub aresztach śledczych;
- Ośrodkach, w tym więzieniach, w których umieszczane są dzieci skazane za przestępstwo.

W Polsce odpowiedzialności karnej podlegają jedynie dzieci, które ukończyły 17 rok życia. W niektórych wypadkach odpowiedzialności takiej mogą być poddane również dzieci, które ukończyły 15 rok życia. Taki nieletni może podlegać odpowiedzialności karnej tylko wtedy, gdy popełnił jedno z enumeratywnie wymienionych w Kodeksie karnym poważnych przestępstw, a okoliczności sprawy i stopień jego rozwoju, jego właściwości i warunki osobiste przemawiają za tym, a zwłaszcza jeśli uprzednio stosowane wobec niego środki wychowawcze i poprawcze okazały się bezskuteczne.

Blisko związane z dziećmi pozbawionymi wolności w kontekście karnym są dzieci, u których stwierdzono przejawy demoralizacji, a więc np. życie na ulicy, żebractwo, wagarowanie, korzystanie z używek. Dzieci te mogą albo zostać pozbawione wolności w jednej z placówek wymienionych powyżej lub w ośrodku leczenia uzależnień². Drugi ważny kontekst, w jakim dzieci mogą być pozbawione wolności, dotyczy **systemu ochrony dziecka lub opieki społecznej**. W tym kontekście dzieci mogą być pozbawione wolności z przyczyn związanych z ochroną lub edukacją, lub ponieważ są niepełnosprawne lub cierpią z powodu chorób fizycznych, lub umysłowych. Takie dzieci mogą być umieszczane w:

- ➔ Instytucjach wychowawczych i ośrodkach resocjalizacji;
- ➔ Zakładach poprawczych;
- ➔ Zakładach leczniczych (w tym w szpitalach psychiatrycznych);
- ➔ Domach pomocy społecznej;
- ➔ Placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
- ➔ Ośrodkach leczenia uzależnień;
- ➔ Izbach izolacyjnych znajdujących się w ośrodkach o charakterze otwartym, w których dzieci mogą być przetrzymywane dla ich własnego bezpieczeństwa lub z powodów związanych z utrzymaniem dyscypliny.

Innym kontekstem, w ramach którego dzieci mogą być pozbawione wolności, jest kontekst **migracji**. Dzieci migrantów, pozostające bez opieki lub oddzielone od rodziny, lub te, które ubiegają się o azyl, mogą być pozbawione wolności osobno lub razem z członkami swych rodzin, ponieważ wjeżdżają do innego państwa lub muszą dane państwo opuścić. Takie dzieci mogą być umieszczane w:

- ➔ Ośrodkach dla cudzoziemców;
- ➔ Areszcie administracyjnym.

Areszt na mocy decyzji administracyjnej jest także stosowany jako ogólny termin obejmujący formy pozbawienia wolności na podstawie decyzji administracyjnej z wielu przyczyn, jedną z których jest areszt z przyczyn bezpieczeństwa publicznego. Inne formy obejmują areszt wojskowy lub areszt za popełnienie wykroczenia administracyjnego.

Ta niewyczerpująca lista kontekstów i form pozbawienia wolności obejmuje szeroki wachlarz miejsc, w których znajdują się dzieci pozbawione swego podstawowego

² W myśl ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich przewidziane w niej działania wychowawcze i poprawcze podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni przejawia demoralizację lub popełni czyn karalny tj. przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo jedno z wymienionych enumeratywnie w ustawie wykroczeń.

prawa do wolności. Jednakże różne rodzaje placówek i kontekstów mogą nie mieć ze sobą nic wspólnego. Na przykład dzieci sądzone w kontekście prawa karnego mogą znaleźć się w ośrodkach ochrony dzieci i odwrotnie.

Areszt administracyjny może także być zastosowany w przypadku dzieci pozostających w konflikcie z prawem. Dzieci mogą być także przenoszone z jednego reżimu prawnego do drugiego. Może tak być w przypadku dzieci migrantów, które trafiają do systemu sądownictwa karnego lub dzieci, które są zwracane z takiego systemu do systemu ochrony dzieci. Co więcej, między placówkami przeznaczonymi dla dzieci i tymi, które nie są dla nich przeznaczone, mogą istnieć różnice, tak samo jak pomiędzy ośrodkami publicznymi i prywatnymi.

Reguły Hawańskie (RPJDL) stanowią, że pozbawienie wolności może być orzeczone „na mocy nakazu jakiegokolwiek organu sądowego, administracyjnego lub innego publicznego”. W praktyce pozbawienie wolności może być zarządzone przez:

- Sądy lub sędziów dla nieletnich lub inne władze sądownicze;
- Policję lub organy ścigania;
- Prokuraturę;
- Władze administracyjne, takie jak służby imigracyjne, straż graniczna, siły zbrojne lub bezpieczeństwa i prywatne firmy realizujące zadania i obowiązki o charakterze obywatelskim;
- Lekarzy medycyny, psychologów, pracowników opieki społecznej, rady ochrony i opieki nad dzieckiem, organizacje opiekuńcze dla młodzieży, komisje specjalne powołane do decydowania na temat umieszczenia dzieci w ośrodkach wychowawczych czy poprawczych.

2.2. Kontekst wrażliwości dzieci pozbawionych wolności

Wspólną cechą wszystkich wcześniej wymienionych typów ośrodków jest to, że pozbawiają dzieci wolności oraz że dzieci przebywające w nich nie mogą z nich dobrowolnie wychodzić. Pozbawienie wolności stawia dziecko w szczególnej sytuacji zależności i **dysproporcji władzy** – dzieci zwykle przebywają w instytucjach, w których może brakować transparentności i które sprawiają, że dzieci stają się całkowicie zależne od reżimu i administracji. Już sam ten fakt sprawia, że dzieci stają się szczególnie narażone na niebezpieczeństwa³.

³ Również doświadczenia polskiego KMPT wskazują na newralgiczny charakter pierwszych chwil po zatrzymaniu dziecka, w których dochodzi do najpoważniejszych naruszeń praw nieletnich.

Wiek, stopień dojrzałości, poziom rozwojowy, płeć, pochodzenie etniczne, wrażliwość emocjonalna i potencjalne doświadczenie traumy, niepełnosprawność fizyczna lub umysłowa, nadużywanie środków odurzających, stopień wykształcenia, status administracyjny i sytuacja rodzinna, wzmocnione o sytuacje podporządkowania dzieci władzy dorosłych, stawiają je w sytuacji, w której dzieci te są bardziej narażone na ryzyko wykorzystywania i dyskryminacji niż dorośli czy ich rówieśnicy żyjący na wolności.

Zagrożenia te mogą się wywodzić z **zachowań personelu ośrodka lub innych dzieci, lub wynikać z reżimu samej instytucji.** Moment aresztowania przez policję jest szczególnie niebezpieczny, np.: aresztowanie może być arbitralne, może mu towarzyszyć nadmierne użycie siły jak również przemoc słowna i groźby, brak przekazania dziecku informacji na temat jego praw, oddzielenie i brak kontaktu z rodzicami, opiekunami czy brak pomocy prawnej.

Złamane mogą być międzynarodowe standardy stanowiące, że dzieci powinny być oddzielone od dorosłych „chyba, że zgodnie z interesem dziecka nie powinno ono być oddzielone” (artykuł 37(C) CRC). Brak **rozdzielenia dzieci od dorosłych oraz dzieci od innych dzieci** może okazać się krzywdzący. Takie dzieci mogą być bardziej narażone na niewłaściwe traktowanie, w efekcie czego obniżeniu ulegnie ich potencjał resocjalizacji i zdolność do ponownej integracji ze społeczeństwem. Przykładami takich działań może być areszt przedprocesowy dzieci z dziećmi już skazanymi, pozbawienie wolności z przyczyn związanych z migracją w instytucjach, w których dzieci i dorośli nie są oddzieleni, pozbawione wolności dziewczynki i kobiety, dziewczynki i chłopcy lub młodsze i starsze dzieci przebywający razem.

Nadmierne stosowanie **środków dyscyplinujących i bezpieczeństwa** oraz podejście oparte na karach mogą być także źródłem pochodzenia przemocy i złości, utrwalających się zaburzeń psychologicznych, traumy i depresji, mogących prowadzić do przejawów przemocy, samookaleczenia się lub samobójstwa.

Isolacja i przetrzymywanie w izolatce są często stosowane wobec dzieci jako środek ochronny a nawet dyscyplinujący. Tymczasem międzynarodowe standardy wskazują, że dzieci nie powinny być trzymane w izolatkach, a środki dyscyplinarne i środki przymusu powinny być stosowane wobec nich proporcjonalnie do celu w postaci zapewnienia bezpieczeństwa.

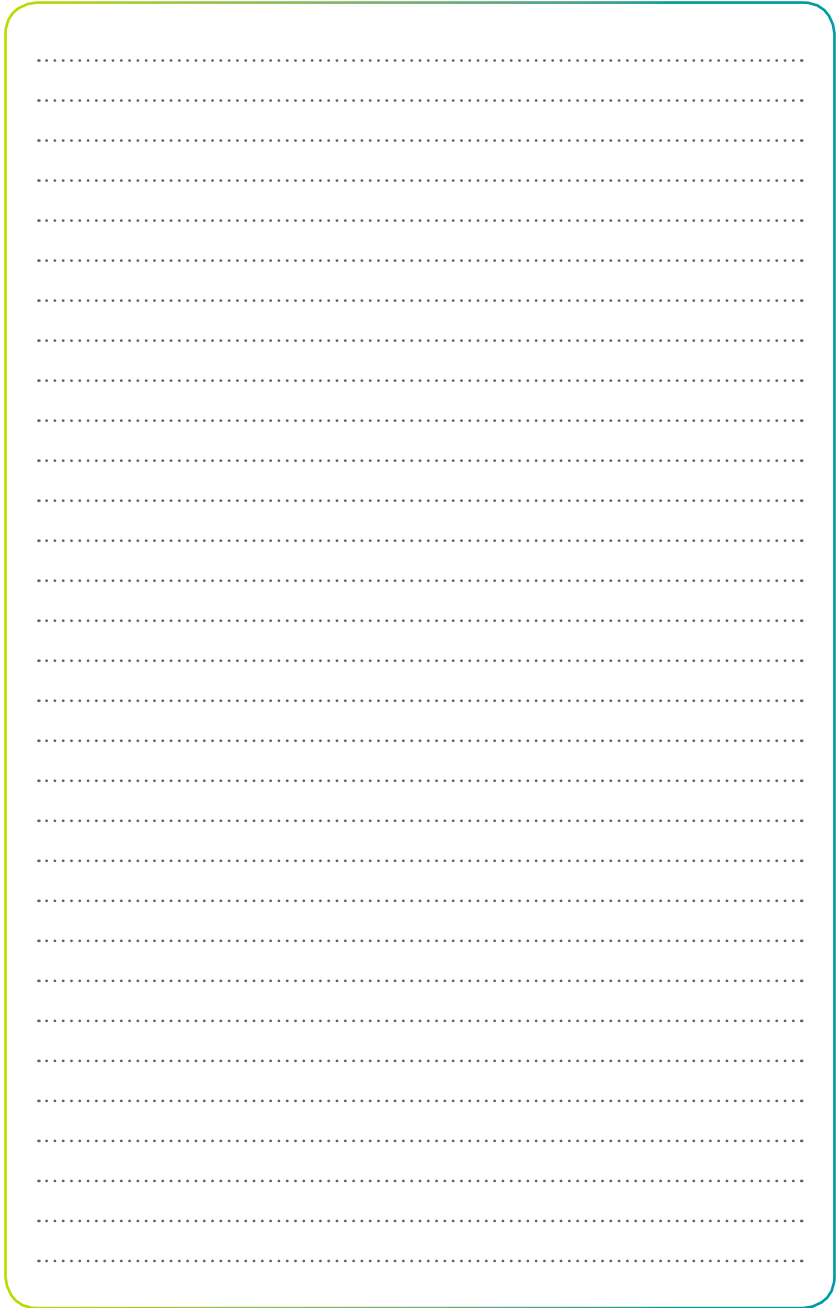
Inne negatywne skutki pozbawienia wolności dzieci to brak lub nieodpowiednio **zindywidualizowana opieka, leczenie lub dostępność programów edukacyjnych.** Problemem pozostaje również odmowa lub ograniczanie dostępu do

zajęć fizycznych, rekreacji, czasu wolnego oraz kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym. Z jednej strony uniemożliwia to resocjalizację i ponowną reintegrację ze społeczeństwem, a z drugiej, demotywuje, zmusza do bezczynności i przyczynia się do powstania ryzyka zaistnienia przemocy i niewłaściwego traktowania.

To czy **budynki** wchodzące w skład miejsca, w którym dziecko pozbawione jest wolności, odpowiadają potrzebom dzieci i pozwalają na realizowanie ich poszczególnych praw oraz **ich lokalizacja w stosunku do domu dziecka i jego rodziny** również może być potencjalnym źródłem złamania praw dziecka i utrudniającym jego reintegrację.

Brak odpowiednich szkoleń personelu (wstępnego oraz szkoleń ustawicznych) oraz trudne warunki pracy mogą także prowadzić do nieodpowiedniego traktowania, niewłaściwej opieki i łamania praw dzieci.

Dziewczynki, migranci, dzieci chore, z niepełnosprawnościami, należące do mniejszości etnicznych, religijnych, narodowych oraz seksualnych są szczególnie narażone na zwiększone ryzyko dyskryminacji oraz niewłaściwego traktowania. Będą one w związku z tym potrzebowały wzmożonej uwagi przy realizacji ich praw.

A large, rounded rectangular box with a light blue border and a dotted grid pattern inside, designed for writing. The grid consists of 25 horizontal rows of small dots. On the left side of the page, there is a green rounded rectangular shape.

3. MECHANIZMY MONITOROWANIA MIEJSC, GDZIE DZIECI SĄ POZBAWIONE WOLNOŚCI

„Należy nadać odpowiednie uprawnienia niezależnym, wykwalifikowanym audytorom do przeprowadzania regularnych kontroli i niezapowiedzianych inspekcji z własnej inicjatywy; winni oni kłaść szczególny nacisk na przeprowadzanie poufnych rozmów z dziećmi w placówkach”.

Komitet Praw Dziecka NZ, Komentarz Ogólny nr 10

3.1. Przyjęcie podejścia opartego na prawie

CRC określa ogólne ramy praw przyznanych dzieciom. Wszystkie wyżej wymienione reguły, standardy i zasady definiują szczegółowe prawa dzieci pozbawionych wolności. Mają one, oprócz wolności osobistej, te same prawa, co dzieci żyjące normalnie poza miejscami detencji. Obejmują one prawo do rozwoju, wolność od dyskryminacji, prawo do partycypacji i prawo do tego, by ich najlepiej pojęty interes był traktowany jako sprawa nadrzędna we wszystkich decyzjach ich dotyczących. Prawa dzieci są niezależne i powinno się je oceniać z perspektywy holistycznej.

CRC podkreśla przede wszystkim, że dzieci powinny być pozbawiane wolności wyłącznie w ostateczności i na jak najkrótszy możliwy czas. Cel pozbawienia dziecka wolności powinien być jasno określony i nadrzędny, umożliwiając jego edukację, resocjalizację i przygotowywać do ponownej integracji ze społeczeństwem.

Monitoring, skupiający się na prawach dziecka, **uwzględnia prawa dziecka** jako punkt wyjściowy dla wykonywanych przez audytora zadań kontrolnych. Ich celem winna być weryfikacja, czy prawa te, ich zabezpieczenia i egzekwowanie są skutecznie realizowane (rola kontrolna/ochronna) oraz tego, czy nie są łamane (rola profilaktyczna).

Podejście skupiające się na prawach dziecka ma na celu **umocnienie – w perspektywie długoterminowej – świadomości dzieci**, że mogą wymagać, by przestrzegano ich praw, w tym do w szczególności żądać zadośćuczynienia krzywd powstałych w wyniku nadużycia lub łamania ich praw.

Dla odmiany, monitoring oparty wyłącznie na potrzebach dziecka, będzie miał na celu – w perspektywie krótkoterminowej – zajęcie się niespełnionymi potrzebami dzieci oraz umożliwienie niezwłocznego zaspokojenia ich, bez konieczności wzmocnienia w przyszłości pozycji osób będących w potrzebie.

Taki rodzaj podejścia próbuje także **zbudować zdolność władz** do poszanowania, chronienia i gwarantowania praw dziecka zamiast wyłącznie „zaspokajania” ich potrzeb. Jego celem jest badanie złożoności pozbawienia wolności w podejściu holistycznym, z uwzględnieniem związków pomiędzy danymi osobami, a systemami pozbawienia wolności ogółem.

Wreszcie, podejście oparte na prawie próbuje zagwarantować **odpowiedzialność władz**.

3.2. Przedmiot kontroli

Monitorowanie pozbawienia dzieci wolności obejmuje sprawdzanie, podczas wizyt na miejscu, różnych, niezależnych praw dzieci, które muszą być gwarantowane i utrzymane przez władze, gdy dzieci są pozbawione wolności. Szczególną uwagę należy poświęcić następującym kwestiom:

Ogólnie:

- ➔ **Wszystkim stosowanym prawnym i administracyjnym środkom i wytycznym**, mającym zastosowanie wobec miejsc pozbawienia wolności, w celu zapewnienia dzieciom ochrony, zabezpieczenia ich najlepszego interesu, ich prawa do życia, integralności fizycznej i psychicznej, braku dyskryminacji i prawa do partycypacji;

W szczególności, lecz nie wyłącznie:

- ➔ **Warunkom życiowym/materialnym** miejsca, gdzie są pozbawione wolności;
- ➔ **Ochronie przed torturami lub okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem**, jak również przemocy w ogóle;
- ➔ **Reżymowi** stosowanemu w miejscu pozbawienia wolności i spełnianemu celowi pozbawienia wolności (edukacji, resocjalizacji, reintegracji ze społeczeństwem), jak również kontynuacji wsparcia po zwolnieniu;
- ➔ **Dostępowi do edukacji, szkoleń zawodowym, pracy, zajęciom fizycznym, rekreacji i zajęciom w czasie wolnym**;

- **Dostępowi do opieki medycznej/zdrowotnej** i odpowiedniemu wsparciu społecznemu, psychologicznemu lub psychiatrycznemu;
- Oddzieleniu od dorosłych i rozdzieleniu dzieci między sobą;
- Rekrutacji, wyborowi, składowi, kwalifikacji, zachowaniu, szkoleniom wstępnym i dalszym **personelu i dyrekcji placówki**, w której przebywa dziecko pozbawione wolności;
- **Kontaktom** z rodziną, światem zewnętrznym i **dostępowi do opieki prawnej i adwokata**;
- **Środkom ochrony**, w tym prawie i dostępowi do obrony i wsparcia, jak również do składania skarg oraz znaczeniu prowadzenia stosownych rejestrów;
- **Bezpieczeństwu dzieci**, w tym interakcji między personelem a dziećmi oraz między samymi dziećmi;
- **Specjalnym środkom i równemu traktowaniu** dziewczynek i innych grup dzieci szczególnie zagrożonych.

Kompletna i szczegółowa lista czynników uwzględniających potrzeby i naturę dziecka, jaką wziąć pod uwagę powinny audytorzy, znajduje się w Części 5, która uwzględnia pełen katalog standardów międzynarodowych i regionalnych. Znaczenie kontekstu lokalnego powinno także być zbadane przy opracowywaniu kryteriów odpowiadających temu kontekstowi, lecz kryteria lokalne nie powinny nigdy być niższe niż te określone w standardach międzynarodowych.

3.3. Podstawowe zasady skutecznego monitorowania

- ⊙ NIEZALEŻNOŚĆ
- ⊙ ZEWNĘTRZNOŚĆ
- ⊙ REGULARNOŚĆ WIZYT
- ⊙ ZDOLNOŚĆ/UPRAWNIENIA DO KONTROLOWANIA
- ⊙ ROZMOWY Z DZIEĆMI
- ⊙ RAPORTOWANIE I ZALECENIA
- ⊙ DZIAŁANIA POKONTROLNE
- ⊙ KOMUNIKACJA I WSPÓŁPRACA

Wymienione wcześniej międzynarodowe standardy dotyczą serii kryteriów, jakie mechanizmy monitorowania powinny spełniać, tak by ich zadanie było realizowane skutecznie i gwarantowało poszanowanie praw dzieci pozbawionych wolności.

NIEZALEŻNOŚĆ

Pierwszą i prawdopodobnie najważniejszą cechą jest autonomia/niezależność zarówno od władz, którym mechanizm podlega (tj. w zakresie zasobów ludzkich,

materialnych i finansowych, procesu ich wyboru, składu raportów i zaleceń), jak i od kontrolowanych instytucji i administracji, której te instytucje podlegają.

ZEWNĘTRZNOŚĆ

Mechanizm monitorujący powinien się odróżniać i być oddzielony od obiektu kontroli w celu uniknięcia jakiegokolwiek konfliktu interesów lub zarzutu stronniczości.

REGULARNOŚĆ WIZYT

Wizyty kontrolne powinny odbywać się w jak najbardziej regularnych odstępach czasu. Regularność wizyt pozwala zespołom monitorującym lepiej poznać odwiedzane miejsca, ich personel oraz podopiecznych. Pomaga zbudować relacje z nimi oparte na zaufaniu, co jest podstawą rozpoczęcia konstruktywnego dialogu z obiema stronami, z należnym uwzględnieniem ich niezależności i bezstronności. Dla dzieci szczególnie trudne może być obdarzenie zaufaniem obcego dorosłego i zwykle potrzeba czasu, wrażliwości, elastyczności i cierpliwości, zanim dziecko poczuje, że może się swobodnie wypowiadać.

Co więcej promowanie stałej poprawy warunków detencji będzie dużo skuteczniejsze w sytuacji, gdy wizyty monitoringowe będą się odbywały regularnie i systematycznie. Regularne kontrole umożliwiają przy tym bieżącą ocenę zachodzących zmian i obserwację, w jakim zakresie zostały zrealizowane poprzednie zalecenia.

Nie oznacza to, że okazjonalne wizyty, takie jak te przeprowadzane przez parlamentarzystów i inne organy przeprowadzające nieformalne wizyty kontrolne są nieskuteczne. Ich funkcja polega jednak bardziej na obserwowaniu i sprawozdawczości, niż zapobieganiu.

 Patrz – Część 4.1. / E. – str. 55

ZDOLNOŚĆ/UPRAWNIENIA DO KONTROLOWANIA

Aby móc w pełni realizować swą misję kontrolną, zespół monitorujący powinien mieć uprawnienia do:

- ➔ przeprowadzania niezapowiedzianych wizyt;

- dostępu do wszystkich miejsc na terytorium kraju, w których dzieci są pozbawione wolności, a także do wszystkich miejsc w samej wizytowanej placówce;
- dostępu do wszystkich informacji i dokumentów dotyczących leczenia i warunków pozbawienia wolności, w tym wszystkich środków bezpieczeństwa i dyscypliny stosowanych wobec wszystkich dzieci;
- swobodnego wyboru miejsc pozbawienia wolności i dzieci, z którymi mają być przeprowadzone rozmowy;
- dostępu do wszystkich pracowników placówki;
- otrzymania poufnej korespondencji od dzieci pozbawionych wolności i możliwości odpowiadania im;
- sprawdzania (osobiście lub po przekazaniu do właściwego organu) zarzutów nadużycia lub złamania prawa dziecka;
- przygotowywania, rozpowszechniania i stosowania wszystkich środków pokontrolnych wymienionych w raporcie włącznie z zaleceniami dotyczącymi poprawy.

ROZMOWY Z DZIEĆMI

Każda wizyta kontrolna powinna obejmować rozmowy z dziećmi pozbawionymi wolności będące formą realizacji ich prawa do partycypacji. Rozmowy te mogą dostarczyć wartościowych informacji na temat zamkniętego reżymu placówki i dać zespołowi monitorującemu jakościowe dane do raportu powizytacyjnego.

Jednak prowadzenie z dziećmi rozmów to delikatna sprawa. Jest to proces, który wymaga specyficznej wiedzy i doświadczenia w komunikowaniu się z dziećmi, odpowiedniego przygotowania, właściwego wykonania. Powinien on być realizowany z wrażliwością i elastycznością. Audytorzy mogą napotkać wyzwania natury etycznej podczas takich rozmów.

Zawsze powinni odwoływać się do Wytycznych etycznych [Patrz – Część 4.1. / G. – str. 61 i Załącznik 2. – str. 185](#), w których przedstawiono zasady, których należy przestrzegać podczas rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności [Patrz – Część 3.3. – str. 33](#), oraz specjalnej metodologii przeprowadzania rozmów i poruszania powszechnych problemów [Patrz – Część 4.3. / D. – str. 78](#).

Tak czy owak, rozmowy z dziećmi muszą się zawsze odbywać na zasadzie dobrowolności i poufności oraz być realizowane w sposób uwzględniający specyfikę natury dziecka, w obecności lub bez trzeciej osoby, wybranej przez dziecko [Patrz – Część 3.3. – str. 33](#). Dzieci należy poinformować o ich prawie do poznania wyniku procesu kontrolnego.

RAPORTOWANIE I ZALECENIA

Sprawozdanie z wyników wizyty powinno być sporządzone prawidłowo⁴, we właściwym czasie i przekazane odpowiednim osobom.

Raporty powinny opisywać wszystkie aspekty i sprawy, które zostały poruszone i rozpoznane podczas wizyt. Poprawa, która została zaobserwowana od ostatniej wizyty powinna być wyeksponowana. Jednocześnie należy odnotować każdą dobrą praktykę, która może być inspiracją dla innych placówek. Zaobserwowane problemy oraz wyrażone obawy należy omówić z władzami placówki przed przekazaniem raportu kompetentnym władzom sprawującym nadzór nad placówką. Proces sprawozdawczości powinien odbyć się jak najszybciej po zakończeniu wizyty.

Zalecenia dotyczące poprawy przedstawione w raporcie powinny być napisane w sposób konstruktywny, dostosowany do odbiorcy. Powinny być tak sformułowane, aby były możliwe do osiągnięcia. Ich treść należy omówić z dyrekcją placówek, w których przebywają dzieci pozbawione wolności oraz przekazać władzom sprawującym nadzór nad wizytowaną placówką, a w szczególności władzom, w których kompetencjach leży dokonanie wskazanych zmian. Dyrekcja wizytowanej instytucji powinna odpowiedzieć na wydane zalecenia zaraz po otrzymaniu raportu.

Organy monitorujące powinny mieć uprawnienia do upubliczniania raportów i zaleceń. Instytucje te muszą przestrzegać zasad poufności zapisanych rozmów (ogólnie, i w szczególności rozmów z dziećmi), by zapobiegać jakimkolwiek próbom represji wobec osób, z którymi rozmawiały.

DZIAŁANIA POKONTROLNE

Sprawozdawczość i realizacja zaleceń nie miałyby sensu bez systematycznych działań pokontrolnych. Ważne jest by badać wdrażanie rekomendacji, sprawdzając, czy są efektywnie implementowane. Stopień zmian, które nastąpiły po wydaniu zaleceń powinien być opisany w następnych raportach. W trakcie działań pokontrolnych warto zastanowić się nad przyjęciem określonej strategii postępowania, która wzmocni implementację zaleceń pokontrolnych. Pewnym pomysłem może być zorganizowanie spotkania z dyrekcją placówki oraz odpowiednimi władzami, do których adresowano rekomendacje.

⁴ Czasami, szczegółowe raportowanie nie leży w interesie dziecka, na przykład gdy wciąż badane są zarzuty, gdy zarzuty nie są poparte wystarczającymi dowodami lub gdy mogą wiązać się z ryzykiem represji.

KOMUNIKACJA I WSPÓLPRACA

Mechanizmy monitorowania realizujące wizyty kontrolne w miejscach, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, powinny komunikować się z kluczowymi instytucjami, jak również między sobą, przekazując sobie informację o najlepszych praktykach.

Powinny one dzielić się informacjami i wynikami kontroli poprzez publikowanie swych raportów i udostępnianie ich organom monitorującym państwowym, regionalnym i międzynarodowym, kluczowym organom władzy (administracji, ministrom, parlamentarzystom itd.), społeczeństwu obywatelskiemu, a także czasem, w stosownych przypadkach i ze szczególną ostrożnością przy wyborze treści, mediom. Organy monitorujące, które planują odwiedzić te same miejsca, powinny być poinformowane o planowanych wizytacjach i powinny przeprowadzać swe wizyty w sposób komplementarny (unikając niepotrzebnego dublowania się czynności), uzupełniając wyniki kontroli o swe własne spostrzeżenia, pamiętając o wydaniu zaleceń pokontrolnych. Co więcej, w niektórych wypadkach, powinny rozważyć przeprowadzenie wspólnych wizyt monitoringowych.

W przypadku organów monitorujących działających na zasadzie poufności, gdy niemożliwe jest dzielenie się wynikami kontroli, pozostałe organy monitorujące powinny przynajmniej zrobić, co w ich mocy, by uniknąć dublowania się czynności.

3.4. Podstawowe zasady monitorowania

- ⊙ NIE CZYNIĆ KRZYWDY
- ⊙ ZNAĆ STANDARDY
- ⊙ SZANOWAĆ WŁADZĘ
- ⊙ WIARYGODNOŚĆ
- ⊙ POUFNOŚĆ
- ⊙ BEZPIECZEŃSTWO
- ⊙ WRAŻLIWOŚĆ
- ⊙ OBIEKTYWIZM
- ⊙ WIDOCZNOŚĆ

Monitorowanie miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, powinno odbywać się zgodnie z podstawowymi zasadami. W tym kontekście

najważniejsze jest, by osoby, które przeprowadzają takie wizyty, pamiętały i szanowały szereg podstawowych zasad etycznych, które są wymienione poniżej⁵.

A. NIE CZYNIĆ KRZYWDY

Często podczas monitorowania miejsca, w którym przebywają dzieci pozbawione wolności, pojawia się konflikt między potrzebą otrzymania informacji, a bezpieczeństwem dzieci pozbawionych wolności. Może on skutkować np. chęcią represji na dzieciach, które rozmawiały z ciałem monitorującym, albo ryzykiem uszczerbku emocjonalnego, a nawet traumy spowodowanych nieodpowiednio przeprowadzanymi rozmowami. Podczas wizyty kontrolnej bezpieczeństwo dzieci w placówce musi być zawsze nadrzędnym priorytetem. Żadne działanie organu monitorującego nie powinno tego zmieniać.

B. ZNAĆ STANDARDY

Organy monitorujące muszą mieć ugruntowaną wiedzę na temat międzynarodowych, regionalnych i narodowych standardów, zarówno tych, które nadają im mandat do wykonywania czynności kontrolnych, jak i tych określonych w stosownych traktatach i regulaminach placówek, które mają być wizytowane.

C. SZANOWAĆ WŁADZE

Rolą organu monitorującego jest kontrola w zakresie zgodności postępowania władz z prawami dzieci pozbawionych wolności, co osiąga się najskuteczniej ustanawiając zasadę wzajemnego poszanowania. Audytorzy powinni szanować sposób funkcjonowania władz i uznać ustanowioną hierarchię oraz zakres obowiązków poszczególnych szczebli w ramach tej hierarchii, tak by móc poruszyć odpowiednie problemy na odpowiednim szczeblu.

Relacja oparta na wzajemnym szacunku nie oznacza, że władze mają jakikolwiek wpływ na organ monitorujący, i w żadnym wypadku nie mogą wpływać na obiektywność tego organu i jego bezstronność.

⁵ Zasady te opierają się głównie na 18 podstawowych zasadach monitorowania określonych w Rozdziale V OHCHR (2001) pt. „Podręcznik szkoleniowy w zakresie Monitorowania Praw Człowieka”, Professional Training Series Nr 7, NZ – Szczegółowe informacje na temat tych zasad można znaleźć w APT, „Monitorowanie więzień – praktyczny przewodnik”, (2004 r.), strony 27-32.

D. WIARYGODNOŚĆ

Wiarygodność jest kluczem do skutecznego kontrolowania, a audytorzy nie powinni składać żadnych obietnic, których nie będą mogli spełnić. Szczególnie ważne jest, by dzieci wiedziały, jakie są granice działania osoby kontrolującej podczas przeprowadzanych rozmów z nimi, oraz że informacje, które podają są anonimowe i poufne.

E. POUFNOŚĆ

Wszystkie informacje otrzymane przez organ monitorujący muszą być traktowane jako poufne, w przeciwnym przypadku rozmowy mogą generować poważne konsekwencje dla osoby, z którą jest ona przeprowadzana i dla stopnia wiarygodności osoby monitorującej. Należy podjąć specjalne środki w celu zachowania anonimowości zapisanych informacji, takich jak tożsamość rozmówców np. w formie nadania im imion – kodów itd.

F. BEZPIECZEŃSTWO

Audytorzy muszą mieć pewność co do swego bezpieczeństwa, bezpieczeństwa osób, z którymi nawiązują kontakt oraz bezpieczeństwa instytucji ogólnie.

G. WRAŻLIWOŚĆ

Podczas przeprowadzania rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności najważniejsze jest, by wykazać się wyczuciem w związku z traumą, jaką wywołać może przypomnienie sobie pewnych wydarzeń oraz z potencjalnie doświadczaną traumą, zaburzeniami psychicznymi i wrażliwością dziecka. Audytorzy powinni mieć świadomość oraz być przeszkoleni w zakresie przyjaznych dzieciom sposobów komunikacji.

H. OBIEKTYWIZM

Audytorzy powinni starać się zapisać rzeczywiste fakty i dostarczyć raport funkcjonowania placówki sporządzony w sposób obiektywny, wolny od emocji i bez przypuszczeń czy uprzedzeń nie popartych dowodami.

I. TRANSPARENTNOŚĆ

Osoby monitorujące powinny mieć pewność, że organy władzy znają ich metodologię oraz zakres ich uprawnień do przeprowadzenia kontroli w placówce. Praca osób monitorujących powinna być upubliczniona w formie pisemnych raportów, przy ostrożnym wykorzystaniu mediów, w celu poinformowania opinii publicznej o ich pracy i zainicjowania ogólnej debaty, zmian politycznych i promowania kultury wsparcia.

3.5. Przegląd różnych mechanizmów monitorowania

W monitorowanie placówek, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, mogą być zaangażowane różne organizacje lub organy. Każdy mechanizm może dostarczyć różnych opinii, wizji i funkcjonalności, a mechanizmy te mogą uzupełniać się wzajemnie, pod warunkiem, że komunikują się i efektywnie współpracują.

W praktyce widzimy, że często istnieje wiele mechanizmów monitorowania, lecz żaden lub prawie żaden nie jest utworzony wyłącznie do monitorowania miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, ani nie przyjmuje podejścia opartego na prawach dziecka lub ma w swej strukturze specjalny wydział lub agencję powołane do wykonania takiego zadania.

Jednak specjalny status dzieci pozbawionych wolności wymaga bądź oddzielnego, specjalnego organu monitorowania, bądź specjalnego ustrukturyzowania istniejącego organu, tak by odpowiadał on specjalnym potrzebom, szczególnej wrażliwości i powadze aktów łamania praw dziecka w takich okolicznościach.

A. MECHANIZMY MIĘDZYNARODOWE

Powołano szereg międzynarodowych organów mających uprawnienia do kontrolowania wszystkich miejsc pozbawienia wolności – w tym tych, w których można znaleźć dzieci – oraz raportowania do władz państw na temat wyników przeprowadzonych kontroli.

Narody Zjednoczone: Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom i Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT)

SPT, utworzony w ramach OPCAT, może przeprowadzać regularne wizytacje miejsc, w których przebywają osoby pozbawione wolności, bez uprzedniej autoryzacji ze strony zainteresowanego Państwa Strony i bez wcześniejszego powiadomienia o planowanych wizytach.

Po wizycie SPT przekazuje poufny raport zawierający zalecenia zainteresowanemu Państwu Stronie i, w razie konieczności, Krajowemu Mechanizmowi Prewencji Tortur. Poufny raport może zostać opublikowany zgodnie z wolą Państwa. Zalecenia nie są wiążące, lecz Państwa muszą się z nimi zapoznać i podjąć dialog na temat ich realizacji. Jeśli Państwo Strona odmawia współpracy, Komitet przeciw Torturom może, na wniosek SPT, wydać i upublicznić stanowisko lub opublikować raport.

Po wejściu w życie OPCAT w 2006 roku Państwa Strony, które ratyfikowały ten protokół, mają także obowiązek utworzenia własnych Narodowych Mechanizmów Prewencji (NPM), o aktywnym, profilaktycznym charakterze, do przeprowadzania kontroli miejsc pozbawienia wolności.

 Patrz – Część 3.5. – str. 40

SPT ma także uprawnienia do doradzania Państwom Stronom w zakresie tworzenia mechanizmów NPM i zapewniania im wsparcia i szkolenia przy realizowaniu obowiązków Państw wynikających z OPCAT.

Konwencje Genewskie: Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (ICRC)

Konwencje Genewskie uprawniają ICRC do wizytowania zarówno więźniów wojennych, jak i cywilów internowanych w czasie konfliktu, także dzieci. ICRC wizytuje także osoby pozbawione wolności w innych okolicznościach związanych z użyciem przemocy. Wedle Konwencji, ICRC ma pełną swobodę wyboru miejsc, które chce odwiedzić, lecz musi być w stanie przeprowadzać rozmowy z więźniami bez świadków. Czas trwania i częstotliwość wizyt nie mogą podlegać ograniczeniom. Jednakże wizyty mogą się, na zasadzie wyjątku, nie odbyć ze względu na sytuację militarną. W takim wypadku dochodzi do ich przełożenia na inny termin. Celem takich wizyt jest zapewnienie więźniom ludzkiego traktowania, zapobieganie nadużyciom i poprawa warunków więziennych.

B. MECHANIZMY EUROPEJSKIE

Istnieją także regionalne organy utworzone przez Radę Europy, uprawnione do wizytowania placówek więziennych i zdawania sprawy z wyników kontroli rządów państw.

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)

CPT jest pierwszym międzynarodowym organem monitorującym powołanym specjalnie do przeprowadzania wizyt profilaktycznych. Po ratyfikacji Konwencji przez Państwa Strony CPT ma nieograniczony dostęp w dowolnym momencie do wszelkich miejsc, w których przebywają dorośli i dzieci pozbawieni wolności w granicach Państw Rady Europy.

Komitet może także rozmawiać z każdą osobą pozbawioną wolności lub innymi osobami mogącymi dostarczyć im stosownych informacji. CPT może przeprowadzać wizyty regularnie i ad hoc (np. „konieczne ze względu na zaistniałe okoliczności”).

Po każdej wizycie do zainteresowanego Państwa wysyłany jest raport zawierający wyniki kontroli CPT i zalecenia, na które Państwo musi szczegółowo odpowiedzieć. Wizyty opierają się na Standardach CPT, które zawierają specjalny dział poświęcony młodocianym pozbawionym wolności⁶. Zarówno raport, jak i odpowiedź, są poufne do czasu, gdy Państwo zadecyduje o autoryzacji publikacji.

Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy

W ramach swych uprawnień Komisarz przeprowadza wizyty we wszystkich Państwach Członkowskich w celu kontroli i oceny sytuacji przestrzegania praw człowieka. W toku takich wizytacji spotyka się z najwyższymi przedstawicielami rządu, parlamentu, wymiaru sprawiedliwości, społeczeństwa obywatelskiego i organizacjami na rzecz praw człowieka. Rozmawia także na tematy związane z prawami człowieka ze zwykłymi ludźmi i odwiedza miejsca, w których prawa te mają szczególne znaczenie, takie jak więzienia, szpitale psychiatryczne, ośrodki dla osób ubiegających się o azyl, szkoły itd.

⁶ IX Raport Ogólny z Działalności CPT 1998 r.; XXIV. Raport Ogólny 2015 r.

Po odbytej wizycie może skierować raport lub pismo do władz państwa zawierające ocenę stanu przestrzegania praw człowieka i zalecenia jak uzupełnić braki w prawie i w praktyce.

Komisarz prowadzi także prace tematyczne dotyczące kluczowych zagadnień dla ochrony praw człowieka w Europie. Służy radą i dostarcza informacji na temat zapobiegania łamaniu praw człowieka. Wydaje opinie, referaty i raporty. Wśród nich znaleźć można jego stanowisko w sprawie Praw Dzieci (2010 r.) i dwa referaty dotyczące spraw dzieci i kwestii wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (2009 r.) oraz dzieci i kar cielesnych (2008 r.)⁷.

C. MECHANIZMY KRAJOWE

Wreszcie, istnieją także organy krajowe, uzupełniane działalnością organów kontrolnych międzynarodowych i regionalnych. Poniższa lista nie wyczerpuje różnych typów narodowych organów kontroli, które zostały zidentyfikowane podczas badań krajowych przeprowadzonych w ramach projektu „**Prawa Dzieci Za Kratkami**”.

Ustawowe Organy Kontroli

Są to organy monitorujące, których zakres uprawnień i obowiązków jest określony prawem. Aby były niezależne, powinny być utworzone przez Parlament i przed nim opowiadać, raportując mu swoją pracę w sposób publiczny. Prawo powinno dać im pełen dostęp do wszystkich miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności. Powinny one mieć możliwość raportowania problemów odpowiednim władzom, aby mogły w toku nadzoru badać realizację rekomendacji adresowanych przez te podmioty.

NPM utworzone na mocy OPCAT

NPM czyli Krajowe Mechanizmy Prewencji to niezależne zewnętrzne organy (istniejące lub mające powstać) mogące przeprowadzać niezapowiedziane wizyty we wszystkich miejscach, w których przebywają pozbawieni wolności dorośli oraz

⁷ Komisarz Rady Europy ds. Praw Człowieka, Stanowiska w sprawie praw dzieci CommDH/PositionPaper(2010)1), Strasburg, 3 maja 2010 r.; Dzieci i wymiar sprawiedliwości dla nieletnich: propozycje ulepszeń (2009 r.); Dzieci i kary cielesne: „*Prawo do tego, by nie być bitym, jest także prawem dziecka*” (2008 r.)

dzieci, a także sporządzać raporty z tych wizyt zawierające zalecenia dotyczące funkcjonowania placówek i kontrolować realizację tych zaleceń.

Państwa Strony mają wolność wyboru rodzaju organu, który będzie najlepiej odpowiadał kontekstowi prawnemu danego Państwa (np. narodowa instytucja na rzecz praw człowieka, rzecznik praw, komisja parlamentarna, organizacja pozarządowe itd.), a także czy NPM powinna mieć unikalną formę, czy też stanowić sieć instytucji lub komisji działających jako regionalne lub tematyczne oddziały.

SPT przyjął (w 2010 roku) katalog Wytycznych dotyczących narodowych prewencyjnych mechanizmów w celu „jeszcze wyraźniejszego określenia oczekiwań SPT dotyczących ustanowienia i działalności mechanizmów NPM”, jak również analitycznego narzędzia samooceny dla NPM.

Polska ratyfikowała protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania w dniu 5 lipca 2005 r. Od 2008 r. funkcje **Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur** sprawuje w Polsce Rzecznik Praw Obywatelskich. W ramach swojej działalności KMPT prowadzi wizytacje prewencyjne w miejscach pozbawienia wolności określonych artykułem 4 OPCAT, w tym we wszystkich wymienionych uprzednio miejscach detencji dzieci, poza domami dziecka

Ombudsman i inne instytucje rzecznicze

Organy te mają bardzo szerokie uprawnienia w zakresie promowania, zabezpieczania i oceny stanu poszanowania praw dzieci, w tym ustawowe prawo do monitorowania miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności oraz przyjmowania wniosków i skarg od dzieci pozbawionych wolności, a także do badania takich zgłoszeń.

Jednak przedmiot i dogłębność wizyt, a także ich częstotliwość, mogą być różne. Co więcej, zadanie monitorowania placówek dziecięcych jest często jednym z wielu zadań rzeczników.

W efekcie, niezbędny czas, odpowiednie zasoby ludzkie, materialne i finansowe, a także niezbędna regularność wizyt nie zawsze koncentrują się na realizacji kontroli miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności. Wizyty w takich miejscach są często podejmowane w celu zbadania konkretnych zarzutów i sprawdzenia indywidualnej skargi, a nie w ramach działań prewencyjnych i w celu oceny ogólnych warunków detencji.

W zależności od sytuacji, wśród korzystnych cech instytucji Ombudsmana oraz innych instytucji rzeczniczych można wymienić:

- ➔ Niezależność i zewnętrżność
- ➔ Szeroki wachlarz uprawnień
- ➔ Działalność ukierunkowana na dzieci
- ➔ Dostępność
- ➔ Zdolność do realizowania niezapowiedzianych wizyt i szerokie uprawnienia dochodzeniowe
- ➔ Publiczna sprawozdawczość do Parlamentu (roczna lub tematyczna)
- ➔ Wiążące zalecenia
- ➔ Współpraca z kluczowymi interesariuszami

Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje czynności w przypadku uzyskania informacji wskazującej na naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela. Podejmując sprawę RPO może m.in. samodzielnie prowadzić sprawę i w związku z tym zbadać każdą sprawę na miejscu, żądać złożenia wyjaśnień, przedstawienia akt każdej sprawy prowadzonej np. przez centralne organy administracji państwowej, rządowej, sądy, prokuraturę i organy ścigania

Innym z organów stojących na straży praw dziecka jest **Rzecznik Praw Dziecka**. Może on podejmować działania na podstawie informacji pochodzących od obywateli lub ich organizacji, wskazujące na naruszanie praw lub dobra dziecka. Do kompetencji Rzecznika należy także m.in. zbadanie każdej sprawy na miejscu, żądanie od organów władzy publicznej, organizacji i instytucji złożenia wyjaśnień, udzielenia informacji, udostępnienia akt i dokumentów, wnoszenie kasacji lub skargi kasacyjnej od prawomocnych rozstrzygnięć, żądanie wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych czy też branie udziału w toczących się postępowaniach w sprawach nieletnich.

Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego jest podmiotem powołanym do ochrony praw osób korzystających ze świadczeń udzielanych przez szpital psychiatryczny. Do zadań tego Rzecznika należy pomoc w dochodzeniu praw w sprawach związanych z przyjęciem, leczeniem, warunkami pobytu wypisaniem ze szpitala psychiatrycznego, wyjaśnieniu skarg pacjentów, współpracy z rodziną, przedstawicielem ustawowym lub opiekunem pacjenta.

Specjalne organy kontroli

W niektórych państwach powołano specjalne organy kontrolne podlegające danemu ministerstwu (np. komitet kontroli więzień, komisja inspekcji policji) lub parlamentowi, lecz przypisane określonym placówkom o charakterze zamkniętym (np. instytucje psychiatryczne, ośrodki dla imigrantów).

Komitety te i komisje są ustanowione na mocy prawa jako zewnętrzne mechanizmy monitorowania. Ich członkowie są zwykle jednak mianowani przez stosownego ministra.

Takie organy mogą składać się z urzędników, niezależnych obywateli, przedstawicieli organizacji pozarządowych i ekspertów (sędziów, prawników, ekspertów medycznych, pracowników opieki społecznej itd.). Ogólna misja tych organów polega na niezależnej kontroli miejsc (np. więzień lub aresztów policyjnych) oraz monitorowaniu sposobu traktowania więźniów (w tym dzieci). Co więcej, organy te często mają prawo doradzania ministrowi odpowiedzialnemu za placówkę w sprawie koniecznych ulepszeń przepisów prawa i regulaminów.

Działająca w Polsce **Najwyższa Izba Kontroli** jest naczelnym organem kontroli państwowej, kontroluje działalność organów administracji rządowej, NBP, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych, jednostek samorządu terytorialnego, a także wszystkich podmiotów, które wykorzystują majątek lub środki państwowe. W ostatnich latach NIK skontrolował m.in. funkcjonowanie policyjnych izb dziecka⁹, a także zakładów poprawczych¹⁰.

Monitorowanie przez społeczeństwo obywatelskie

W niektórych państwach organizacje społeczeństwa obywatelskiego mają uprawnienia oraz akredytacje do regularnego odwiedzania miejsc, w których przebywają osoby pozbawione wolności. W Polsce akty prawne nie dopuszczają jednak, co do zasady, możliwości blankietowego upoważnienia organizacji pozarządowej do monitorowania miejsca pozbawienia wolności. Każda z wizyt monitoringowych powinna więc być poprzedzona uzyskaniem stosownej zgody od organu prowadzącego daną instytucję. Taki stan rzeczy znacząco ogranicza możliwość przeprowadzenia niezapowiedzianego monitoringu przez organizację pozarządową.

⁹ Najwyższa Izba Kontroli, Funkcjonowanie policyjnych izb dziecka.

¹⁰ Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o funkcjonowaniu Zakładów Poprawczych oraz Schronisk dla Nieletnich.

Monitorowanie przez społeczeństwo obywatelskie charakteryzuje się zwykle wysokim stopniem niezależności członków zespołu monitorującego od władz. Jednakże podstawa prawna działalności kontrolnej jest często słaba, opiera się uprawnieniach określonych wedle własnego uznania przez jedno lub kilka ministerstw. W takim przypadku monitorowanie przez społeczeństwo obywatelskie może zależeć od politycznej woli władz. W efekcie, w pewnych okolicznościach, niektóre organizacje pozarządowe nie mogą korzystać w wszystkich niezbędnych uprawnieniach śledczych w trakcie monitorowania. Jednocześnie mogą one odczuwać brak swobody przy składaniu w pełni niezależnego raportu na temat wyników kontroli. Inną trudnością, która może niweczyć skuteczność ich działania mogą być ograniczone środki finansowe, z których trzeba pokryć koszty podróży lub opłacić wynagrodzenie dla audytorów. Tę przeszkodę można jednak ominąć tworząc platformy współpracy w celu opracowania synergii i podziału zadań kontrolnych (oraz niezbędnych środków) pomiędzy organizacje.

Wśród organizacji pozarządowych zajmujących się monitorowaniem miejsc pozbawienia wolności wyróżnić można Helsińską Fundację Praw Człowieka, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej oraz Stowarzyszenie Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć.

Monitorowanie przez wymiar sprawiedliwości

Sędziowie często pełnią oficjalny nadzór nad placówkami, w których dochodzi do pozbawienia wolności, poprzez wizytowanie i kontrolowanie warunków oferowanych przez miejsca o charakterze zamkniętym, a także nadzorowanie realizacji nałożonych środków i rozpatrywanie skarg dzieci. Taka działalność kontrolna sprawdza się najlepiej, gdy sędziowie mogą poświęcić odpowiednią ilość czasu i zasobów tej części swej pracy. W niektórych państwach istnieją specjaliści sędziowie zajmujący się nadzorowaniem miejsc, w których mogą przebywać dzieci pozbawione wolności. Ich wiedza i znajomość takich miejsc zdobyte podczas badania indywidualnych przypadków mogą sprawić, że będą poświęcać więcej uwagi ogólnym warunkom i reżymom takich miejsc oraz składali odpowiednie raporty na ich temat do stosownych władz. W przypadku dzieci, ogólnie wiedzą one, że istnieją sędziowie i, jak pokazują badania, odbierają sędziów jako mających szeroki zakres uprawnień.

Zadanie monitorowania w Polsce miejsc pozbawienia wolności dzieci należy do **sędziów rodzinnych**. Sprawują oni nadzór nad wykonywaniem orzeczeń o umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, domu pomocy społecznej, podmiocie leczniczym, schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym oraz policyjnej izbie dziecka. Zakres nadzoru sprawowanego przez sędziego obejmuje legalność umieszczenia i prawidłowość wykonania orzeczenia, warunki, w jakich przebywają nieletni oraz stan przestrzegania ich praw i obowiązków. Sędzia rodzinny w każdym czasie ma prawo wstępu do nadzorowanej jednostki i pomieszczeń, w których przebywają nieletni, przeglądania dokumentów, żądania wyjaśnień od administracji, przeprowadzania na osobności rozmów z nieletnimi, badania ich próśb i skarg. Sędzia rodzinny przeprowadza okresowe kontrole jednostek (co najmniej raz w roku), wydaje zalecenia pokontrolne i kontroluje prawidłowość i terminowość ich realizacji. Sędzia rodzinny ma również prawo wstępu o każdej porze do szpitala psychiatrycznego i domu pomocy społecznej przeznaczonego dla osób chorych psychicznie lub niepełnosprawnych intelektualnie w celu kontroli legalności przyjęcia i przebywania w takiej placówce osób z zaburzeniami psychicznymi, przestrzegania ich praw i kontroli warunków w jakich przebywają.

Innym z organów władzy sądowniczej monitorującym miejsca pozbawienia wolności nieletnich jest **sędzia penitencjarny**, który z mocy prawa upoważniony jest do sprawowania nadzoru nad legalnością i prawidłowością wykonywania kary pozbawienia wolności, tymczasowego aresztowania, zatrzymania, zastosowania środka przymusu bezpośredniego skutkującego pozbawieniem wolności oraz środka zabezpieczającego związanego z umieszczeniem w zakładzie psychiatrycznym. Sędzia penitencjarny wizytuje zakłady karne, areszty śledcze i inne miejsca, w których przebywają osoby pozbawione wolności, ma prawo wstępu do tych miejsc w każdym czasie, poruszania się po ich terenie, przeglądania dokumentów i żądania wyjaśnień od administracji, a także przeprowadzania podczas nieobecności innych osób rozmów z osobami pozbawionymi wolności oraz badania ich wniosków, skarg i próśb. Sędzia penitencjarny sprawuje także nadzór nad legalnością i prawidłowością pobytu cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach i aresztach dla cudzoziemców.

Kwestią przestrzegania praw człowieka w instytucjach penitencjarnych zajmuje się również **sąd penitencjarny**, który z mocy prawa właściwy jest do rozpoznawania skarg osób pozbawionych wolności dotyczących wszelkich kwestii związanych z odbywaniem kary pozbawienia wolności, środka przymusu skutkującego pozbawieniem wolności czy też środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu w zakładzie psychiatrycznym.

Kontrole poselskie

W większości państw, wybrani parlamentarzyści mają prawo, w ramach swych uprawnień do kontrolowania organu wykonawczego, wizytować wszelkie miejsca, w których przebywają osoby (w tym dzieci) pozbawione wolności. Raporty podsumowujące ich spostrzeżenia, wyniki badań i zalecenia są zwykle ogłaszane podczas sesji. W ramach swej funkcji ustawodawczej, mogą także wykorzystać wnioski z raportu przy pisaniu nowych aktów prawnych.

Polscy **posłowie i senatorowie** mają prawo, jeżeli nie naruszają dóbr osobistych innych osób, do uzyskiwania informacji i materiałów, wstępu do pomieszczeń, w których znajdują się te informacje i materiały, oraz wglądu w działalność organów administracji rządowej.

Adwokaci oraz radcowie prawni

Adwokaci oraz radcowie prawni, w ramach swych pobocznych obowiązków, mogą pełnić rolę nieformalnego ciała monitorującego, realizując prawo do odwiedzenia swego klienta, prawo klienta do dowolnego, bezpłatnego i nieograniczonego kontaktowania się ze swym prawnikiem, prawo do informacji na temat wszelkich środków przymusu użytych wobec klienta (np. umieszczenie w izolatce) oraz do towarzyszenia mu w tych sytuacjach itd.

Nieformalne monitorowanie przez adwokata albo radcę prawnego sprawdza się najlepiej, gdy poświęcają oni temu aspektowi odpowiednią ilość czasu, uwagi i zasobów. Funkcja ta staje się niezwykle skuteczna, gdy prawnicy ci zgłaszają swe spostrzeżenia kluczowym odbiorcom lub służbom mającym prawo interwencji i zbadania zarzutów.

Organy monitorujące realizujące regularne wizyty kontrolne (takie jak KMPT lub rzecznicy praw dziecka) powinny – w ramach dobrej praktyki – dać o sobie znać adwokatom oraz radcom prawnym, tak by powstał skuteczny kanał komunikacji i wymiany informacji między nimi.

Monitorowanie wielopodmiotowe

Wiele państw nie dysponuje jednym, oddzielnym organem monitorującym, lecz szeregiem organizacji i agencji, które pełnią tę funkcję współpracując ze sobą, dokonując uzupełniających się kontroli miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności. Tak jest zwłaszcza w przypadku małych państw (jak np. Luksemburg), gdzie promowany jest taki model monitorowania. W przypadku monitorowania wielopodmiotowego, współpraca między tymi podmiotami jest nie tylko korzystna, lecz także niezbędna, by ich misja była skuteczna.

4. METODOLOGIA MONITOROWANIA

Każdy organ kontrolny musi opracować jasną metodologię, tak aby jego wizyty były skuteczne oraz aby spełniały standardy wymagane w dziedzinie ochrony praw dzieci.

Metodologia monitorowania powinna opierać się na następujących elementach:

- ➔ granice mandatu organu monitorującego;
- ➔ cele do osiągnięcia;
- ➔ zakres uprawnień;
- ➔ dostępne i wymagane zasoby materialne, finansowe i ludzkie;
- ➔ standardy skutecznego monitorowania *Patrz – Część 3.3. – str. 33;*
- ➔ podstawowe zasady monitorowania *Patrz – Część 3.4. – str. 37;*
- ➔ wszystkie stosowne standardy i czynniki uwzględniające specyfikę natury dziecka *Patrz – Część 5 – str. 97.*

Monitorowanie obejmuje trzy etapy, z których żadnego nie można pominąć:

- ⊙ **Przygotowanie wizyty (przed)** – *Patrz – Część 4.2. – str. 65*
- ⊙ **Realizacja wizyty (w trakcie)** – *Patrz – Część 4.3. – str. 72*
- ⊙ **Działania pokontrolne (po wizycie)** – *Patrz – Część 4.4. – str. 88*

4.1. Opracowanie strategii monitorowania

- ⊗ ZROZUMIENIE OGÓLNEGO KONTEKSTU POZBAWIENIA DZIECKA WOLNOŚCI
- ⊗ ZDEFINIOWANIE JASNYCH CELÓW MONITOROWANIA
- ⊗ USTALENIE OGÓLNYCH RAM CZASOWYCH PROGRAMU MONITOROWANIA
- ⊗ WYBÓR MIEJSC, W KTÓRYCH PRZEBYWAJĄ DZIECI POZBAWIONE WOLNOŚCI, DO KONTROLI
- ⊗ OKREŚLENIE CHARAKTERU, CZASU TRWANIA I CZĘSTOTLIWOŚCI WIZYT KONTROLNYCH
- ⊗ OPIS ZESPOŁU MONITORUJĄCEGO
- ⊗ PRZYJĘCIE WYTYCZNYCH ETYCZNYCH I POLITYKI NA RZECZ OCHRONY DZIECKA
- ⊗ ZEBRANIE INFORMACJI O INNYCH ORGANACH KONTROLNYCH ORAZ KONTAKT I WSPÓŁPRACA Z NIMI

Każdy organ monitorujący powinien przyjąć strategię monitorowania. Już od samego początku strategia ta musi postawić dziecko, jego prawa, potrzeby i specyfikę jego natury w centrum swego zainteresowania.

A. ZROZUMIENIE OGÓLNEGO KONTEKSTU POZBAWIENIA DZIECKA WOLNOŚCI

Aby zrozumieć ogólny kontekst, w jakim może nastąpić pozbawienie dziecka wolności, audytorzy powinni przeprowadzić badanie w celu zebrania wszystkich dostępnych informacji dotyczących prawnego, społecznego i politycznego kontekstu pozbawienia wolności dzieci w danym Państwie oraz najświeższe statystyki w tej kategorii.

Ważne elementy, które należy wziąć pod uwagę to:

- ⊗ **Międzynarodowe (prawne) ramy** składające się z: międzynarodowych instrumentów ratyfikowanych przez zainteresowane Państwo dotyczące kwestii pozbawienia dzieci wolności [□ Patrz – Część 1.2. – str. 19](#); zalecenia wydane przez organy traktatowe w swych sprawozdaniach; komentarze ogólne lub wnioski dotyczące pozbawiania dzieci wolności; standardy i raporty CPT, orzecznictwo ECHR [□ Patrz – Część 4.1. / H. – str. 62 i Załącznik 4. – str. 192](#);
- ⊗ **Narodowe (prawne) ramy** dotyczące zagadnienia pozbawienia dzieci wolności (kto może zostać pozbawiony wolności, w jakim wieku, z jakich przyczyn, przez kogo, w jakiego rodzaju placówce, na jak długo itd.) [□ Patrz – Część 2.1. – str. 25](#);
- ⊗ **Zasady przewodnie polityki** dotyczącej pozbawienia dzieci wolności w kraju oraz **ostatnie kierunki rozwoju polityk** w tej dziedzinie;

- Zbadanie ewentualnych sprzeczności między lokalnymi lub regionalnymi przepisami prawa, wytycznymi lub politykami a standardami międzynarodowymi.
- **Katalog miejsc, w których mogą przebywać dzieci pozbawione wolności**, regulaminy obowiązujące w tych miejscach, władze odpowiedzialne za te instytucje, ich kompetencje, reżym obowiązujący w tych miejscach, status i podział na grupy dzieci pozbawionych wolności w tych miejscach itd.;
- **Katalog organów monitorujących** pełniących nadzór nad tymi miejscami, w których przebywają dzieci pozbawione wolności; ich zakres kompetencji; ich zakres uprawnień; ich skład osobowy; data ich ostatniej wizyty; treść ich ostatnich raportów i załączników [□ Patrz – Część 3.5. – str. 40](#);
- **Informacje na temat praktyk i konkretnych przypadków** (badania, media).

B. OKREŚLENIE CELÓW MONITOROWANIA

Na podstawie swego mandatu oraz przesłanek swej funkcji, organy monitorujące definiują **jasno określone cele** swej wizyty.

Ogólnie rzecz biorąc, zgodnie z zasadami przewodnimi (CRC, artykuł 37), pozbawienie dzieci wolności może być stosowane jako **środek ostateczny**, tylko w **wyjątkowych przypadkach**, z należyтым poszanowaniem **najlepszego interesu dziecka** i na **najkrótszy możliwy czas**. Celem monitorowania miejsc pozbawienia wolności dzieci może być więc:

- **Dopilnowanie, by pozbawienie wolności dzieci było stosowane w warunkach poszanowania godności ludzkiej, przy zabezpieczeniu integralności psychicznej i fizycznej dziecka oraz respektowania wszystkich praw przyznanych dzieciom** na mocy stosownych standardów międzynarodowych, regionalnych i narodowych;
- **Dopilnowanie, by konsekwentnie dążono do realizacji celów, jakie zakłada pozbawienie dzieci wolności**, czyli edukacji, resocjalizacji i reintegracji ze społeczeństwem, oraz by na te cele oraz na opiekę po zwolnieniu przeznaczono odpowiednie środki finansowe i wsparcie zasobów ludzkich;
- **Dopilnowanie, by w przypadku złamania lub nadużycia praw dzieci pozbawionych wolności, mogły one mieć rzeczywisty dostęp do pomocy prawnej i skutecznych mechanizmów skargowych**;
- **Zagwarantowanie i wspomaganie egzekwowania prawa dziecka do partycypacji** – prawa do wyrażania swych poglądów w sprawach ich dotyczących oraz do tego, by te poglądy zostały wysłuchane i potraktowane z należytą powagą, stosownie do wieku dziecka i stopnia dojrzałości.

Przy definiowaniu swych celów i zadań, każdy organ monitorujący musi realistycznie ocenić, co faktycznie można osiągnąć.

C. USTALENIE OGÓLNYCH RAM CZASOWYCH PROGRAMU MONITOROWANIA

Ramy czasowe programu monitorowania powinny opierać się na następujących czynnikach:

- ➔ **Czas trwania** mandatu organu monitorującego;
- ➔ Czas wymagany do zamknięcia **pełnego cyklu monitorowania** (przygotowanie – realizacja – działania pokontrolne);
- ➔ Regularność wizyt, o ile to możliwe *Patrz – Część 3.3. – str. 33;*
- ➔ Zdolność do planowania **wizyt niezapowiedzianych lub ad hoc**.

D. WYBÓR MIEJSC, W KTÓRYCH PRZEBYWAJĄ DZIECI POZBAWIONE WOLNOŚCI, DO KONTROLI

Przed wyborem miejsc, które mają być poddane kontroli w pierwszej kolejności, każdy organ monitorujący powinien sporządzić **kompleksową, aktualną listę miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, podlegających ich interwencji** oraz zgromadzić wszystkie **przydatne informacje mające związek z tym miejscem**. *Patrz – Część 2. – str. 25 i Część 4.1. / A. – str. 52.*

Kolejność, w jakiej będą wizytowane placówki, będzie więc zależeć od konkretnych celów określonych przez organ monitorujący.

Poniższe (między innymi) kryteria – stosowane pojedynczo lub łącznie – mogą pomóc organowi monitorującemu wybrać różne miejsca, które będą brane pod uwagę:

Ryzyko (potencjalne lub rzeczywiste), na jakie narażone są dzieci:

- ➔ Dozór policyjny (w czasie aresztu, podczas transportu lub przesłuchiwania);
- ➔ Areszt przedprocesowy lub areszt śledczy;
- ➔ Placówki, w których dzieci są trzymane razem z dorosłymi (przedprocesowe izby zatrzymań, areszt policyjny, placówki zamknięte dla uchodźców, więzienia itd.);
- ➔ Pomieszczenia izolatek lub inne o podobnym charakterze, gdzie dzieci są całkowicie odizolowane (izolatki, izolowanie na pewien okres czasu, i inne formy oddzielenia);
- ➔ Miejsca, które zwykle nie związane są z aresztem (szpitale, ośrodki imigracyjne, ośrodki odwykowe itd.).

Dostępne informacje:

- Liczba skarg zarejestrowanych przez zewnętrzne mechanizmy skargowe (zarówno przy dużej ilości zgłoszeń, jak i ich braku);
- Artykuły w prasie lub badania opisujące warunki mieszkaniowe, traktowanie, podnoszone zarzuty, przypadki nadużyć itd.;
- Informacje otrzymane z innych źródeł, takich jak narodowe czy międzynarodowe organy kontrolne.

Przykład:

- Miejsca, które uważa się za najbardziej reprezentatywne dla różnych typów placówek, w których przebywają dzieci pozbawione wolności w swoim kraju
 Patrz – Część 2.1. – str. 25;
- Inne miejsca, np. te, których się często nie odwiedza, mniej dostępne lub nie związane tradycyjnie z pozbawieniem wolności (szpitale, ośrodki dla imigrantów, kliniki odwykowe itd.)
- Wybór różnych rodzajów miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności lub różne dzieci (młodsze i starsze, chłopcy i dziewczęta, skazane i w areszcie śledczym, z zaburzeniami psychicznymi lub niepełnosprawnościami itd.)

E. OKREŚLENIE RODZAJU, CZASU TRWANIA I CZĘSTOTLIWOŚCI WIZYT KONTROLNYCH

Wizytowanie miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, to **główne źródło informacji i najskuteczniejsze narzędzie kontroli**.

Czas trwania i przebieg wizyty zależy od jej rodzaju; różnią się one zwłaszcza czasem trwania i częstotliwością, w zależności od charakteru i celu wizyty.

Charakter – Funkcja

Podstawowe rozróżnienie dzieli wizyty na dwa rodzaje – wizyty profilaktyczne (prewencyjne) i wizyty badawcze. Same wizyty profilaktyczne można podzielić zaś na szczegółowe i doraźne.

Wizyty profilaktyczne mogą odbywać się w dowolnym czasie, zwykle w regularnych odstępach czasu. Mają charakter aktywny, ich celem nie jest badanie indywidualnych przypadków. Wizyty te skupiają się na prewencji łamania lub nadużywania praw dzieci, analizie (w perspektywie holistycznej) miejsca pozbawienia wolności, jako systemu i ocenie wszystkich aspektów związanych z pozbawieniem wolności, które mogłyby prowadzić do łamania praw dzieci, innych wykroczeń przeciwko ludzkiej godności. Na przykład praktyki działania personelu placówki, określonych jej regulaminem lub widocznych w postawach pracowników placówki oraz wartościach, którymi się kierują.

Poprzez pozytywne podejście i konstruktywny dialog, wizyty profilaktyczne tworzą kulturę sprzyjającą poprawie warunków w odwiedzanych miejscach pozbawienia wolności. W tym sensie ważne jest także, by skupić się na obserwowanych dobrych praktykach i podkreślać je.

Wizyty profilaktyczne mogą przybierać różne formy:

- ❶ **Wizyty szczegółowe** będą trwać dłużej (od 1 do kilku dni) i angażować ogromny, profesjonalny zespół multidyscyplinarny, który będzie się przyglądał szerokiemu wachlarzowi funkcjonowania miejsc pozbawienia wolności. Ich głównym celem jest gruntowne udokumentowanie sytuacji, analiza czynników zagrożenia oraz zidentyfikowanie problemów i dobrych praktyk. Wizyty te przeprowadzane są regularnie przez organy monitorujące, takie jak NPM.
- ❷ **Wizyty doraźne** są znacznie krótsze (od kilku godzin do połowy dnia) i wymagają obecności jednego audytora lub mniejszego zespołu. Ich głównym celem jest uzyskanie ogólnego obrazu sytuacji w miejscu pozbawienia wolności. Wizyty te pełnią także rolę „odstrasżającą” i przyczyniają się do większej transparentności miejsc pozbawienia wolności oraz lepszego rozliczania władz placówki z ich obowiązków. Parlamentarzyści dużo częściej przeprowadzają właśnie tego typu wizyty.
- ❸ **Wizyty zabezpieczające/śledcze** odbywają się w ramach reakcji na konkretne wydarzenie lub skargę złożoną przez dziecko pozbawione wolności. Wizyty takie są rzadsze. Ich charakter jest bardziej interwencyjny i zindywidualizowany. Mają na celu zbadanie zarzutów, odkrycie faktów i sprawdzenie problematycznych aspektów pozbawienia wolności, które były przyczyną wydarzenia lub naruszenia prawa. Pomaga to odbudować prawa dzieci oraz ewentualne zadośćuczynić krzywdzie, która została wyrządzona.

Oprócz roli prewencyjnej wizyty, zabezpieczającej lub śledczej, może ona także wypełnić następujące **zadania**:

- ❶ **Zebranie informacji** dotyczących warunków i traktowania w miejscach, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, w celu określenia punktu wyjścia dla przyszłych zmian systemowych;

- **Zebrań danych statystycznych** w zakresie liczby, cech charakterystycznych dzieci pozbawionych wolności i konkretnych przypadków łamania praw dziecka (na przykład, czy dzieci są przetrzymywane w więzieniach dla dorosłych; czy dzieci w aresztach przedprocesowych są przetrzymywane przez zbyt długi czas w oczekiwaniu na rozprawę itd.);
- **Utworzenie podstawy do bezpośredniego i konstruktywnego dialogu z władzami** odpowiedzialnymi za resocjalizację dzieci pozbawionych wolności;
- **Zbieranie informacji na temat doświadczeń dzieci pozbawionych wolności oraz na temat tego, w jaki sposób one same odbierają swoje prawa.** Można je zapytać o sposób, w jaki były traktowane podczas rozpraw sądowych, w areszcie policyjnym, podczas przesłuchania, gdy przebywały w izolacji itd.;
- **Uświadamianie dzieci, że istnieje przysługujące im prawo do złożenia skargi** oraz upewnianie się, że dzieci odbierają to prawo jako znaczące i przydatne.

Modele

Niezapowiedziane wizyty umożliwiają audytorom, ze względu na aspekt zaskoczenia, otrzymanie bardziej realistycznego obrazu sytuacji warunków i traktowania dzieci w odwiedzanym miejscu o charakterze więziennym. Nieprzewidywalność wizyty ma tę zaletę, że audytorzy mają pewność, iż przed wizytą nie dokonano żadnych czynności „upiększających” sytuację w placówce, mających na celu zamaskowanie ewentualnych problemów, a personel i dzieci nie zostały przygotowane do mających się odbyć rozmów.

Wizyty zapowiedziane są zorganizowane w taki sposób, że placówki więzienne są informowane wcześniej o planowanej wizycie kontrolnej, o jej celach i przedmiocie badania. Celem takiej wizyty może być dokonanie czynności pokontrolnych po wydaniu wcześniejszych zaleceń lub zbadanie konkretnej sprawy.

Czas trwania

Czas trwania wizyty zależy od jej charakteru i celu /funkcji, jak również od dostępnych zasobów (finansowych i ludzkich) organu kontrolnego. Jednakże w każdym przypadku wizyta powinna trwać wystarczająco długo, by komisja mogła obejrzeć placówkę, przyrzeć się warunkom życiowym i sposobowi traktowania dzieci pozbawionych wolności, porozmawiać z dyrektorem, personelem i dziećmi, które będą w takich rozmowach chciały uczestniczyć.

Aby oszacować czas trwania wizyty można wziąć pod uwagę **kilka czynników**:

- ➔ wielkość i rodzaj placówki;
- ➔ liczbę i podział grupowy dzieci (młodsze i starsze, dziewczynki i chłopcy, w areszcie śledczym i skazane, z chorobami psychicznymi lub niepełnosprawnościami itd.) pozbawionych wolności;
- ➔ lokalizację placówki;
- ➔ ilość informacji już zebranych o miejscu wizytowanym;
- ➔ czy miejsce było już wizytowane przez ten sam lub inny organ monitorujący;
- ➔ rady przekazane przez inne organy monitorujące dotyczące przewidywanego czasu, jaki będzie trzeba poświęcić na przeprowadzenie wizyty w danym miejscu;
- ➔ zastosowane procedury bezpieczeństwa (im wyższy stopień bezpieczeństwa, tym więcej czasu może zajmować przemieszczanie się po placówce);
- ➔ język, w jakim mówią dzieci pozbawione wolności oraz ewentualna konieczność tłumaczenia ich wypowiedzi.

Częstotliwość wizyt

Im bardziej regularnie odbywają się wizyty, tym są skuteczniejsze, w zakresie zapobiegania torturom, niewłaściwemu traktowaniu i promowania trwałej poprawy.

Jednak organ monitorujący powinien także pamiętać, że – z jednej strony – zbyt wiele wizyt w jednym miejscu może być odbierane przez dzieci jako ciągłe naruszanie ich porządku, a z drugiej – może utrudniać pracę personelu i działać w efekcie na niekorzyść dzieci pozbawionych wolności (dezorganizując np. zajęcia szkolne itd.).

Ważne jest więc, by zachować równowagę pomiędzy koniecznością skutecznego monitorowania a ograniczeniami nierozzerwalnie związanymi z grupą dzieci pozbawionych wolności, oraz dyrekcją, jak również programem zajęć odbywających się w placówce. Mogą zdarzyć się także sytuacje nieprzewidziane, tak więc komisja kontrolna powinna być elastyczna przy definiowaniu czasu trwania i częstotliwości wizyt.

Co więcej, wizyty rzadsze (takie jak te przeprowadzane przez parlamentarzystów narodowych lub UE), których cel jest inny niż prewencja, mogą mieć także duże znaczenie monitorujące. *Patrz – Część 3.3. – str. 33*

F. OPIS KOMISJI MONITORUJĄCEJ

Skład/Kompetencje

- Komisja wizytująca powinna składać się z **wysoko wykwalifikowanych** audytorów o **wysokim stopniu wrażliwości, doświadczenia oraz ukończonym szkoleniu w zakresie specyfiki natury dziecka**, a w szczególności dziecka pozbawionego wolności.

Zespół ten powinien mieć charakter multidyscyplinarny i mieć skład dopasowany do rodzaju wizytowanej placówki oraz grup dzieci pozbawionych wolności.

Zawsze dobrze jest mieć przynajmniej jednego audytora z zawodowym wykształceniem prawnym w zespole. Obecność pracownika służby zdrowia może także mieć szczególne znaczenie w zgłaszanych przypadkach stosowania tortur lub znęcania się lub konieczności wglądu do dokumentacji medycznej, a także nawiązania kontaktu z personelem medycznym z zachowaniem tajemnicy lekarskiej. Oprócz tego zespół mogą uzupełniać osoby dysponujące wiedzą w następujących dziedzinach:

- prawa dzieci, w szczególności, system sprawiedliwości dla nieletnich, prace społeczne, edukacja/pedagogika, kryminalistyka, psychologia dziecięca lub (pedo-) psychiatria itd. Bez względu na powyższe doświadczenia i wiedzę, audytor powinien zawsze pamiętać, że zawsze dobrze jest **kierować się zdrowym rozsądkiem** podczas przeprowadzania wizyty kontrolnej.

Skład zespołu musi także odzwierciedlać **równość płci** i powinien w jak największym możliwym stopniu odzwierciedlać **pochodzenie etniczne, językowe i regionalne** dzieci przetrzymywanych w odwiedzanej placówce. **Włączenie do grupy wizytującej osoby, która w przeszłości była dzieckiem pozbawionym wolności**, może także stanowić wartość dodaną, jako że taka osoba będzie służyć swymi własnymi doświadczeniami związanymi z pozbawieniem wolności w dzieciństwie.

Szkolenie

Wstępne szkolenie audytorów powinno obejmować następujące elementy:

- ➔ **ramy prawne** (narodowe, regionalne i międzynarodowe) dotyczące dzieci pozbawionych wolności;
- ➔ podstawowe zasady monitorowania **Patrz** – Część 3.4. – str. 37;
- ➔ **kluczowe potrzeby, sprawy i problemy**, jak również ich potencjalne przyczyny związane z pozbawieniem wolności dzieci oraz politykę ochrony dzieci;
- ➔ **związki** pomiędzy wykluczeniem społecznym a pozbawieniem wolności;

- zasady etyczne, umiejętności komunikacji z dziećmi oraz techniki rozmowy z dziećmi pozbawionymi wolności;
- metodologię praktycznego przeprowadzania wizyt kontrolnych oraz rozmów z członkami personelu i dyrekcją miejsc, w których przebywają dzieci pozbawione wolności;
- sposoby formułowania i przekazywania raportów i zaleceń.

Potrzeba **stałego doszkalania się** jest podstawą. Zapewnia ona świadomość aktualnego stanu wiedzy i niezbędnych umiejętności postępowania w specyficznych okolicznościach związanych z pozbawieniem wolności dzieci. Co więcej, przyczynia się do dzielenia się doświadczeniami z ludźmi zajmującymi się kontrolą tego samego rodzaju.

Tłumaczenie

Jeśli konieczne jest tłumaczenie, tłumacze powinni być **odpowiednio poinformowani o swej roli** oraz o wszystkich szczegółach dotyczących wizyty oraz **odpowiednio przygotowani i przeszkoleni** w zakresie spraw dzieci (ochrony poufności, komunikacji itd.)

Dalsze informacje dotyczące tłumaczy:

 Patrz – Część 4.2. / G. – str. 70 i Część 4.3. / D. – str. 78

Wielkość

Wielkość zespołu monitorującego powinna być dostosowana do miejsca, które ma być poddane kontroli, i zależeć od charakteru wizyty, jej celu, liczby dzieci i grup dzieci pozbawionych wolności, rodzaju placówki itd.

Zespół powinien składać się z dwóch (2) do sześciu (6) audytorów, którym mogą towarzyszyć tłumacze.

Parlamentarzyści

Parlamentarzyści przeprowadzają kontrolę zwykle indywidualnie lub w bardzo małych zespołach. Wyżej wymienione kompetencje, doświadczenia lub szkolenia wymagane dla innych organów monitorujących niekoniecznie mają zastosowanie wobec parlamentarzystów, którzy nie muszą mieć żadnej specjalistycznej wiedzy

na temat praw dzieci (głównie w kwestii pozbawiania wolności). Oczywiście dobrze byłoby, gdyby znali kontekst sytuacji i dysponowali odpowiednią wiedzą przed wizytą, stosownie do rodzaju i celu kontroli.

G. PRZYJĘCIE WYTYCZNYCH ETYCZNYCH I POLITYKI NA RZECZ OCHRONY DZIECKA

Wytyczne etyczne przeprowadzania rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności

Przeprowadzanie rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności jest centralnym, kluczowym elementem skutecznego monitorowania. Wymaga ono nie tylko przeszkolenia w zakresie specyfiki natury dziecka, doświadczenia czy też określonych cech charakteru (wielkiej wrażliwości, cierpliwości, elastyczności) lecz także jasno określonego katalogu Wytycznych Etycznych, do których należy się stosować.

Wytyczne te mogą zawierać na przykład następujące elementy:

- **Podstawowe zasady** przeprowadzania rozmowy z dziećmi w ramach wizyt monitorujących □ □ Patrz – Część 3.4. – str. 37;
- **Kryteria włączenia i wyłączenia** dla partycypacji dziecka w rozmowie lub grupie będącej przedmiotem zainteresowania □ □ Patrz – Część 4.3. / D. – str. 78;
- **Kluczowe elementy przygotowania - przeprowadzania - zakończenia** rozmowy z dziećmi (pierwszy kontakt, wprowadzenie do rozmowy, świadoma zgoda, obecność trzeciej osoby, zachowanie audytora, postawy i percepcja, itd.);
- **Sprawy/powszechne problemy**, które należy rozważyć przed – w trakcie – po rozmowie z dzieckiem.

Wytyczne poruszają wszystkie te kwestie, tak aby w taki sposób określić procedurę przeprowadzania **rozmów z dziećmi**, by była **zrealizowana w najbezpieczniejszy sposób** i z **najwyższym możliwym szacunkiem** dla dziecka.

Polityka ochrony dzieci

Oprócz tych Wytycznych, zespół monitorujący musi opracować politykę ochrony dziecka, tak by mógł **zareagować natychmiast**, gdy w trakcie wizyty odnotuje **przypadek naruszenia prawa dziecka lub dostrzeże ryzyko represji na dziecku**. Pozwoli to poprawić bezpieczeństwo środowiska, w którym przebywają dzieci pozbawione wolności.

Polityka Ochrony Dziecka może **definiować wszystkie okoliczności**, z którymi mogą zostać skonfrontowani audytorzy, i definiować rozwiązanie dla wszystkich przypadków w formie **uzgodnionej wcześniej odpowiedzi i reakcji**.

Na przykład, jeśli dziecko skarży się lub zarzuca komuś nadużycie, sprawa może być przekazana do odpowiednich służb zajmujących się tą tematyką, a w przypadkach nagłych, policji, prokuratorowi lub z prośbą o natychmiastową interwencję – pracownikowi służby zdrowia.

W przypadku zaistnienia represji w stosunku do dziecka, które zgłosiło nadużycie lub naruszenie swych praw, można złożyć wniosek o wszczęcie specjalnej procedury (na przykład) przeniesienia dziecka do innego miejsca lub przyznanie mu specjalnej opieki. Pozwoli to uchronić je przed niewłaściwym traktowaniem ze strony rówieśników lub pracowników placówki. Co więcej, w terminie określonym w założeniach polityki, należałoby również zorganizować wizytę pokontrolną. Innym ze środków ochrony, umożliwiającym dziecku kontynuację nauki lub innych zajęć w dotychczasowym trybie i miejscu, może być przeniesienie lub zawieszenie pracownika placówki podejrzanego o nadużycie.

Przyjęta Polityka Ochrony Dziecka powinna przewidywać także **określenie stosownych kryteriów rekrutacji i nadzoru audytorów** mających kontakt z dziećmi pozbawionymi wolności, jak również odpowiednie szkolenia dla audytorów – jak pracować i rozmawiać z dziećmi w różnych grupach wiekowych, oraz szkolenie w zakresie przechowywania danych osobowych dzieci, w tym zarejestrowanych doniesień o nadużyciach.

Każda osoba realizująca wizytę monitorującą w placówce, w której przebywają dzieci pozbawione opieki, powinna podlegać wymogowi podpisania Polityki Ochrony Dziecka.

 Patrz – Załącznik 3. – str. 190

H. INFORMACJA O I KOMUNIKACJA /WSPÓŁPRACA Z INNYMI ORGANAMI WIZYTUJĄCYMI

Gdy kilka organów monitorujących operuje w tej samej placówce o charakterze zamkniętym lub ma ten sam mandat związany z zabezpieczeniem i promocją praw dziecka, niezwykle ważne jest, by ustaliły one sposoby komunikacji i współpracy ze sobą.

Stopień współpracy może się różnić, od **prostej wymiany informacji** na temat programów monitorujących, metod i wniosków, do **wizyt uzupełniających, współpracy nad określonymi sprawami, a nawet partnerstwa**. Im bardziej rozwinięta współpraca, tym skuteczniejszy proces monitorowania. Jednak stopień współpracy nie zależy tylko od chęci organów monitorujących, lecz także dostępnych zasobów ludzkich i finansowych, a czasem od ograniczeń instytucjonalnych lub specyficznych ograniczeń wynikających z zakresu kompetencji.

Na poziomie międzynarodowym koordynacja między SPT a istniejącymi regionalnymi mechanizmami kontrolnymi (głównie CPT) określona jest przez OPCAT, Artykuł 31, który zachęca je do „konsultowania i współpracy tak, by uniknąć powielania zadań”. Gdy sprawozdania są poufne, należy je przynajmniej skonsultować, a gdy są podane do wiadomości publicznej, konsultacje i współpraca z SPT są łatwiejsze. CPT promuje także synergii, wymianę wiedzy i najlepszych praktyk z NPM w celu „udzielenia wsparcia i wzajemnej inspiracji”. W praktyce współpracują aktywnie na różnych etapach procesu kontrolnego (przed, w trakcie i po) CPT¹⁰.

Na poziomie krajowym, krajowe mechanizmy monitorujące muszą mieć świadomość, że międzynarodowe lub regionalne mechanizmy przeprowadzają wizyty i opracowują raporty oraz uwzględniać ich wszystkie wnioski, zalecenia i wyniki kontroli **Patrz** – szczegółowa lista poniżej. Oprócz tego mogą przesyłać informacje lub swe raporty do międzynarodowych lub regionalnych mechanizmów.

Przydatne mogą być też aktualne informacje na temat pracy oddziałów terenowych organizacji międzynarodowych (OHCHR, Organizacja na rzecz Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie); Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża; niektórych organizacji społecznych skupiających się szczególnie na pozbawieniu wolności, prawach dzieci lub przestępczości nieletnich, takich jak APT (Stowarzyszenie na rzecz Zapobiegania Torturom), DCI (Defense for Children International), FiDH (Międzynarodowa Federacja Lig Praw Człowieka), OIJJ (Międzynarodowe Obserwatorium Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich), OPI (Observatoire International des Prisons), OMCT (Światowa Organizacja Przeciw Torturom), PRI (Penal Reform International), Save the Children, TDH (Terre des hommes), The Howard League for Penal Reform itd.

¹⁰ Więcej informacji na temat „Relacji między CPT i NPM” można znaleźć w 22. Raporcie Ogólnym CPT (2011-2012), str.13-19.

System Ochrony Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych

STOSOWNE ORGANY TRAKTATOWE NZ

- ➔ Komitet Praw Dziecka
- ➔ Komitet Praw Człowieka
- ➔ Powszechny Przegląd Okresowy (Universal Periodic Review)
- ➔ Komitet Przeciwko Torturom
- ➔ Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom

STOSOWNE SPECJALNE PROCEDURY W RAMACH RADY PRAW CZŁOWIEKA NZ

- ➔ Specjalny Sprawozdawca ds. Tortur
- ➔ Grupa Robocza ds. arbitralnych uwięzień
- ➔ Specjalny przedstawiciel Sekretarza Generalnego NZ ds. przemocy wobec dzieci

STOSOWNE SPECJALISTYCZNE AGENCJE NZ

- ➔ Wysoki Komisarz NZ ds. Uchodźców
- ➔ UNICEF (program dotyczący dzieci pozbawionych wolności)

System Ochrony Praw Człowieka w Europie

- ➔ Europejski Komitet na rzecz Zapobiegania Torturom
- ➔ Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy
- ➔ Europejski Komitet Praw Społecznych
- ➔ Europejski Trybunał Praw Człowieka
- ➔ Parlamentarzyści UE
- ➔ Eksperti ds. przeciwdziałania handlowi ludźmi (GRETA) Rady Europy

4.2. Przygotowanie do wizyty

- ⊗ OKREŚLIĆ SZCZEGÓŁOWE CELE WIZYTY
- ⊗ ZEBRAĆ MULTIDYSCYPLINARNY ZESPÓŁ MONITORUJĄCY I PRZYGOTOWAĆ SIĘ DO WIZYTY
- ⊗ ZEBRAĆ WSZYSTKIE STOSOWNE INFORMACJE I DANE STATYSTYCZNE
- ⊗ NAWIĄZAĆ WSTĘPNY KONTAKT PRZED WIZYTĄ
- ⊗ USTALIĆ PROGRAM WIZYTY
- ⊗ PRZYGOTOWAĆ NIEZBĘDNE DOKUMENTY
- ⊗ PRZYGOTOWAĆ MATERIAŁY, DOKUMENTY I SPRZĘT ORAZ DOKONAĆ WSZELKICH NIEZBĘDNYCH PRZYGOTOWAŃ LOGISTYCZNYCH

Po opracowaniu strategii monitorowania audytorzy powinni rozpocząć przygotowania do wizyty. Czas tej fazy przygotowań nie powinien być skracany. Wręcz przeciwnie, dobrze przygotowana wizyta ma największe szanse realizacji w optymalnych warunkach i osiągnięcie oczekiwanych wyników.

A. OKREŚLENIE SZCZEGÓŁOWYCH CELÓW WIZYTY

Określenie szczegółowych celów wizyty polega na określeniu, czy wizyta będzie:

- **szczegółowa i kompleksowa**, mająca na celu dokonanie w pełnym zakresie oceny ogólnych warunków miejsca pozbawienia wolności w związku z prawami dzieci;
- **pokontrolna**, mająca na celu dokonanie oceny stopnia, w jakim zostały zrealizowane zalecenia wydane po ostatniej wizycie (wizytach) oraz sprawdzenie, czy naruszenie praw dziecka, które zostało zgłoszone, zostało wyeliminowane, a dziecko, które wniosło skargę lub uczestniczyło w rozmowie podczas poprzedniej wizyty nie zostało poddane represjom itd.;
- **wizyta ad hoc lub celowa**, mająca na celu zbadanie konkretnego aspektu warunków, traktowania lub reżymu odwiedzanego miejsca lub zastosowanie środków zaradczych dla konkretnego przypadku, zdarzenia lub skargi.

B. ZEBRANIE I PRZYGOTOWANIE ZESPOŁU MONITORUJĄCEGO

Organizacja pracy zespołu

Należy wybrać przewodniczącego zespołu, który poprowadzi pracę i będzie koordynował przygotowanie – realizację wizyty i czynności pokontrolne. Należy wprowadzić wyraźny podział zadań w zespole z uwzględnieniem różnych umiejętności, doświadczeń, i specjalistycznych kompetencji członków zespołu.

Przygotowanie wizyty

Każdy audytor musi:

- ➔ znać **strategię monitorowania, cele, zadania** do zrealizowania przed – w trakcie – po wizycie oraz **ramy czasowe** wizyty kontrolnej;
- ➔ dysponować **kompleksową wiedzą na temat stosownych standardów prawnych** (narodowych, regionalnych i międzynarodowych), **niezbędnych elementów składowych kontekstu i specyficznych kwestii problematycznych** związanych z miejscem pozbawienia wolności, które ma być poddane kontroli;
- ➔ znać lub być przeszkolonym w zakresie **metod i zasad monitorowania**, które należy stosować w trakcie realizacji wizyty kontrolnej;
- ➔ **dzielić się zadaniami** zbierania, przeglądania, przekazywania, czytania i wymiany szczegółowych informacji i dokumentów z odpowiednim wyprzedzeniem, uwzględniając zaplecze specjalistyczne umiejętności każdego członka zespołu;
- ➔ **nastawić się na elastyczność i trudne sytuacje**, a zwłaszcza mieć świadomość, że stan psychiki niektórych dzieci pozbawionych wolności może być bardzo kruchy;
- ➔ **wiedzieć, jak postąpić** (i kiedy działać), gdy zostanie skonfrontowany z **naruszeniem prawa dziecka lub oskarżeniem** o taki czyn *Patrz – Część 4.1. / G. – str. 61 i Załącznik 3. – str. 190;*
- ➔ mieć świadomość i **specjalistyczną wiedzę na temat rodzaju placówki, która będzie wizytowana oraz na temat populacji dzieci, które w niej przebywają.**

C. PRZEGLĄD DOKUMENTACJI I ZEBRANIE INFORMACJI

Bez względu na to, czy wizyta była zapowiedziana, czy nie, należy dokonać przeglądu dokumentacji obejmującej sprawdzenie **aktualnego stanu badań, kontaktów i wszelkiej innej dokumentacji**, w celu zebrania jak największej ilości informacji o placówce, która ma być kontrolowana. Zbierane informacje muszą składać się z danych **jakościowych i ilościowych**.

Możliwa (nie wyczerpująca) **lista źródeł informacji** obejmuje:

- ➔ sam organ monitorujący i wyniki kontroli, które zostały otrzymane po poprzednich kontrolach;
- ➔ sprawozdania innych organów monitorujących (narodowych, regionalnych lub międzynarodowych);
- ➔ sprawozdania organizacji NGO lub innych organizacji społecznych;
- ➔ badania naukowe;
- ➔ artykuły prasowe;
- ➔ **zeznania dzieci, które wcześniej zostały pozbawione wolności;**
- ➔ oficjalne sprawozdania centralnych władz;
- ➔ statystyki i dane, w tym te, które zostały uzyskane w trybie dostępu do informacji publicznej;
- ➔ **skargi składane przez dzieci pozbawione wolności;**
- ➔ komunikację ze służbami państwowymi współpracującymi z placówką (służby społeczne, medyczne i oświata) oraz różnymi ludźmi odwiedzającymi miejsca, w których przebywają dzieci pozbawione wolności (doradcy religijni lub duchowi, pracownicy opieki społecznej, adwokaci, doradcy prawni, rodzina lub osoby znajome).

Informacja na temat wizytowanej placówki powinna, jeśli to możliwe, zawierać następujące dane:

- ➔ liczbę dzieci pozbawionych wolności oraz oficjalną pojemność placówki (w celu sprawdzenia, czy nie jest przeludniona);
- ➔ **wiek, płeć i narodowość dzieci;**
- ➔ przyczyny, dla których zostały pozbawione wolności;
- ➔ status pozbawienia wolności, tzn. czy przebywają w areszcie śledczym, czy są skazane, zatrzymane z powodów imigracyjnych, zamknięte dla własnego bezpieczeństwa – opieki, ochrony lub z powodu zaburzeń zdrowia psychicznego lub niepełnosprawności umysłowej itd.;
- ➔ czas, na jaki dzieci zostały (zostaną) pozbawione wolności w placówce; skład kierownictwa oraz personelu placówki, a także władz odpowiedzialnych za jej funkcjonowanie; lokalizację placówki i odległość od terenów miejskich lub najbliższego miasta;
- ➔ **reżym i program edukacyjny stosowany w placówce;**
- ➔ wszelkie oskarżenia, skargi otrzymane lub znane zespołowi problemy związane z miejscem, w którym przetrzymywane są dzieci pozbawione wolności.

D. WSTĘPNE KONTAKTY DO NAWIĄZANIA PRZED WIZYTĄ

Kontakty z miejscem, w którym przebywają pozbawieni wolności

W PRZYPADKU WIZYTY NIEZAPOWIEDZIANEJ nie można nawiązywać z placówką wcześniej kontaktu.

W PRZYPADKU WIZYTY ZAPOWIEDZIANEJ organ monitorujący powinien najpierw skontaktować się z dyrektorem placówki, telefonicznie (nieoficjalnie) lub wysyłając oficjalne pismo.

Celem takiego wstępnego kontaktu może być:

- **Wyjaśnienie powodów wizyty;**
- **Przekazanie podstawowych informacji na temat pierwszej wizyty** (np. data i czas trwania wizyty, skład zespołu, przewidywany program itd.);
- **Przekazanie specjalnych żądań dotyczących wizyty** (autoryzacja dostępu do placówki, zgoda na przywiezienie materiałów, które mogą być w placówce zakazane, takich jak laptop, kamera lub urządzenie do zapisywania dźwięku);
- **Prośba do dyrektora o przekazanie dzieciom informacji o wizycie kontrolnej, która zostanie przeprowadzona w tej placówce** *Patrz – 4.2. / F. – str. 69;*
- **Prośba do dyrektora o udostępnienie zespołowi planu nieruchomości.**

Kontakty z innymi ważnymi osobami

Jeśli w placówce, która ma być kontrolowana, **działa rada młodzieżowa lub innego rodzaju organizacja tworzona przez dzieci** pozbawione wolności, należy się z nią skontaktować i omówić kwestie, które będą badane podczas kontroli.

Z władzami odpowiedzialnymi za miejsce, które będzie kontrolowane, należy się skontaktować przynajmniej w celu poinformowania o wizycie, lub, jeśli zachodzi taka konieczność, w celu otrzymania ich zgody na taką wizytę.

Być może warto też poinformować inne władze polityczne, sądowe lub administracyjne, które mają jakiegokolwiek powiązanie funkcjonalne z placówką, którą będzie kontrolować organ monitorujący. Inne organy wizytujące lub monitorujące także powinny być poinformowane o wizycie w ramach współpracy i komunikacji, którą podmioty powinny wypracować i uzgodnić między sobą. Można się także skontaktować z niektórymi zewnętrznymi podmiotami (jak np. organizacjami charytatywnymi lub mieszkańcami żyjącymi w pobliżu placówki), w celu zidentyfikowania potencjalnych kluczowych obszarów do zbadania podczas wizyty.

E. PROGRAM WIZYTY

Zespół monitorujący musi opracować **szczegółowy i realistyczny** program wizyty. Jak już wspomniano wcześniej, aby zbudować relację opartą na zaufaniu z osobami, które będą przesłuchiwane (dzieci, dyrektor, personel), potrzebny jest **odpowiedni czas, tak by wykonać wszystkie czynności z udziałem tych osób bez pośpiechu (zwłaszcza dotyczy to dzieci)**, a także by sprawdzić ogólny stan placówki oraz dokonać przeglądu wszystkich niezbędnych dokumentów i rejestrów.

Program powinien obejmować termin przybycia i opuszczenia placówki przez zespół, czas dojazdu do i z placówki oraz czas na przerwę obiadową lub inną. Oprócz tego program powinien uwzględniać dodatkowy czas na sytuacje nieprzewidziane, które mogą przesunąć w czasie inne zadania, lecz mogą być istotne dla sprawy.

Program musi być więc **elastyczny**.

Zawsze jest lepiej wyznaczyć więcej czasu na poszczególne cele, niż wyznaczyć trudne cele i ograniczony czas, ponieważ ich zrealizowanie może się nie udać w określonych ramach czasowych.

F. PRZYGOTOWANIE DOKUMENTÓW DODATKOWYCH

Mogą być potrzebne następujące dodatkowe dokumenty:

- **Dokument informacyjny** napisany w odpowiednim języku, wyjaśniający mandat, rolę organu monitorującego, cel wizyty, jej agendę, skład zespołu, działania pokontrolne i mechanizmy wdrażania;
- **Kwestionariusze**, które będą wypełniane podczas rozmów (także z dziećmi);
- **Lista kontrolna punktująca czynniki uwzględniające specyfikę natury dziecka**, które mają być poddane kontroli podczas wizyty, gwarantująca ustandaryzowaną metodę zbierania informacji przez zespół.

➤ **Ważne jest by przygotować te dokumenty w odpowiednim języku dostosowanym do osoby (osób), dla których są przeznaczone, zwłaszcza dzieci, uwzględniając ich wiek i stopień rozwoju.** Dokument informacyjny nie powinien być napisany w taki sam sposób dla dziecka (młodszego lub starszego), dziecka niepełnosprawnego, czy do dorosłego pracownika placówki. To bardzo ważne, by o tym pamiętać i mieć to na uwadze podczas przygotowywania dodatkowych dokumentów. Aspekt lingwistyczny powinien być uwzględniony również poprzez zapewnienie odpowiedniego tłumaczenia dokumentów na (wszystkie) języki, którymi mówią i którymi się posługują ewentualni rozmówcy.

G. PRZYGOTOWANIE ZAPLECZA MATERIAŁOWO-LOGISTYCZNEGO

Dokumentacja i sprzęt

Audytorzy powinni się upewnić, że mają przy sobie **odpowiednie dokumenty** takie jak:

- ➔ dokumenty potwierdzające tożsamość osobistą
- ➔ kopie zezwoleń na wizytę (wydane przez stosowne władze)
- ➔ dokumenty identyfikacyjne niezbędne do przeprowadzenia wizyty (mandat do monitoringu, stosowne przepisy prawa uprawniające do wizyty itd.)
- ➔ wszelką stosowną korespondencję
- ➔ dane kontaktowe (e-mail i nr telefonu) do najważniejszych osób (w tym władz odpowiedzialnych za placówkę), które mogą interweniować natychmiast w nagłym przypadku lub gdy pojawi się problem z uzyskaniem dostępu do placówki.

Sprzęt, jaki może być potrzebny zespołowi:

- ➔ laptop
- ➔ urządzenie do nagrywania
- ➔ kamera
- ➔ miary w taśmach lub elektroniczne urządzenie do pomiarów
- ➔ termometry lub mierniki wilgotności
- ➔ rękawiczki gumowe i środki dezynfekcyjne
- ➔ latarki
- ➔ urządzenia do komunikacji pomiędzy członkami zespołu (krótkofalówki)

Może być wymagane specjalne upoważnienie do wejścia do miejsc, gdzie przebywają dzieci pozbawione wolności, ze względu na wniesienie sprzętu, który jest tam zwykle zabroniony. Gdy planowane jest użycie kamer, należy opracować wzory odpowiednich protokołów dotyczących wykorzystania obrazu.

 Patrz – Część 4.1. – str. 52 i Załącznik 3. – str. 190

Wizerunek, percepcja i dress code

Wejście do miejsc o charakterze więziennym, zwłaszcza takich, gdzie przebywają dzieci, wymaga **specjalnych przygotowań związanych z wyglądem**. Spójność, niezależność, bezstronność i obiektywizm organu monitorującego muszą nie tylko

istnieć *per se*, lecz być odzwierciedlone w zachowaniu audytorów (i tłumaczy) oraz odpowiednio odbierane przez dzieci.

W związku z tym, **audytorzy (oraz tłumacze)** powinni zwrócić szczególną uwagę na sposób ubierania się, gdy wizytują placówkę. **Dress code** nakazuje ubranie się w stylu **formalnym i profesjonalnym**, lecz tak, by nie zostać pomyłonym z pracownikami czy dyrektorem placówki. W celu osiągnięcia łatwiejszej rozpoznawalności audytorzy mogą nosić identyfikator lub znak rozpoznawczy, taki jak specjalna marynarka lub koszula, o takim samym wzorze i kolorze dla wszystkich członków zespołu, jak również z logo czy nazwą organu monitorującego. Oprócz tego, strój powinien być zgodny z tradycyjnym stylem ubierania się w podobnych sytuacjach. Zawsze powinien być poprawny i wyrażać szacunek.

Logistyka

Nie należy ograniczać **czasu**, który potrzebny jest na przygotowania do wizyty, ale też czas ten nie może być na tyle długi, by władze odpowiedzialne za placówkę zdążyły się do wizyty „przygotować”.

Przed wizytą należy uwzględnić następujące aspekty:

- **Zawiadomienie o wizycie** (telefony, pisma, upoważnienia, dokument informacyjny, program);
- Ustalenie **terminu(-ów), dnia (dni), godziny (godzin)** wizyty;
- Upewnienie się, że **placówka**, która ma być poddana kontroli, jest **dostępna** w wybranym terminie;
- Upewnienie się, że **wybrany termin** pozwoli na sprawdzenie wszystkich elementów, które mają być ocenione (np. przeprowadzenie wizyty podczas święta publicznego może uniemożliwić sprawdzenie, w jaki sposób realizowane jest prawo do edukacji);
- Upewnienie się, że **kwestie bezpieczeństwa** nie uniemożliwią przeprowadzenia wizyty w wybranym terminie;
- Zdobycie **wymaganych pozwoleń** na wejście do placówki z odpowiednim sprzętem;
- Przygotowanie i przetestowanie **wymaganego sprzętu**;
- Przygotowanie wszystkich **wymaganych dokumentów**, wykonanie niezbędnej ilości kopii oraz zebranie wszystkich niezbędnych materiałów (papier, długopisy, naklejki itp.);
- Zorganizowanie **środków transportu i miejsca zakwaterowania** na czas wizyty dla zespołu;
- **W razie konieczności, podpisanie umów z tłumaczami, przekazanie im całej niezbędnej dokumentacji i informacji z odpowiednim wyprzedzeniem, poinformowanie ich o ich roli i przygotowanie ich do niej oraz – jeśli to konieczne – przeszkolenie w zakresie rozmowy z dziećmi.**

4.3. Realizacja wizyty

Wizyta zwykle składa się z wymienionych poniżej etapów, których kolejność może się zmieniać, w zależności od okoliczności oraz celu wizyty, wedle którego dostosowywany jest czas trwania jej poszczególnych elementów:

- ⊗ **WSTĘPNA ROZMOWA Z DYREKTOREM PLACÓWKI**
- ⊗ **INSPEKCJA POMIESZCZEŃ I UWAGI DOTYCZĄCE WARUNKÓW**
- ⊗ **PRZEGLĄD AKT I INNEJ DOKUMENTACJI**
- ⊗ **ROZMOWY Z DZIEĆMI**
- ⊗ **ROZMOWY Z PRACOWNIKAMI PLACÓWKI**
- ⊗ **ZŁOŻENIE SPRAWOZDANIA Z WIZYTY PRZEZ ZESPÓŁ MONITORUJĄCY**
- ⊗ **KOŃCOWE SPOTKANIE Z DYREKTOREM PLACÓWKI**

Bez względu na rodzaj wizyty kontrolnej, jej celem jest zebranie informacji na temat warunków i sposobu traktowania dzieci pozbawionych wolności. Na miejscu informacje te można uzyskać na kilka sposobów i z różnych źródeł:

- ➔ **obserwacje dokonane przez audytorów** (co widzą, słyszą, jakie są ich wrażenia);
- ➔ **punkt widzenia dzieci** pozbawionych wolności;
- ➔ **punkt widzenia dyrektora, pracowników i wszystkich osób** (także z zewnątrz) opiekujących się dziećmi pozbawionymi wolności w placówce;
- ➔ **treść niektórych oficjalnych i pisemnych źródeł informacji**: akta, rejestry, regulaminy oraz dokumenty przekazywane dzieciom;

Zebrane informacje nie mogą być oczywiście analizowane osobno, lecz w powiązaniu ze sobą, tak by uzyskać jak najpełniejszą i najbliższą prawdzie ocenę warunków i sposobu traktowania dzieci pozbawionych wolności.

A. PIERWSZE SPOTKANIE Z DYREKTOREM PLACÓWKI

Pierwszą osobą, jaką zespół monitorujący spotka po przybyciu do placówki, jest zwykle **dyrektor placówki** lub, gdy z jakichś powodów jest to niemożliwe, starszy pracownik z zespołu dyrekcji.

To pierwsze spotkanie następuje po uprzednim kontakcie telefonicznym z dyrektorem placówki przed wizytą lub w formie oficjalnego pisma, jeśli wizyta była zapowiedziana.

Postawa audytora prowadzącego rozmowę i sam sposób, w jaki ta rozmowa jest prowadzona, są kluczowe dla utworzenia właściwej podstawy dla **konstruktywnego dialogu** pomiędzy osobą sprawującą bezpośredni nadzór nad placówką, a zespołem monitorującym.

Treść rozmowy może się różnić w zależności od tego, czy dochodzi do niej po raz pierwszy, czy też jest to już kolejna wizyta zespołu monitorującego. Może ona poruszać, między innymi, następujące tematy:

- **Prezentowanie zespołu monitorującego** (rola, mandat, skład osobowy, metody monitorowania), jeśli jest to pierwsza wizyta;
- **Objaśnienie wizyty** (cel, program, rozmowy z dziećmi i pracownikami, przegląd pomieszczeń, badanie dokumentów i rejestrów, wyjaśnienie, w jaki sposób będą zbierane informacje podczas wizyty) oraz wizyt pokontrolnych (raport, następna wizyta, kontakty z władzami itd);
- **Rozmowy z dziećmi** (wyjaśnienie, dlaczego rozmowy są potrzebne, jakie są metody i reguły kontroli, przekazanie kopii wytycznych etycznych oraz polityki ochrony dzieci, jeśli do tej pory nie zostały dzieciom przekazane, zapytanie o współpracę przy organizowaniu rozmów, z zaznaczeniem, że musi to być bezwzględnie dobrowolne);
- **Rozmowy z pracownikami placówki;**
- **Informacja o kontrolowanej placówce**, w tym o jakiegokolwiek sprawie, obawie lub problemie dotyczącym w szczególności dziecka, lub grupy dzieci, aktu przemocy lub oskarżenia o nadużycie;
- **Punkt widzenia dyrektora placówki**, opinia dotycząca samej placówki, pracowników, reżymu, warunków, sposobu traktowania dzieci, założeń pedagogicznych lub podejścia wychowawczego, ewentualnych problemów dyrekcji placówki; jego własne propozycje ulepszeń;
- **Końcowe spotkanie** zaplanowane pod koniec wizyty *Patrz – Część 4.3. / G. – str. 86;*
- **Wszystkie niezbędne wyjaśnienia i informacje** podane w odpowiedzi na wszelkie pytania, obawy, sugestie, zalecenia lub przedstawione potrzeby.

B. INSPEKCJA POMIESZCZEŃ I UWAGI DOTYCZĄCE WARUNKÓW

Jeśli zespół monitorujący odwiedza placówkę **po raz pierwszy**, przydatne może być poświęcenie części wizyty na przegląd pomieszczeń/budynków placówki, tak by móc dobrze sprawdzić warunki pobytu dla pozbawionych wolności w każdym miejscu czy pomieszczeniu placówki. W tym celu zespół może podzielić się tym zadaniem.

Jeśli nie jest to **pierwsza wizyta**, krótkie obejście placówki może być wystarczające, z ewentualną dokładniejszą kontrolą miejsc „ryzyka”, oznaczonych podczas poprzedniej wizyty (izolatka, cele, dormitoria itd.).

Dyrektor lub jeden z pracowników placówki może towarzyszyć delegacji zespołu monitorującego podczas obchodu. W takim przypadku audytorzy powinni upewnić się, że zajrzeli do każdego miejsca, także do tych, których pracownik placówki im nie pokazał. Zwłaszcza, jeśli przykuły one ich uwagę lub jeśli potrzeba taka wynika z rozmów z dziećmi, przeglądu dokumentów, rejestrów. **Inspekcja pomieszczeń** powinna obejmować (między innymi):

- miejsce, gdzie przetrzymywane/zaprowadzane po przyjeździe są dzieci;
- sypialnie/cele/dormitoria;
- izolatki;
- inne pomieszczenia służące do stosowania środków dyscyplinujących;
- pomieszczenia opieki medycznej;
- **pomieszczenia do zajęć edukacyjnych;**
- pomieszczenia socjalne;
- pomieszczenia do zajęć fizycznych (wewnątrz oraz tereny zewnętrzne, takie jak boiska i place sportowe);
- instalacje sanitarne;
- pomieszczenia dla odwiedzających, kabiny telefoniczne, skrzynki na listy;
- miejsca kultu religijnego;
- skrzynki podawcze do składania skarg/wniosek;
- pomieszczenie ochrony lub centrum sterowania systemami bezpieczeństwa/monitoringu;

Podczas obchodu poszczególnych pomieszczeń audytorzy powinni zwrócić **szczególną uwagę** na wszystkie aspekty, które mogą mieć szczególne znaczenie dla przestrzegania praw dzieci, w tym:

➔ ogólny charakter wnętrza (więzienny, ochronny);

➔ ogólne warunki życiowe;

➔ zabezpieczenia ochronne (ogrodzenie, kraty, mury, zamykane drzwi, kamery, pracownicy noszący broń itd.)

➔ pomieszczenia przeznaczone dla dzieci (sypialnie, cele, dormitoria, place, klasy, pomieszczenia wspólne, jadalnie, łazienki itd.) oraz miejsca, gdzie świadczy się usługi dla dzieci (kuchnia, pralnia, pomieszczenia religijne, pomieszczenia odwiedzin, kabiny telefoniczne, skrzynki podawcze do składania skarg itd.);

➔ ogólną atmosferę placówki;

➔ pomieszczenia pracowników i dyrekcji, takie jak biura, pomieszczenia sanitarne, magazyny, piwnice, strychy itd.;

➔ zachowanie pracowników z jednej, a dzieci z drugiej strony;

➔ dokumenty pozostawione na widoku dla dzieci w pomieszczeniach dla nich przeznaczonych (regulaminy, procedury skargowe, koperty i znaczki, listy kontaktów itd.).

Podczas wizyty audytorzy powinni rozmawiać z pracownikami i zadawać pytania na temat aranżacji pomieszczeń i tego, jak różne procedury działają w rzeczywistości (np. w jakich sytuacjach używa się pomieszczeń do dyscyplinowania dzieci? Jak długo dzieci mogą korzystać z pryszniców? Dlaczego przy prysznicach nie ma zasłon?)

Patrz – Część 5. – str. 97.

C. PRZEGLĄD AKT I INNYCH DOKUMENTÓW

Bardzo ważne jest by – zgodnie ze swymi kompetencjami – organ monitorujący sprawdził **akta, rejestry, nagrania i inne dokumenty** na początku procesu kontrolnego. Dokumenty te mogą być pomocne w weryfikacji informacji otrzymanych podczas kontroli placówki, rozmów z dziećmi lub w wyznaczeniu obszarów szczególnego zainteresowania lub osób, z którymi należy przeprowadzić rozmowy.

Pierwszym dokumentem, jaki należy przejrzeć, jest **regulamin placówki**, który opisuje wszystkie wewnętrzne zasady regulujące codzienne życie w placówce. Po porównaniu z czynnikami uwzględniającymi specyfikę natury dziecka, już same reguły dadzą audytorom informację, w jaki sposób przestrzegane są prawa dzieci i realizowane standardy stosowane wobec dzieci pozbawionych wolności.

W tym kontekście szczególną uwagę należy zwrócić na środki i procedury dyscyplinarne, zasady bezpieczeństwa, środki przymusu i dozwolone użycie siły, jak również zasady dotyczące kontaktu ze światem zewnętrznym (telefony, wizyty itd.).

Ta analiza pozwoli określić, jakie kwestie będą ważne podczas weryfikacji pod względem ich realizacji w praktyce, z jednej strony, z perspektywy dzieci oraz, z drugiej strony, z punktu widzenia pracowników.

Ważne jest także, by zwrócić uwagę na **język**, w jakim opracowane są dokumenty oraz **w jaki sposób ich treść została wyjaśniona dzieciom** (i przez kogo) po ich przybyciu do placówki.

Należy bezwzględnie przejrzeć **teczkę personalną dziecka** włącznie z jego osobistym programem edukacyjnym, szkoleniem zawodowym, opieką społeczną, doradztwem oraz – ewentualnie – leczeniem.

Można też sprawdzić następujące rejestry – jeśli istnieją:

- ➔ **rejestr przyjęć, wejść i wyjść**
(by wiedzieć, jak długo dzieci są trzymane w placówce, ile dzieci pozbawionych wolności przebywa w placówce jednocześnie – czy miejsce jest przeludnione, jak często otrzymują pozwolenie na wyjście lub urlop w domu itd.);
- ➔ **rejestr rzeczy osobistych odebranych podczas przyjęcia dziecka**
(by sprawdzić, czy inwentarz jest zgodny ze stanem rzeczy zatrzymanych do chwili zwolnienia);
- ➔ **rejestr środków dyscyplinujących lub sankcji**
(by sprawdzić, które dzieci były karane, ile razy, z jakich powodów oraz za pomocą jakich środków);

- **rejestr korzystania z izolatki**
(aby sprawdzić, które dzieci już przebywały w izolatce, ile razy, jak długo, gdzie, przez kogo i jak często sprawdzano ich stan podczas jednej izolacji);
- **rejestr incydentów**
(aby sprawdzić, które dzieci mogły paść ofiarą lub uczestniczyć w incydencie lub by wiedzieć, kiedy użycie siły było uznane za konieczne);
- **rejestr skarg**
(aby sprawdzić, które dzieci składały skargi, w jaki sposób rozpatrywano skargę, w jaki czasie itd.);
- **rejestr medyczny (zgodnie z zasadą tajemnicy lekarskiej)**
(aby ocenić odpowiedniość opieki medycznej nad dziećmi i ewentualnie sprawdzić, które dzieci mogły paść ofiarą niewłaściwego traktowania lub tortur);
- **rejestr wizyt i rejestr rozmów telefonicznych lub wiadomości e-mail**
(aby ocenić zakres i częstotliwość kontaktów dzieci ze światem zewnętrznym);

Audytorzy muszą zwracać uwagę na notatki robione na marginesie, notatki w nawiasach, autorów notatek, kto podpisał rejestr, puste pola, regularność wpisów itd. Mała liczba wpisów do rejestrów (środków dyscyplinujących incydentów itd.) niekoniecznie może oznaczać pozytywne wyniki, lecz tylko niewłaściwe prowadzenie rejestrów.

Inne dokumenty mogące zainteresować zespół monitorujący to:

- lista pracowników (w tym ich przeszłość zawodowa i funkcja);
- harmonogramy pracy pracowników;
- menu tygodniowe;
- raporty z kontroli higieny, środków czystości, opieki zdrowotnej i inne;
- umowy z podmiotami zewnętrznymi;
- protokół zapobiegania samookaleczaniu się i samobójstwom;

D. ROZMOWY Z DZIEĆMI

„Dla większości specjalistów w tej dziedzinie, komunikacja z dziećmi ogólnie wiąże się z wieloma wyzwaniem który można sprostać, przechodząc uprzednio specjalistyczne szkolenia i odbywając praktykę pod odpowiednim nadzorem. W przypadku dzieci pozbawionych wolności specjalistom doradza się, by uwzględnili dodatkowe, ważne specyficzne aspekty sytuacji. W każdych okolicznościach specjaliści powinni postrzegać rozmowę z dziećmi, jako zadanie, które wymaga pozytywnej i pewnej postawy oraz poszanowania dla złożoności osoby dojrzewającej o zmieniających się umiejętnościach kognitywnych i możliwościach emocjonalnych. Oznacza to, że specjalista powinien umieć szybko ocenić stopień rozwoju dziecka po jego mowie, łatwości (lub trudności) nawiązywania relacji a także obserwować dziecko pod kątem ewentualnych czynników, które mogą cechować sposób funkcjonowania dziecka.

W przypadku dzieci pozbawionych wolności zwykle oczekuje się, że spotkanie z nieznanym dorosłym może wywoływać uczucie niepokoju, co w przypadku jednego dziecka może prowadzić do wycofania się, obniżonej komunikatywności, a przypadku innego – do aktywnego prowadzenia rozmowy, lecz w sposób powierzchowny. Badania sugerują, że występowanie nadużyć jest szczególnie częste wśród populacji dzieci pozbawionych wolności. Wśród nich mogą się zdarzyć nadużycia o charakterze fizycznym, psychologicznym, seksualnym, a nawet kombinacja takich nadużyć, częste jest także występowanie przypadków przemocy o ciężkim charakterze. Mając to na uwadze, specjalista powinien być bardzo ostrożny. Możliwe bowiem, że, nigdy nie uda mu się zdobyć pełnego zaufania dziecka. Co więcej, zawsze istnieje ryzyko, że całkowicie je utraci, jeśli podczas rozmowy nie będzie przestrzegał najważniejszych zasad. Tak czy owak, przy odpowiednich warunkach, specjaliści powinni odczuwać wielką satysfakcję, gdy rozmawiają z dziećmi, ponieważ są one nieprzewidywalne i potrafią wywołać silne, pozytywne emocje”.

Philip D. JAFFE, Psycholog, ekspert ds. rozwoju dziecka w kontekście pozbawienia wolności

Wytyczne Etyczne powinny być przyjęte przez organ monitorujący w celu zdefiniowania procedury rozmowy z dzieckiem w taki sposób, by były one prowadzone w jak najbezpieczniejszy sposób i w warunkach najwyższego poszanowania dla praw i godności dzieci, a także bez ryzyka, że dzieci będą karane za rozmowę z członkiem zespołu monitorującego. W związku z tym, ogólnie przyjęte jest, że rozmowy z dziećmi powinny uwzględniać szereg czynników i zasad, tak by dzieci **czuły się pewnie i bezpiecznie**, dzięki czemu będą mogły przekazać nietendencyjne informacje, które przedstawiają ich własny obraz rzeczywistości. [Patrz](#) – Część 3.4. – str. 37 i Część 4.1 / G. – str. 61 i Załącznik 2. – str. 187. Bardzo pożądane jest, aby główny audytor posiadał doświadczenie w zakresie rozmowy z dziećmi. Jeśli nie ma on

doświadczenia, powinien być przynajmniej dobrze przeszkolony i przygotowany w zakresie dobra dziecka i spraw dzieci jak również sposobów komunikacji z dziećmi. **Styl komunikacji** ma tu kluczowe znaczenie. Co więcej, taka osoba musi także znać zasady i metody, które należy stosować podczas rozmowy z dzieckiem.

 Patrz – Część 3.4. – str. 37.

Rozmowy **indywidualne** są najważniejsze lecz w przypadku, gdy nie jest to możliwe, można zebrać **grupy** zainteresowania, zwłaszcza gdy wydaje się, że jest to strategicznie korzystne lub gdy istnieje ryzyko indywidualnego odwetu na dziecku.

 Patrz – str. 84.

Zanim odbędzie się rozmowa, należy zadbać o kilka rzeczy:

JAKIE SZCZEGÓLNE ZASADY KOMUNIKACJI NALEŻY MIEĆ NA UWADZE?

Umiejętność swobodnego zachowania się przy dzieciach oraz przejścia na ich styl komunikacji i język odpowiadający dzieciom i odpowiedni do ich wieku i stopnia rozwoju (np. poprzez zabawę z dzieckiem, siedzenie na podłodze, użycie lokalnego słownictwa czy slangu itd.).

Zdolność zrozumienia i przystosowania stylu komunikacji oraz podejścia do różnych tematów z perspektywy norm kulturowych przyjętych przez dzieci.

Umiejętność zrozumienia, że dzieci mogą inaczej postrzegać swą sytuację i wyrażać uczucia inaczej niż dorośli (np. mogą wyrażać siebie w sposób symboliczny, mogą wymyślać wytłumaczenia, podkreślać pewne sprawy, a lekceważyć inne itd.)

Zdolność zrozumienia i tolerancji dla wyrażania niepokoju, wrogości, braku zaufania czy podejrzliwości.

KIM SĄ DZIECI, Z KTÓRYMI CHCEMY POROZMAWIAĆ?

Należy zidentyfikować w placówce grupę dzieci pozbawionych wolności reprezentatywną pod względem wieku, płci, jak również tych zaliczonych do grupy dzieci szczególnie narażonych (opisywanych, jako problematycznych, agresywnych, często poddawanych środkom dyscyplinującym, ofiary przemocy rówieśniczej, tych, które złożyły skargi itd.), a nie tylko tych, które zaproponowali pracownicy placówki, lub tych, które zgłosiły się na rozmowy. Przegląd akt i rejestrów może pomóc w selekcji dzieci.

 Patrz – Część 4.3. / C. – str. 76

Należy zawsze upewnić się, że dzieci dobrowolnie zgodziły się na rozmowę. Aby mogły wyrazić świadomą zgodę powinny otrzymać uprzednio wszelkie niezbędne materiały informacyjne. Decyzja dziecka o tym, że nie chce uczestniczyć w rozmowach, powinna być bezwzględnie uszanowana, choć warto poznać jej motyw.

Odpowiednie przygotowanie – Rozmowa z dzieckiem, które ma problemy natury kognitywnej, które przeżyło traumę; lub dzieckiem, co do którego, psycholog, pracownik placówki lub opieki społecznej wyraził obawę, że rozmowa może mieć na nie negatywny wpływ, powinna być przygotowana z najwyższą rozważą.

KTO I GDZIE BĘDZIE ROZMAWIAŁ Z DZIEĆMI?

Znajdź miejsce, gdzie panują odpowiednie warunki prywatności i intymności i gdzie dziecko czuje się bezpiecznie, i gdzie nie będzie się zbyt rozpraszać. Pomieszczenie wybrane przez samo dziecko jest oczywiście najlepszym rozwiązaniem. W innym wypadku, należy w pierwszej kolejności szukać miejsca neutralnego, takiego jak kawiarnia, sala lekcyjna lub sala odwiedzin, w żadnym wypadku nie może to być biuro opiekunów czy inne miejsce, gdzie dziecko może nie czuć się komfortowo lub bezpiecznie, lub gdzie brak jest prywatności.

PRYWATNOŚĆ I POUFNOŚĆ:

„Prywatność i dane osobowe dzieci w zakładach o charakterze zamkniętym muszą być chronione przez audytorów w taki sposób, by dostęp do danych osobowych dzieci był ograniczony do minimum, dla minimalnej liczby osób, które muszą znać te dane. Nie można publikować lub udostępniać do publicznej wiadomości żadnych informacji lub danych osobowych, zwłaszcza w mediach, które mogłyby ujawnić lub pośrednio umożliwić ujawnienie tożsamości dziecka, w tym jego wizerunku, szczegółowych opisów osoby dziecka lub osób z jego rodziny, imion, nazwisk i adresów, zapisów audio i wideo itd. Dzieci należy pytać o pozwolenie przed zrobieniem im zdjęcia, a zdjęcie można wykorzystać tylko wtedy, gdy dziecko wyrazi zgodę na użycie zdjęcia w konkretnym celu. Audytorzy muszą być świadomi ryzyka, że po opublikowaniu, ich raporty mogą być wykorzystane w celu nagłośnienia problemów związanych z dziećmi pozbawionymi wolności, oraz że dzieci, które uczestniczyły w kontroli mogą być przedstawione w fałszywym świetle i powiązane ze poczuciem strachu przed dziećmi pozostającymi w konflikcie z prawem. Bardzo ważne jest, by unikać języka i obrazów, które mogą degradować, wiktymizować lub zawstydzają dzieci, jak również takich, które przedstawiają uogólnienia, które niedokładnie obrazują charakter sytuacji lub które dyskryminują niektóre grupy dzieci”.

Justice for children Briefing n°2: Independent monitoring mechanisms for children in detention. PRI [Niezależne mechanizmy monitorowania dzieci w areszcie].

KTO PRZEPROWADZI ROZMOWĘ?

Do przeprowadzenia rozmowy powinien zostać wybrany jeden członek zespołu. Wymagane jest specjalistyczne przygotowanie i przeszkolenie z zakresu zagadnień dotyczących dzieci, komunikacji z dziećmi oraz doświadczenie. **Patrz** – Część 4.1. / F. – str. 59

Jeśli jest to możliwe, dzieciom należy dać możliwość wyboru płci osoby, która ma przeprowadzić rozmowę, co może być niezwykle ważne w przypadku dziecka wykorzystywanego.

O ile to konieczne, w rozmowie mogą uczestniczyć odpowiednio przygotowani tłumacze.

 Patrz – Część 4.1. / F. – str. 59 i Część 4.2. / G. – str. 70

W JAKI SPOSÓB ROZMOWA ZOSTANIE ZAPISANA, A POUFNOŚĆ ZEBRANYCH INFORMACJI ZACHOWANA?

Jeśli jest zgoda, na to aby **zredukować liczbę osób** obecnych podczas rozmowy z dzieckiem, można użyć urządzenia nagrywającego. Jeśli nie ma takiej zgody, drugi audytor powinien dołączyć do głównego rozmówcy w celu dokonywania notatek, tak by główny audytor mógł **utrzymywać stały kontakt wzrokowy z dzieckiem w ramach budowania relacji zaufania**.

Ważne jest, by dziecko wiedziało, dlaczego rozmowa jest nagrywana i w jaki sposób zostanie zachowany jej poufny charakter.

JAKIE SĄ NAJCZĘSTSZE PROBLEMY POJAWIAJĄCE SIĘ PODCZAS ROZMOWY?

Miej świadomość istnienia i bądź przygotowany na następujące problemy podczas rozmowy:

- Dzieci odpowiadające na pytania, na które nie znają odpowiedzi;
- Dzieci bagatelizują jedne sprawy, a wyolbrzymiają drugie, zwłaszcza w obecności innych dzieci, by zdobyć „prestż”
- Dzieci mówią rozmówcy to, co on chce usłyszeć, lub to, co kazał im powiedzieć pracownik placówki;
- Dzieci nie mówią nic ponieważ boją się, że ujawnienie treści rozmowy może spowodzić na nie kary po opuszczeniu placówki przez zespół monitorujący;
- Dzieci, których sposób myślenia lub mówienia jest trudny do zrozumienia.

W ramach wstępu do rozmowy, audytor powinien sprawić, by dzieci czuły się bezpiecznie, poprzez:

- Odpowiednie przedstawienie przed rozmową i umożliwienie dziecku przedstawienia się;
- Wyjaśnienie celu rozmowy, które z podanych przez dzieci informacje będą wykorzystane i w jakim stopniu organ monitorujący może (lub nie może) coś zmienić;
- Wyjaśnienie, dlaczego robione są notatki/ rozmowa jest nagrywana i w jaki sposób zostanie zachowana jej poufność;
- Wyjaśnienie, że dzieci mogą w dowolnym momencie zakończyć rozmowę.

Co więcej, można rozważyć techniki „przełamywania lodów” przed rozpoczęciem rozmowy z dziećmi. Usiądź i zjedz z nimi posiłek; zagraj w grę lub dołącz do zajęć sportowych; obejrzyj prace artystyczne i porozmawiaj o nich z dziećmi (zalecane, gdy pozwalają na to czas i środki bezpieczeństwa).

Następnie, w trakcie rozmowy z dziećmi, audytorzy powinni budować zaufanie i pewność w relacji z dzieckiem. Powinni demonstrować, że dzieci mogą czuć się przy nich bezpiecznie poprzez:

- Rozpoczęcie rozmowy od luźnych pytań ogólnych lub na tematy nie kontrowersyjne, stopniowo zadając pytania o coraz trudniejsze sprawy;
- Stosowanie nieformalnego stylu i łagodnej, spokojnej postawy, tak by dzieci poczuły się również komfortowo.
- Zrozumienie, że zanim dziecko poczuje się wystarczająco komfortowo, by rozmawiać, może minąć trochę czasu (zwłaszcza jeśli mają opowiadać o traumatycznych przeżyciach);
- Empatyczne podejście do sytuacji i uczuć dzieci;
- Obserwowanie reakcji dzieci. Przerwanie lub zatrzymanie, w razie potrzeby, sesji, gdy dziecko przejawia np. nadmierną wrażliwość lub agresję;
- Wyraźne oddzielenie swych własnych uczuć od uczuć dzieci;
- Przyjęcie nienatycznego podejścia, które szanuje prywatność i intymność dzieci.

Zachowanie audytora i mowa ciała także mają bardzo duże znaczenie. Gdy audytor słucha opowieści dzieci, nie powinien dawać żadnych sygnałów o charakterze oceniającym. Oprócz tego, dzieci muszą czuć, że audytorzy:

- ufają im;
- całą swą uwagę skupiają na nich;
- nie oceniają ich;
- mają empatyczne nastawienie do tego, co czują dzieci i jak wyrażają siebie;
- są cierpliwi;
- są naprawdę zainteresowani ich poglądami i opiniami oraz aktualną sytuacją;
- mają na celu wykorzystanie otrzymanych informacji w celu poprawy sytuacji dzieci lub zapewnienia im lepszej ochrony.

Co więcej, by mieć pewność, że otrzymane **informacje nie są tendencyjne**, audytor powinien:

- Zachęcić dzieci do podawania informacji i opowiadania swych historii we własnych słowach przez zadawanie pytań otwartych;
- Wyjaśnić, że to w porządku, gdy nie zna się odpowiedzi i że można o tym powiedzieć audytorowi;
- Wyjaśnić dziecku, że może poprawić audytora, jeśli popełni on błąd lub pomyli się;

- Unikać podchwytliwych pytań lub komentarzy, przez które dzieci mogą czuć, że wywierana jest na nich presja, by odpowiedziały na dane pytanie, jak również pytań, które mogą być negatywnie odebrane przez dzieci;
- Unikać powtarzania pytań, ponieważ dzieciom może zacząć się wydawać, że ich poprzednia odpowiedź na to samo pytanie była zła;
- **Używać prostego, odpowiedniego języka i upewniać się, że dzieci zrozumiały właściwie pytanie;**
- Aby otrzymać bardziej szczegółowe odpowiedzi, zadawać pytania typu „A potem co się wydarzyło?”
- **Zaplanować zmiany rytmu rozmowy, tak by nie była ona dla dziecka zbyt męcząca;**

W razie konieczności do audytorów dołączają tłumacze. W takim wypadku, tłumacz musi być biegły w obu językach, odpowiednio wcześniej przygotowany, **musi umieć dobrać słownictwo zrozumiałe dla dzieci**, mieć świadomość, że nie może interweniować podczas rozmowy między dzieckiem a audytorem i nie może wpływać na treść rozmowy niewłaściwie tłumacząc wypowiedzi, uogólniając lub pomijając wybrane części wypowiedzi. Tłumaczowi zostanie także przypomniany obowiązek zachowania tajemnicy i poufności rozmowy oraz że **jego zachowanie, strój i postawa mają kluczowe znaczenie dla utrzymania atmosfery zaufania niezbędnej do przeprowadzenia rozmów z dziećmi**. W przypadku audytorów, na ich twarzach nie powinna być widoczna żadna oznaka oceniająca podczas słuchania wypowiedzi dzieci.

 Patrz – Część 4.1. / F. – str. 59 i Część 4.2. / G. – str. 70.

W ramach zakończenia, audytorzy powinni się upewnić, że:

- Dzieci nie mają więcej pytań lub wątpliwości, które chciałyby rozwiązać;
- **Dzieci zrozumiały granice możliwości zespołu monitorującego i nie żywią fałszywej nadziei, co do tego, co audytorzy mogą dla nich zrobić;**
- **Dali dzieciom pozytywną odpowiedź zwrotną na to, co usłyszeli od dzieci, i uświadomili dzieciom, jak bardzo są ważne w procesie kontroli;**
- Przekazali dzieciom swe dane kontaktowe, by dzieci mogły się z nimi skontaktować w przypadku bycia ukaranym, lub gdy będą miały dalsze pytania;
- Ich notatki są uzupełnione w chwili zakończenia rozmowy, tak by nie umknął żaden detal, i by zachować jak najwierniejszy zapis otrzymanych ustnie informacji, a także odczuć i wrażeń z rozmowy.

Oprócz tego ważne jest, by to **doświadczenie miało znaczenie dla dzieci**, a nie tylko dla procesu kontroli. Można zastosować dowolne potwierdzenie uznania dla partycypacji dzieci, jak np. rozdanie certyfikatów uczestnictwa lub ustne podziękowanie na zakończenie rozmowy, informacje zwrotne przekazane dzieciom po zakończeniu wizyty itd.

Grupy Zainteresowania

Ogólnie rzecz biorąc, preferuje się rozmowy indywidualne w stosunku o grupowych, ze względu na szczególną wrażliwość dzieci pozbawionych wolności.

Jednakże grupa monitorująca może z **różnych względów** zebrać dzieci w grupie na rozmowę.

- ➔ niektóre dzieci wolą mówić będąc częścią grupy, tak by być bardziej anonimowym, przez co mniej obawiają się ewentualnych kar;
- ➔ można zoptymalizować ilość dostępnego czasu, gdy rozmowa toczy się z dziećmi w grupach;
- ➔ nie ma żadnego dziecka chętnego do indywidualnej rozmowy.
- ➔ itd.

W takiej sytuacji, pytania powinny dotyczyć tych samych tematów jak podczas rozmowy indywidualnej, lecz trzeba je dostosować tak, by umożliwić dyskusję w grupie, i **uniknąć wszelkich delikatnych pytań, które mogą sprawić, że dziecko będzie się czuło niekomfortowo przy swych rówieśnikach**, np. pytania dotyczące tortur i znęcania się powinny być pominięte, ponieważ są bardzo nieetyczne i niebezpieczne.

W trakcie rozmowy grupowej powinno być obecnych **jak najmniej osób dorosłych** (tak jak w przypadku rozmów indywidualnych). Pozwoli to dzieciom rozmawiać swobodnie.

Ważne jest także, by zagwarantować, że **żadne informacje podawane podczas rozmowy grupowej nie zostały ujawnione**, tak by zapobiec ewentualnemu karaniu lub krzywdzeniu dzieci. Podczas rozmowy audytorzy powinni **angażować w dyskusję wszystkie dzieci** w równym stopniu, jednocześnie nie wywierając na nie presji, tak by nie czuły dyskomfortu mówiąc o pewnych sprawach przy innych dzieciach. Trzeba pamiętać o **ewentualnych presjach wewnątrz grupy, nieformalnych hierarchiach w grupie, przemocy rówieśniczej, donosach** itd.

Informacje otrzymane od grupy mogą potwierdzić dane zebrane podczas rozmów indywidualnych; ujawniać powszechne problemy lub obawy, wskazywać, z kim warto porozmawiać dodatkowo indywidualnie. Gdy pojawi się informacja wątpliwa lub sprzeczna, konieczne będzie zweryfikowanie jej podczas rozmowy indywidualnej, porównanie z obserwacjami innych audytorów lub innych osób.

E. ROZMOWY Z PRACOWNIKAMI PLACÓWKI

Bardzo ważne jest, by pozwolić **pracownikom** przemówić i wyrazić swe poglądy dotyczące ich codziennego życia, warunków pracy, relacji z dyrekcją i kolegami, a także dziećmi, jak również tego, jak odbierają reżym, stan przestrzegania praw dzieci. Tak, aby poznać, jakie problemy pojawiają się w miejscu pozbawienia wolności. Jeśli czas pozwoli, dodatkowym źródłem informacji może być także rozmowa z przedstawicielami związków zawodowych. Mając na celu zainicjowanie konstruktywnego dialogu z kontrolowaną placówką, warto jest przyjąć podejście horyzontalne, które zostanie odebrane bardziej jako współpraca niż kontrola. Należy podkreślać wszelkie dobre praktyki, a sugestie dotyczące ulepszeń potraktować bardzo poważnie.

Kontakty między audytorami a personelem muszą być zawsze profesjonalne, zwłaszcza w obecności dzieci, tak by **uniknąć jakiegokolwiek zamieszania** co do charakteru relacji pomiędzy nimi i **wszelkich podejrzeń o zмовę i stronniczość**.

4

Ważne jest, by dobrze **ustalić proces selekcji**, w celu dokonania wyboru, z którymi pracownikami porozmawiać, tak by uniknąć sytuacji, w której wyboru dokonuje dyrektor, wskazując zaufane sobie osoby mówiące tylko o pozytywnych aspektach placówki.

Zewnętrzni dostawcy usług to kolejne cenne źródło informacji o warunkach i traktowaniu dzieci w miejscach, w których są pozbawione wolności; mogą oni pomóc w weryfikacji informacji zebranych z innych źródeł.

Różne kategorie pracowników i zewnętrznych dostawców usług, z którymi można przeprowadzić rozmowy:

- Ochrona;
- Pracownicy oświaty;
- Pracownicy służby zdrowia;
- Pracownicy opieki społecznej;

- ➔ Pracownicy opieki psychologicznej;
- ➔ Przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego działający na terenie ośrodka;
- ➔ Prawnicy (adwokaci);
- ➔ Osoby duchowne różnych religii i wyznań;

Wobec każdego z nich można przyjąć inne podejście, w zależności od sposobu, w jakii komunikują się z dziećmi i roli, jaką odgrywają. W celu konfrontacji otrzymanych informacji można im zadać takie same pytania.

F. ROZMOWY Z OSOBAMI Z ZEWNĄTRZ BLISKO ZWIĄZANYMI Z DZIEĆMI POZBAWIONYMI WOLNOŚCI

O ile uzasadniają to okoliczności, audytorzy mogą poprosić o rozmowę z osobami z zewnątrz, które są blisko związane z dziećmi pozbawionymi wolności, by zdobyć dalsze informacje lub zweryfikować wyniki i dane otrzymane z innych źródeł.

Wśród osób tych mogą być:

- ➔ Rodzice;
- ➔ Opiekunowie/wychowawcy;
- ➔ Wyznaczeni pracownicy opieki społecznej;
- ➔ Wyznaczeni adwokaci;

G. KOŃCOWE SPOTKANIE Z DYREKTOREM PLACÓWKI – PODSUMOWANIE WIZYTY

Wizyta kontrolna powinna zakończyć się oficjalnym spotkaniem z dyrekcją placówki lub osobą z najbliższego otoczenia dyrektora. Przygotowanie i przedmiot spotkania będzie się różnić w zależności od celu spotkania i rodzaju przeprowadzonej wizyty.

Celem takiego spotkania jest **przekazanie natychmiast** informacji zwrotnej na temat wyników kontroli, jak również omówienie **konkretnych problemów zaobserwowanych podczas wizyty i ich ewentualnych przyczyn**. Należy pamiętać, by unikać raportowania obserwacji lub spraw, które nie mogą być odpowiednio poparte mocnymi dowodami. W przeciwnym przypadku, wiarygodność organu monitorującego może zostać osłabiona.

Spotkanie to może być okazją do **przedstawienia wstępnych zaleceń** dotyczących poprawy, a audytorzy nie powinni wahać się **podkreślić dobre praktyki** (oraz ulepszenia wprowadzone od ostatniej wizyty, jeśli nie jest to pierwsza wizyta).

Przekazanie informacji i omówienie wizyty z dyrektorem na koniec procesu kontrolnego jest elementem **budowania konstruktywnego dialogu** z osobami odpowiedzialnymi za prowadzenie ośrodka o charakterze zamkniętym.

Im obszerniejsze zadanie spotkania z dyrekcją, tym bardziej się należy do niego przygotować. W efekcie zespół monitorujący musi poświęcić odpowiednią ilość czasu na wspólne spotkanie, wymianę obserwacji oraz określenie kluczowych kwestii, które należy przekazać dyrektorowi placówki oraz sposobu, w jaki zostanie to zrobione, tak by wywołało to pozytywną reakcję.

W nagłym wypadku, zwłaszcza w przypadkach wykrycia aktów torturowania, poważnych nadużyć i innych form niewłaściwego traktowania, audytorzy przekazują stosowne informacje bezpośrednio władzom wyższego szczebla, by uniknąć ryzyka represji wobec tych, którzy zgłosili naruszenie prawa.

Jeśli wizyta ma charakter śledztwa, niewłaściwe będzie przekazanie informacji zwrotnej i zaleceń podczas dochodzenia w sprawie konkretnej skargi.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.4. Wizyty pokontrolne / Dalsze działania

- ⊗ ZORGANIZOWANIE SPOTKANIA W CELU WYMIANY INFORMACJI MIĘDZY CZŁONKAMI ZESPOŁU
- ⊗ PRZEJŚCIE DO ETAPU WEWNĘTRZNEJ ANALIZY I RAPORTOWANIA
- ⊗ PRZYGOTOWANIE RAPORTÓW ZEWNĘTRZNE
- ⊗ SPORZĄDZENIE PROJEKTU ZALECEŃ
- ⊗ PRZEKAZANIE RAPORTU
- ⊗ INFORMACJA ZWROTNA NA TEMAT RAPORTÓW I ZALECEŃ I DALSZE DZIAŁANIA POKONTROLNE
- ⊗ OCENA ROLI RAPORTÓW I ZALECEŃ
- ⊗ OPRACOWANIE EWENTUALNYCH DODATKOWYCH STRATEGII POKONTROLNYCH

Etap pokontrolny po zakończeniu wizyty i wynikające z niej działania naprawcze to **najważniejsze kroki** podejmowane po wizycie, dzięki którym **misja monitorowania może zakończyć się sukcesem**. Sama wizyta nie wystarczy. Przypadki łamania prawa mogą zostać udokumentowane czy zaobserwowane, lecz zmiana w tym zakresie nie nastąpi bez skutecznych działań pokontrolnych. Informacje i wyniki otrzymane podczas wizyty muszą być zebrane, przeanalizowane i zgłoszone odpowiednim osobom, tj. wszystkim tym, którzy w ramach swych kompetencji mogą podejmować działania na rzecz poprawy traktowania i warunków, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, a wykonując te działania, będą respektowały prawa tych dzieci. Skuteczne wdrożenie zaleceń zawartych w raportach skierowanych do władz powinno być zrealizowane z należytą starannością. Proces ten wymaga nie mniej uwagi niż planowanie wizyty, o ile nie więcej!

Rodzaj działań pokontrolnych i kategoria działań, które będą realizowane w celu wdrożenia zaleceń, będą zależały od rodzaju i szczegółowych celów przeprowadzonej wizyty. Planowanie etapu pokontrolnego powinno być ujęte w ogólnych ramach czasowych strategii monitorowania.

Sposób, w jaki dokonana jest analiza, powinien również umożliwić **porównanie wyników więcej niż jednej wizyty**, w celu zbadania, w jakim stopniu poprawił się stan przestrzegania praw dziecka. W tym celu, zespół monitorujący powinien ustalić wskaźniki poprawy, które będą wykorzystane jako podstawa przygotowań do następnej wizyty.

A. RAPORTY WEWNĘTRZNE

Wymiana informacji w Zespole

W zależności od ilości czasu przeznaczanego na wizytę kontrolną, zaleca się, by **jedno lub kilka spotkań** całego zespołu **w ramach całej procedury kontrolnej** zostało poświęcone **wymianie informacji, weryfikacji uzyskanych informacji i podniesieniu specjalnych zagadnień** oraz ich ewentualnych przyczyn. Te pierwsze spotkania pomogą zespołowi przygotować ewentualne spotkanie końcowe z dyrektorem placówki lub uzgodnić kluczowe problemy, które należy uwzględnić w raporcie.

Poza tymi pierwszymi spotkaniami, zespół lub jeden z audytorów może potrzebować kolejnych spotkań, w celu **podzielenia się z kolegami z zespołu ewentualnymi własnymi trudnościami emocjonalnymi lub psychicznymi, z którymi został skonfrontowany podczas wizyty**. Ten rodzaj wewnętrznej dyskusji może pozwolić zespołowi zachować „świeżość” przed każdą nową wizytą i zapobiec symptomom „wypalenia się” oraz częstej zmianie składu zespołu, co wpływa na jego wydajność.

B. ANALIZA I RAPORT WEWNĘTRZNY

Niezwłocznie po zamknięciu wizyty (i ostatnim spotkaniu z dyrektorem), zespół monitorujący powinien rozpocząć pracę nad **wewnętrznym dokumentem opartym na wspólnie ustalonych kluczowych problemach i wynikach** przekazanych dyrektorowi placówki.

Ważne jest, by przejść do tej analizy i uzupełnienia informacji **natychmiast po wizycie**, by nie utracić żadnej informacji.

C. RAPORTY ZEWNĘTRZNE

W zależności od statusu organu monitorującego, typu i rodzaju wizyty, jaka została przeprowadzona oraz docelowego odbiorcy, zespół monitorujący może ustalić, że zostaną sporządzone **różne rodzaje raportów**. W każdym przypadku zewnętrzne raporty powinny być przekazane po wizytach najszybciej, jak to możliwe, tak by informacje w nich zawarte nie przedawniły się.

PIĘĆ PODSTAWOWYCH ZASAD RAPORTOWANIA:

- 1 **Dokładność i precyzja**
- 2 **Ujawnienie danych personalnych wyłącznie za wyraźną i świadomą zgodą i tylko w razie konieczności**
- 3 **Spójność języka i terminologii**
- 4 **Wyczuwanie czasu**
- 5 **Zorientowanie na działanie**

APT – Międzynarodowa Koalicja Przeciwko Detencji –
 UNHRC, „*Monitoring Immigration Detention, Practical Guide*”
 [Monitorowanie Detencji Imigrantów, Podręcznik Praktyczny], strona 76

Raport z wizyty

Raporty z wizyty powinny zawierać:

- Kluczowe wyniki (poparte silnymi dowodami)
- Określone sprawy i problemy, jak również ich potencjalne przyczyny
- Zalecenia dotyczące poprawy
- Dobre praktyki
- Obszary, w których nastąpiła poprawa od ostatniej wizyty (jeśli nie jest to pierwsza wizyta kontrolna)
- Wszelkie kwestie, które pojawiły się na końcowym spotkaniu z dyrektorem placówki

Należy zwrócić uwagę, że gdy zbierane są informacje podczas rozmów (indywidualnych lub grupowych), należy przestrzegać zasad ochrony prywatności i poufności, zgodnie z zasadą „nie wyrządzać krzywdy” *Patrz – Część 3.4. – str. 37.*

Takie raporty powinny być skierowane do **władz pełniących nadzór** nad kontrolowanym miejscem pozbawienia wolności zaraz po zamknięciu wizyty i sporządzeniu projektu raportu wewnętrznego. Trzeba podkreślić dynamikę konstruktywnego dialogu, który został już nawiązany z personelem placówki, jeśli tak się stało.

Jeśli zespół monitorujący uważa, że wszechstronny i szczegółowy raport z wizyty nie jest konieczny, należy przynajmniej wysłać do władz odpowiedzialnych za placówkę oficjalne pismo podsumowujące wyniki wizyty i zawierające sugestie dotyczące poprawek i ulepszeń, które można wprowadzić.

Raporty okresowe

Raporty tego rodzaju są sporządzane okresowo i powinny zawierać wszystkie wyniki kontroli i kluczowe aspekty wizyt przeprowadzonych przez organ monitorujący w tym okresie we wszystkich placówkach dla osób pozbawionych wolności, lub wszystkich wizyt przeprowadzonych w jednej placówce w określonych ramach czasowych.

Raporty takie są sporządzane w celu porównania danych, otrzymania ogólnego oglądu sytuacji w danym okresie czasu oraz w celu utrwalenia zaleceń i tego, w jaki sposób zostały zrealizowane w pewnym okresie czasu.

Raporty tematyczne

Raporty tematyczne mogą dotyczyć jednej lub kilku spraw, które mogą wymagać poprawy w jednej, wielu lub wszystkich placówkach, w których znajdują się dzieci pozbawione wolności, np. korzystania z izolatki, poważnego krzywdzenia czy torturowania.

Raport roczny

Celem raportu rocznego jest podsumowanie wszystkich wizyt przeprowadzonych przez organ monitorujący.

Raporty roczne mogą być także okazją do:

- ➔ przejścia do szczegółowej analizy przyczyn leżących u podstaw głównych problemów zaobserwowanych podczas wizyt;
- ➔ wskazania związków między najważniejszymi ustaleniami i obserwacjami;
- ➔ zbadania stopnia, w jakim zalecenia z poprzednich lat zostały wdrożone;
- ➔ przedstawienia katalogu wizyt przeprowadzonych i wszystkich ustaleń i zaleceń – miejsce po miejscu;
- ➔ skupienia się na jednym lub kilku tematach/szczególnych sprawach.

Raporty tematyczne lub roczne powinny być traktowane jako uzupełniające względem raportów z wizyt, na których bazują.

D. PROJEKT ZALECEŃ

W ramach procesu raportowania zadanie sporządzenia projektu zaleceń dla dalszych ulepszeń jest bardzo ważne i należy mu poświęcić wymaganą uwagę i środki ostrożności.

Sformułowanie zaleceń jest czynnikiem decydującym dla ich skutecznego, faktycznego wdrożenia. Powinny być jasno sformułowane, konkretne, poparte dokumentacją i oparte na dogłębnej analizie rzeczy. Z wyjątkiem poważnych przypadków łamania praw dzieci, takich jak tortury, znęcanie się lub gorszych, powinny być napisane w taki sposób, by sugerowane poprawki były możliwe do zrealizowania, i zostały odebrane nie jako potępiające za niedotrzymanie standardów, lecz jako wyzwanie i okazja do podniesienia poziomu działalności przy lepszym poszanowaniu praw dzieci pozbawionych wolności. Ponieważ zalecenia mogą się wiązać z nakładami finansowymi, dodatkową wartość stanowi wskazanie, że, by wdrożyć skutecznie zalecenie, potrzebne są większe zasoby finansowe, materialne i ludzkie.

Zalecenia powinny być „K M O R Z”:

Konkretne: Jedno zalecenie dotyczy jednej szczególnej sprawy; każde zalecenie powinno podawać jedno konkretne rozwiązanie, a nie opisywać bliżej niedoprecyzowany pomysł;

Mierzalne: Wizyty pokontrolne lub dalsze monitoringi powinny móc ocenić stopień wdrożenia uprzednio wydanego zalecenia.

Osiągalne: Zalecenia powinny być takie, by dało się je zrealizować w placówce, pod warunkiem, że państwo zapewni w tym celu odpowiednie zasoby.

Realistyczne: Proponowane działania powinny prowadzić do rzeczywistych rezultatów.

Zaplanowane w czasie: Zalecenie powinno określać ramy czasowe, w których powinno zostać zrealizowane (krótko-, średnio-, długoterminowość).

Oprócz sformułowania zaleceń, należy je **skierować do konkretnych odbiorców i władz odpowiedniego szczebla**. Innymi słowy, zalecenia powinny być skierowane do władz takiego szczebla, by miały moc sprawczą wprowadzenia odpowiedniej zmiany lub decyzji o ulepszeniu.

W związku z tym większość z nich powinna być bezpośrednio przekazana do władz odpowiedzialnych za zarządzanie placówką o charakterze zamkniętym (dyrektoriowi), lecz jeśli przyczyna problemu leży gdzie indziej, zalecenia należy skierować do władz wyższego szczebla (lub kilku organów władzy – administracyjnych lub do ministerstwa). Temu działaniu musi towarzyszyć osobny raport.

Co więcej, w razie nagłego przypadku, należy na pierwszym miejscu postawić komunikację z władzami wyższego szczebla, tak by uniknąć wszelkiego ryzyka skrzywdzenia dziecka, które ujawniło jakiegokolwiek wrażliwe informacje lub fakty o doniosłym charakterze.

E. PRZEKAZANIE RAPORTÓW

Publiczne rozpowszechnienie raportu może zostać opóźnione, by dać instytucji możliwość zbadania faktycznego stanu rzeczy. Może to ułatwić dialog z władzami i umożliwić wpisywanie komentarzy edytorskich, wzajemną weryfikację uzyskanych informacji i dochodzenie w sprawie zgłoszonych lub zarzucanych nadużyć. Po wyznaczonym terminie i dokonaniu wszelkich prób uzyskania zgody na realizację zaleceń, raport może zostać upubliczniony. Należy tu zachować równowagę pomiędzy niezbędną elastycznością i koniecznością promowania konstruktywnego dialogu z jednej, a koniecznością zachowania przejrzystości i poczucia odpowiedzialności z drugiej strony.

Dobra praktyka nakazuje, by raporty analityczne, takie jak raporty okresowe i roczne, były zawsze upubliczniane, a przez to łatwo dostępne i rozpowszechniane, zwłaszcza wśród interesariuszy, a szczególnie innych organów monitorujących i w organizacjach społeczeństwa obywatelskiego, które mogą odegrać istotną rolę w propagowaniu zaleceń (doradztwo).

Jeśli zostanie to uznane za konieczne, raporty lub kluczowe fragmenty raportów mogą być **przekazane mediom**. Warto wspomnieć, że organ monitorujący powinien zwrócić szczególną uwagę na formę i treść informacji przekazywanych mediom, tak aby uniknąć niepotrzebnej sensacji wokół omawianych spraw i, przede wszystkim, nie łamać zasady „nie krzywdzić” oraz poufności źródeł.

Dobrze jest także wysłać raporty do **organizacji międzynarodowych**, takich jak CPT, SPT, CAT, CRC, Specjalny Sprawozdawca ds. Przeciwdziałania Torturom lub Komisarza Praw Człowieka RE, tak by ukierunkować ich kolejne wizyty i przekazać im aktualne i najświeższe informacje.

F. INFORMACJA ZWROTNA NA TEMAT RAPORTÓW I ZALECEŃ ORAZ DALSZE CZYNNOŚCI POKONTROLNE

Etap pokontrolny może obierać kilka form:

- Wymiana informacji i debaty operacyjne podczas **spotkań okresowych w ramach etapu pokontrolnego**, na których zbierają się wszyscy interesariusze;
- Wymiana **oficjalnej, okresowej korespondencji**;
- **Wizyty pokontrolne** zapowiedziane lub nie;
- Raport ze **stanu realizacji zaleceń** (wdrożone skutecznie, zawieszony, nie wdrożony) w sprawozdaniu rocznym organu monitorującego.

Jeżeli brak jest ze strony władz wyraźnej chęci i woli zapoznania się z raportem i zaleceniami, organ monitorujący będzie musiał podjąć **inne działania**, takie jak:

- **Odwołanie się do władz wyższego szczebla lub innego organu władzy**, które mogą zmusić władze odpowiedzialne za zarządzanie placówką do działania;
- **Udostępnienie raportu mediom, społeczeństwu obywatelskiemu i organizacjom międzynarodowym**, które mogą mieć wpływ na realizację zaleceń;
- **Kontakt z parlamentarzystami lub innymi organami monitorującymi**, za zgodą Parlamentu.

Co więcej, organ monitorujący powinien zagwarantować, że **dzieciom zostanie przekazana informacja zwrotna**, zwłaszcza tym, które wyraźnie wyraziły chęć bycia poinformowanymi o czynnościach pokontrolnych. W takim przypadku, ważne jest, by się upewnić, że prowadzona jest korespondencja ustna i pisemna, w odpowiednim i zrozumiałym dla dzieci języku i że dzieciom nie zostały postawione żadne fałszywe oczekiwania.

G. OCENA ROLI RAPORTÓW I ZALECEŃ

Skuteczność pracy organu monitorującego można ocenić na podstawie oddziaływania jego raportów i zaleceń na przestrzeni czasu. Aby rozpocząć taką ocenę, organ monitorujący powinien sprawdzić, **czy i jak raporty i zalecenia były uwzględniane i wdrażane**. Jednakże organ powinien także przyjrzeć się różnym etapom procesu kontrolnego, tak by zapoznać się i ocenić, **jak zalecenia te były przygotowane, zaplanowane, wykonane i osiągnięte**, dzięki czemu oczekiwania dotyczące wyznaczonych celów i rezultatów mogły zostać spełnione.

Przeglądu metodologii, które zostały wybrane do zrealizowania zadania, można dokonać odpowiadając na następujące pytania:

- ➔ *Co zrobiliśmy?*
- ➔ *Co osiągnęliśmy?*
- ➔ *Jak dobrze to zrobiliśmy?*
- ➔ *Co zmieniliśmy?*
- ➔ *Skąd to wiemy?*

To powinno dać odpowiedzi na następujące pytania:

- ➔ *Co wiemy teraz, czego nie wiedzieliśmy wcześniej?*
- ➔ *Czy w naszym postępowaniu kontrolnym są jakieś braki lub luki?*
- ➔ *Czy były jakieś możliwości, które przegapiliśmy?*
- ➔ *Co mogliśmy zrobić lepiej?*
- ➔ *W jaki sposób zmieniłoby to sytuację?*

APT – Międzynarodowa Koalicja Przeciwko Detencji –
 UNHRC, „Monitoring Immigration Detention, Practical Guide”
 [Monitorowanie Detencji Imigrantów, Podręcznik Praktyczny], strona 83

H. MOŻLIWE DODATKOWE STRATEGIE POKONTROLNE

W zależności od zakresu mandatu, skuteczności metod kontroli i zakresu wyznaczonych zadań do zrealizowania, organy monitorujące mogą opracować dodatkowe lub uzupełniające działania w stosunku do zadania podstawowego, w tym:

- **Przegląd prawa lub przepisów administracyjnych;**
NPM ustanowione w ramach OPCAT mają prawo do „**składania propozycji i uwag dotyczących aktualnie obowiązujących przepisów prawa**”;
- **Kolejne dochodzenia, interwencje indywidualne i wystąpienia;**
w razie zaistnienia nagłego przypadku, wpłynięcia zawiadomienia lub skargi dotyczącej nadużycia lub naruszenia praw dziecka; *Patrz – Część 4.1. / G. – str. 61 i Załącznik 3. – str. 190*
- **Doradztwo;**
- **Notatka lub artykuł prasowy;**
- **Powiadomienia indywidualne lub procedura skargowa do organów traktatowych ds. praw człowieka,** jak CRC i CAT; uczestnictwo w postępowaniu Powszechnego Przeglądu Okresowego Rady ds. Praw Człowieka NZ; wymiana informacji z innymi organami monitorującymi w zakresie praw człowieka;
- **Zalecenia dotyczące budowania potencjału i szkolenia** pracowników ośrodków, gdzie przebywają dzieci pozbawione wolności.

Więcej informacji na temat strategii pokontrolnych oraz wzmacniania działania mechanizmów monitorujących można znaleźć w „*Enhancing Impact of NPM*” [Wzmacnianie działania NPM], Instytut Praw Człowieka im. Ludwiga Boltzmanna, Maj 2015 r.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. KRYTERIA OCENY DOKONYWANEJ PODCZAS WIZYTY UWZGLĘDNIAJĄCE SPECYFIKĘ POTRZEB DZIECKA

Czynniki uwzględniające specyfikę natury dziecka zostały określone w oparciu o **międzynarodowe i europejskie standardy podstawowych praw dzieci**. Szczegółne skupienie na dzieciach uwzględnia zwłaszcza ich wrażliwość, specjalne potrzeby i niezbędną opiekę należną dzieciom pozbawionym wolności.

Czynniki te zostały opracowane jako **narzędzie oceny**, na podstawie którego audytorzy będą mogli jak najobiektywniej ocenić, w dowolnym możliwym miejscu i czasie, w jakim stopniu respektowane są prawa dzieci.

Sposób, w jaki zostały przedstawione, ma być przyjazny użytkownikowi, czyli audytorowi, który będzie ich używał jako wytycznych przez cały cykl procesu monitorującego (szkolenie, przygotowanie, obserwacja, badanie, rozmowy, konsultacje, raportowanie, przygotowanie i przekazanie zaleceń, czynności pokontrolne).

Standardy mające zastosowanie wobec dzieci pozbawionych wolności są **sformułowane jako pytania**, które powinni sobie zadać audytorzy podczas wizyty. Zestaw **wskazówek** pomoże audytorom zebrać informacje, dowody i wyniki badań, co pozwoli ocenić, czy warunki życiowe i traktowanie dzieci pozbawionych wolności są zgodne ze standardami, czy nie. Osoby, z którymi należy porozmawiać (**ZAPYTAJ**), specyficzne elementy, które należy poddać obserwacji (**PRZYJRZYJ SIĘ**) oraz elementy, takie jak rejestry i akta, które należy zbadać (**SPRAWDŹ**), będą wskazane tak, by osoba korzystająca z Wytycznych wiedziała, jakie i komu zadać pytania podczas kontroli.

Proponowana **lista czynników** nie jest wyczerpująca i audytorzy **powinni ją uzupełnić** zgodnie ze swoimi doświadczeniami przed, w trakcie lub po przeprowadzeniu wizyty. Do tego celu służą puste miejsca na notatki.

Przygotowując polskie wydanie niniejszego podręcznika listę wytycznych poszerzyliśmy o krótkie streszczenia najważniejszych aktów prawnych regulujących przedmiotową tematykę, a także dotychczas obserwowane w praktyce Krajowego Mechanizmu Prewencji, RPO, RPD oraz organizacji pozarządowych problemy dotyczące realizacji praw dzieci pozbawionych wolności.

Na tylnej stronie okładki Przewodnika umieszczono podsumowanie skrótów oznaczających źródła standardów, do których odnosi się dokument. Orzecznictwo ETPC jest przywołane w skróconej formie (sprawa i numer decyzji). W Załączniku nr 4 znajdują się wszystkie cytowane decyzje, w porządku alfabetycznym.

Zakłada się, że pytania będą formułowane i dostosowywane w odpowiedni sposób w zależności od tego, komu będą zadawane w celu otrzymania informacji o określonym elemencie. **Perspektywa dziecka, sposób jego postrzegania i uczucia zawsze powinny być brane pod uwagę.** Otrzymałą informację można dalej zweryfikować, w sposób opisany powyżej.

5.1. Procedury pozbawienia wolności

A. PROCEDURA POZBAWIENIA WOLNOŚCI ORAZ ALTERNATYWA DLA ARESZTU

Czy istnieją dowody, że decyzja o pozbawieniu dziecka wolności została podjęta jako środek ostateczny, na najkrótszy możliwy czas i w najlepszym interesie dziecka?

ZAPYTAJ: Dyrektora

SPRAWDŹ:

- **Akta osobowe (część administracyjną);** zwróć uwagę, czy oficjalna decyzja została podjęta przez uprawniony organ władzy (sądowniczej, administracyjnej lub innej publicznej); przeczytaj, jak jest umotywowana i jak uzasadniono zastosowanie pozbawienia wolności zamiast alternatywnych środków; sprawdź, czy decyzja podlega cyklicznej weryfikacji.
- **Środki alternatywne,** zwróć uwagę, czy prawo krajowe przewiduje zastosowanie środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności; jakie inne środki są w praktyce stosowane jako opcje alternatywne dla pozbawienia wolności; sprawdź, które z nich zostały już zastosowane w konkretnym przypadku (wobec danego dziecka).

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- **Niepewność co do wieku dziecka będącego nielegalnym migrantem;** sprawdź, czy dziecko traktowane jest jako małoletni, do czasu, gdy kwestia tego, czy ma ono poniżej 18 lat wyjaśni się; zwróć uwagę, czy jest pozbawione wolności w tym czasie;
- **Areszt wobec dzieci, w tym dzieci bez opieki i dzieci oddzielonych od rodziny;** sprawdź, czy jest uzasadniony pod kątem najlepszego interesu dziecka;

- **Natychmiastowe zwolnienie;** sprawdź, czy dokonano wszelkich starań by umieścić dziecko, które pozostaje bez opieki lub oddzielone od rodziny¹¹ w bardziej odpowiedniej placówce.

Polska perspektywa

- Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie ustanawia wymogu (za wyjątkiem umieszczenia w zakładzie poprawczym) stosowania wobec nieletniego **nieizolacyjnych środków** wychowawczych. Obowiązek ten wynika jednak z aktów wyższego rzędu.
- W wyroku P. i S. przeciwko Polsce ETPC uznał zatrzymanie ciężarnej nastolatki w schronisku dla nieletnich, celem odseparowania jej od rodziców i zapobieżenia aborcji, za naruszenie art. 5 Konwencji. Stwierdził przy tym że dokonanego zatrzymania nie można w żadnym razie postrzegać jako mającego zapewnić **nadzór wychowawczy** w rozumieniu art. 5 § 1d Konwencji, jeżeli jego nadrzędnym celem było odwiezienie nieletniej od poddania się zabiegowi przerwania ciąży. Trybunał był ponadto zdania, że w razie obawy, iż aborcja została by przeprowadzona wbrew woli pierwszej ze skarżących, sądy winny przynajmniej rozważyć **podjęcie mniej drastycznych środków** niż zamknięcie czternastolatki w schronisku dla nieletnich, w sytuacji gdy była ona bezbronna.
- Komitet Praw Dziecka wyraził zaniepokojenie tym, że ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP nadal przewiduje możliwość umieszczenia w detencji **nieletnich uchodźców**, jeśli dorosły członek ich rodziny jest pozbawiony wolności. KPD zalecił unikanie wszelkich form detencji uchodźców poniżej 18 roku życia oraz rodzin z dziećmi i rozważanie zastosowania wszystkich możliwych alternatyw do pozbawienia wolności¹².
- Na podobnym stanowisku stanął również Komitet Przeciwko Torturom (CAT), krytycznie odnosząc się do możliwości umieszczania dzieci w strzeżonych ośrodkach, w warunkach przypominających więzienie. Wyraził również zaniepokojenie **brakiem mechanizmów identyfikacji grup wrażliwych**, w tym ofiar tortur i niewystarczającymi regulacjami w zakresie ich potrzeb w czasie trwania procedury o udzielenie ochrony międzynarodowej, jak również niewystarczającym zakresem **bezpłatnej pomocy prawnej** zapewnianej uchodźcom, zwłaszcza w strzeżonych ośrodkach¹³.
- Również CPT zwróciło uwagę na ten problem. W opinii CPT detencja dzieci jest sporadycznie usprawiedliwiona i nie może być związana wyłącznie z faktem nielegalnego pobytu. (...) W jego ocenie należy podjąć niezbędne działania w celu **zapobieżenia detencji nieletnich** w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców¹⁴.
- KMPT w swoich raportach wskazywał na przypadki pozbawiania wolności osób mimo wystąpienia okoliczności stanowiących bezwzględne przeciwwskazanie do detencji. Art. 400 u.o.c., statuuje ab-solutny zakaz umieszczania w strzeżonych ośrodkach osób, których stan psychofizyczny uzasadnia

11 Dzieci bez opieki (także małoletni bez opieki) to dzieci, które zostały oddzielone zarówno od rodziców, jak i innych krewnych i które nie pozostają pod opieką żadnego dorosłego, który, z mocy prawa lub zwyczaju, byłby za tę opiekę odpowiedzialny. **Dzieci oddzielone** to dzieci, które zostały oddzielone od obojga rodziców lub ich dotychczasowych prawnych lub zwyczajowych głównych opiekunów, lecz niekoniecznie od innych członków rodziny. Ta grupa dzieci obejmuje też dzieci, którym towarzyszą inni dorośli członkowie rodziny, CPT/Inf (2009)27, IV, 97, str. 82.

12 Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 października 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-4

13 Raport Komitetu Przeciwko Torturom podsumowujący wspólne piąty i szósty sprawozdania okresowe Polski – 23 grudnia 2013 r., CAT/C/POL/CO/56

14 Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) z wizyty w Polsce w dniach od 26 listopada do 8 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20.

domniemanie, że były one poddane przemocy. W związku z tym RPO skierował do Komendanta Głównego Straży Granicznej wystąpienie generalne z prośbą o opracowanie i wdrożenie **efektywnych mechanizmów wczesnej identyfikacji ofiar tortur** lub innych form przemocy pozwalających na wyeliminowanie przypadków bezprawnej detencji cudzoziemców oraz efektywnych mechanizmów identyfikacji ofiar tortur wśród cudzoziemców znajdujących się już w detencji, bez względu na podstawę ich umieszczenia¹⁵.

- Na problem detencji nieletnich w strzeżonych ośrodkach dla nieletnich zwracał uwagę także RPD. Zaapelował on, aby zarówno do u.o.c., jak i do ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP wprowadzono **zakaz umieszczania dzieci** w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców¹⁶.

.....

CRC 3 (1), 37 (b) | RAJJ 14, 171 (c), 18, 19.1 | BOP 2 | GPJD 46 | RPJDL 1, 2, 17, 20, 21 | RNCM 2, 6, 8 | CRC – GC n°10 §1, 11, 23, 28, 70, 79-80 | RTWP 57, 59, 64 | SMR 7 | ECHR 5 | EPR 11.1-2, 14 | ERJO 5, 10 | GCFJ: IV.A.6.19, IV.A.6.74 | CPT/Inf (2009)27, IV, 97 | CPT/Inf (2015)1, V, 96 | ECtHR Mubilanzila Mayeka et Kaniki Mitunga v. Belgium (Nr 13178/03 3); Muskhadzhiyeva i Inni przeciwko Belgii (Nr 41442/07); Rahimi przeciwko Grecji (Nr 8687/08); Popov przeciwko Francji (Nr 39472/07 i 39474/07); Mahmudi i inni przeciwko Grecji (Nr 14902/10); P. i S. przeciwko Polsce (Nr 57375/08)

B. KONTAKT Z PRAWNIKIEM / OSOBĄ ZAUFANĄ

Czy dzieci mają dostęp do prawnika/adwokata/pomocy prawnej i czy kontakt ten jest skuteczny, poufny i swobodny?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci | Prawnika | Rodziców | Opiekunów

PRZYJRZY SIĘ:

- **Pomieszczeniom, w którym odbywają się takie spotkania;** sprawdź, czy respektowane są zasady prywatności, poufności; sprawdź, czy pomieszczenie jest wyposażone w nadzór kamer wideo (CCTV) i czy spotkania odbywają się w obecności trzeciej osoby (strażnika, wychowawcy, innych osób);
- **Telefonowi;** sprawdź, czy jest umieszczony w miejscu, gdzie przestrzega się zasad prywatności i poufności (odpowiednia odległość od biur personelu itd.)

¹⁵ Wystąpienie Generalne RPO do Komendanta Głównego Straży Granicznej, znak KMP572.4.2016.AI.

¹⁶ Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2016 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka, s. 300-302.

SPRAWDŹ:

- **Pomoc adwokata;** sprawdź, czy dziecku skutecznie pomagał adwokat, przed postępowaniem, w jego trakcie i po nim, jak również w okresie pozbawienia wolności (w chwili aresztowania, podczas przesłuchania policyjnego, przed sędzią, w sądzie, w okresie pozbawienia wolności); zwróć uwagę, czy nazwisko adwokata lub radcy prawnego widnieje w aktach osobowych dziecka; sprawdź, czy w rejestrach wizyt zapisane są spotkania z adwokatem albo radcą (daty, czas trwania, częstotliwość); przeanalizuj, czy istnieją zapisy rozmów telefonicznych dziecka z adwokatem lub kopie ich korespondencji;
- **Dostęp do pomocy prawnej;** przeanalizuj, czy i jak regulowany jest dostęp do pomocy prawnej w regulaminie placówki; zwróć szczególną uwagę, czy dziecko może skontaktować się ze swym adwokatem/doradcą prawnym, kiedy chce; czy są jakieś ograniczenia, na jakich warunkach (prywatność, poufność, harmonogramy, nadzór kamer wideo, obecność trzeciej osoby itd.); zwróć uwagę na odległość placówki od sądu i biura adwokata;
- **System pomocy prawnej bezpłatny dla dziecka i jego rodziny;** sprawdź, czy jest zorganizowany zgodnie z prawem, skutecznie realizowany, łatwo dostępny i dysponuje wykwalifikowanym personelem;
- **Jakość pomocy prawnej; sprawdź, czy dziecko jest zadowolone z interwencji swego adwokata albo radcy prawnego;** czy rozumie, co zostało powiedziane, dokonane, postanowione; czy adwokat/asystent prawny specjalizuje się w prawach dziecka i zna różne konteksty pozbawienia dzieci wolności (system sprawiedliwości dla nieletnich, instytucje zdrowia psychicznego, areszt administracyjny itd.).

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- **dostęp do pomocy prawnej oraz szczegółowe informacje na jego temat,** a także dostęp do tłumaczenia ustnego i pisemnego dokumentów urzędowych, istnienie w języku zrozumiałym dla dziecka informacji (w tym wewnętrznych zasad, mechanizmów skargowych, wytycznych itd.)

Polska perspektywa

- Nieletniemu przysługują: **prawo do obrony**, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, prawo do składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania – o czym należy go pouczyć przed przystąpieniem do przesłuchania lub wysłuchania¹⁷.
- Jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców albo opiekuna pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy, prezes sądu wyznacza mu obrońcę z urzędu. Prezes sądu także wyznacza nieletniemu **obrońcę z urzędu** jeśli jest on głuchy, niemy lub niewidomy, zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego stan zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenia obrony w sposób samodzielny i rozsądny lub nieletniego umieszczono w schronisku dla nieletnich. Nieletni może także złożyć wniosek o ustanowienie obrońcy z urzędu. Prezes sądu uwzględni wniosek, jeżeli udział obrońcy w sprawie uzna za potrzebny, a nieletni lub jego rodzice nie są w stanie ponieść

17 Art.18a u.p.n.

kosztów wynagrodzenia obrońcy. Obrońca nieletniego może podejmować czynności wyłącznie na jego korzyść¹⁸.

- ❖ Przesłuchanie nieletniego przez Policję **odbywa się w obecności rodziców**, którym przysługuje władza rodzicielska, albo opiekuna lub obrońcy nieletniego, a jeżeli zapewnienie ich obecności byłoby w danym wypadku niemożliwe, należy wezwać wskazaną przez nieletniego osobę mu bliską, przedstawiciela szkoły, do której nieletni uczęszcza, asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji¹⁹.
- ❖ Nieletniemu umieszczonemu w policyjnej izbie dziecka zapewnia się niezwłocznie, na jego żądanie **kontakt z rodzicem, opiekunem lub obrońcą**²⁰.
- ❖ W wyroku ETPC w sprawie Adamkiewicz przeciwko Polsce Trybunał stwierdzając naruszenie art. 6 § 3c w powiązaniu z art. 6 § 1 Konwencji i podkreślił, iż w postępowaniach o charakterze represyjnym, gdzie podejrzanym jest nieletni, na państwie ciąży **szczególny obowiązek zagwarantowania mu możliwości skorzystania z pomocy obrońcy**. Trybunał wskazał także, iż powinnością władz państwowych jest kierowanie się w tych postępowaniach zasadą ochrony dobra nieletniego. Drugą przesłanką jest w tym zakresie zasada indywidualizacji wymagająca dostosowania przebiegu postępowania do wieku, stanu zdrowia, rozwoju intelektualnego i psychicznego.
- ❖ RPD zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych zapewniających dzieciom w postępowaniu w sprawach nieletnich pełną **realizację prawa do obrony** w zakresie wyznaczenia obrońcy z urzędu oraz o podjęcie stosownych działań, by prawo do obrony było realne, tj. we właściwy sposób realizowane w miejscach przymusowej izolacji nieletnich.
- ❖ RPD wskazał również, że wprawdzie w 2014 roku wprowadzono w postępowaniu w sprawach nieletnich instytucję **obrony z urzędu**, jednak uzależniona jest ona od spełnienia dodatkowych przesłanek. Nieletni może złożyć wnioszek o ustanowienie obrońcy z urzędu, jednakże dla jego ustanowienia konieczne są: zaistnienie przesłanki niemożności pokrycia kosztów obrony z wyboru oraz zgoda prezesa sądu, **uzależniona od uznaniowego kryterium** przeświadczenia o potrzebie ustanowienia obrońcy. W ocenie Rzecznika taka regulacja nie realizowała prawa podmiotowego dziecka.
- ❖ RPD zwrócił ponadto uwagę na fakt, że zakres obrony obowiązkowej jest szerszy w Kodeksie postępowania karnego niż w u.p.n. Podkreślił, że **prawo do obrony musi być realne**, czyli już w pierwszym kontakcie z organami ścigania nieletni powinien mieć zapewniony udział profesjonalnego pełnomocnika²¹.
- ❖ Cudzoziemiec umieszczony w strzeżonym ośrodku lub przebywający w areszcie dla cudzoziemców ma prawo do kontaktowania się z polskimi organami państwowymi, a także z **przedstawicielstwem dyplomatycznym lub urzędem konsularnym państwa obcego**, organizacjami pozarządowymi lub międzynarodowymi zajmującymi się udzielaniem cudzoziemcom pomocy, w tym pomocy prawnej, kontaktowania się i widzeń ze swoim pełnomocnikiem w warunkach nienaruszających prawa do prywatności²².

¹⁸ Art. 32c u.p.n.

¹⁹ Art. 32f u.p.n.

²⁰ § 8 ust. 1 pkt. 9 Regulaminu pobytu w Izbie stanowiącego załącznik nr 12 do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb, dalej rozporządzenie w sprawie PID

²¹ Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za rok 2016 oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka, s. 238-239.

²² Art. 415 ust. 1 pkt 1-3 u.o.c.

KRYTERIA OCENY DOKONYWANEJ PODCZAS WIZYTY UWZGLĘDNIAJĄCE SPECYFIKĘ POTRZEB DZIECKA

- ❖ Komitet Praw Dziecka zwrócił uwagę na to, że dzieci będące w konflikcie z prawem są przesłuchiwane lub muszą wydawać oświadczenia lub podpisywać dokumenty **bez obecności prawnika lub innej zaufanej osoby** towarzyszącej.
- ❖ W ocenie KPD zmiana ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, która ustala jednolitą formę postępowania sądowego w sprawach nieletnich na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego może pozbawiać dzieci **gwarancji proceduralnych** przewidzianych w Kodeksie postępowania karnego, takich jak: zasada domniemania niewinności, obowiązek ustalenia prawdy obiektywnej, zasada *in dubio pro reo* oraz prawa do adwokata.
- ❖ Komitet zalecił Polsce doprowadzenie do **zgodności wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich z Konwencją o prawach dziecka** i innymi właściwymi standardami oraz zagwarantowania proceduralnych praw dzieci²³.
- ❖ Ponadto Komitet Praw Dziecka wyraził zaniepokojenie brakiem **bezpłatnego poradnictwa prawnego** zapewnionego uchodźcom, w tym dzieciom bez opieki. Zalecił rozszerzenie bezpłatnego poradnictwa na te podmioty.

.....
.....
.....

CRC 37.d, 40.2.b.ii | RAJJ 71, 15 | BOP 11, 17-18 | GPJD 71, 15.1 | RPJD 18.a, 24, 60-61, 78 | CRC – GC № 10 § 49, 52, 81, 82, 92 | SMR 120 | ECHR 6 | EPR 23.1-6, 37.4, 98 | ERJO 105.4, 120.1-120.3 | GCFJ IV.C.28, 30, IV.D.2.37, 39, 41, IV.E.75, 77, V.d, f, §8, 46, 67, 101, 103, 104 | CPT/Inf (2009)27, IV, 97 | CPT/Inf (2015)1, V, 98 | ECtHR Dushka przeciwko Ukrainie (Nr 29175/04); Salduz przeciwko Turcji [GC] (Nr 36391/02); Soykan przeciwko Turcji (Nr 47368/99); Panovits przeciwko Cyprowi (Nr 4268/04); Adamkiewicz przeciwko Polsce (Nr 54729/00)

²³ Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 październik 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-6

C. ARESZT (POLICYJNY), ZAPOBIEGAWCZE POZBAWIENIE WOLNOŚCI, ARESZT ŚLED CZY ITD.

Czy pozbawienie dziecka wolności w formie aresztu policyjnego, przed rozpoczęciem postępowania sądowego jest ograniczane do wyjątkowych okoliczności, na najkrótszy możliwy czas i przy zachowaniu zasady domniemania niewinności oraz godności i integralności osobistej dziecka?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZY SIĘ:

- **pomieszczeniu, gdzie przebywa dziecko**, jego rozmiarom, wyposażeniu i warunkach materialnych;
- **ogólnym warunkom placówki**, sprawdź, czy są tam tylko dzieci, czy też dzieci i dorośli, chłopcy i dziewczynki, starsze i młodsze dzieci, dzieci oczekujące na postępowanie sądowe i dzieci już skazane itd.

SPRAWDŹ:

- **akta osobowe**, sprawdź czas pobytu dziecka, kartę zdrowia;
- **Czas trwania detencji**, sprawdź, czy jest on przedłużony powyżej 24 godzin;
- **Lokalizację**; zwróć uwagę, czy placówki są dostosowane do dzieci; czy dzieci są oddzielone od dorosłych i dzieci już skazanych;
- **Powiadomienie o pozbawieniu wolności** (np. aresztowaniu); sprawdź, czy organy ścigania formalnie powiadomiły o pozbawieniu wolności krewnego lub inną osobę dorosłą, którą dziecko darzy zaufaniem;
- **Obecność adwokata i zaufanej osoby dorosłej**; zwróć uwagę, czy dziecko zostało przesłuchane lub poproszone o złożenie jakiegokolwiek oświadczenia lub podpisanie jakiegokolwiek dokumentu bez obowiązkowej obecności tych osób; sprawdź, kiedy, jak i jak często dziecko ma możliwość kontaktu z tymi osobami; **Patrz** – Część 5.1. / B. – str. 100
- **Karta informacyjna**; sprawdź, czy wiedza o ww. gwarancjach została wyszczególniona w karcie informacyjnej przekazanej dziecku w areszcie natychmiast po przybyciu do placówki; przeanalizuj, czy dokument ten ma formę przyjazną dziecku, jest napisany prostym, nieskomplikowanym językiem i dostępny w wielu językach; sprawdź, czy dziecko w pełni rozumiało swe prawa w tej sytuacji;
- **Oznaki lub zarzuty niewłaściwego traktowania** **Patrz** – Część 5.7. / C. – str. 166
- **Środki przymusu bezpośredniego** **Patrz** – Część 5.3. / C. – str. 122
- **Praca, edukacja, szkolenia zawodowe, zajęcia w czasie wolnym**; zwróć uwagę, czy dziecko może pracować lub uczyć się, jak również odpoczywać i uczestniczyć w zajęciach rekreacyjnych **Patrz** – Część 5.6. / C. – str. 150 / D. – str. 154 / F. – str. 157.

Polska perspektywa

- O zatrzymaniu nieletniego należy bezzwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin od zatrzymania, **poinformować właściwy sąd** rodzinny. Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicom albo opiekunowi, jeżeli: ustanie przyczyna zatrzymania, poleci to sąd rodzinny, albo jeśli w ciągu 24 godzin nie poinformowano sądu rodzinnego o zatrzymaniu nieletniego w PID, albo gdy w ciągu 48 godzin od chwili zawiadomienia właściwego sądu rodzinnego o zatrzymaniu nie ogłoszono nieletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, zawodowej rodzinie zastępczej albo w zakładzie leczniczym²⁴.
- W przypadku ogłoszenia nieletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, zawodowej rodzinie zastępczej albo w zakładzie leczniczym może on przebywać w PID nie dłużej niż przez dalszych 5 dni²⁵.
- Nieletni umieszczony w PID w związku z zatrzymaniem podczas **samowolnego pobytu** poza schroniskiem dla nieletnich, młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym albo zakładem poprawczym może przebywać w izbie do czasu przekazania do właściwego schroniska, ośrodka lub zakładu, jednak nie dłużej niż 5 dni²⁶.
- Nieletniego można umieścić w policyjnej izbie dziecka: nie dłużej niż na 24 godziny na czas uzasadnionej **przerwy w konwoju** lub doprowadzeniu; na czas niezbędny do wykonania określonych **czynności procesowych**, nieprzekraczający 48 godzin²⁷.
- W wyroku ETPC w sprawie Grabowski przeciwko Polsce Trybunał stwierdził naruszenie Konwencji spowodowane brakiem precyzyjnych przepisów, nakładających na sądy rodzinne **obowiązek wydania postanowienia o przedłużeniu pobytu w schronisku dla nieletnich** w przypadku przyjęcia sprawy do rozpoznania w postępowaniu poprawczym oraz w sytuacji, gdy wcześniejsze postanowienie o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich utraciło moc. W jego ocenie przepisy te nie spełniały kryterium „jakości prawa” dla celów art. 5 ust.1 Konwencji.
- W ocenie CPT policyjne izby dziecka nie są odpowiednio przygotowane na dłuższe pobyty dzieci. Tymczasem polskie prawo nie reguluje czasu, w jakim nieletni może pozostać w izbie po wydaniu przez sąd postanowienia o umieszczeniu go w schronisku dla nieletnich do momentu przekonwojowania do wskazanej placówki²⁸.

²⁴ Art. 32g ust. 6-7 u.p.n.

²⁵ Art. 32g ust. 8 u.p.n.

²⁶ Art. 32g ust. 9 u.p.n.

²⁷ Art. 32h ust. 1 u.p.n.

²⁸ Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) z wizyty w Polsce w dniach od 26 listopada do 8 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20

.....

CRC 37**b,c,d** | **BOP** 12, 28, 36, 37 | **RAJJ** 10.3, 13 | **RPJDL** 2, 17, 18, 21 | **RNCM** 5, 6 | **CRC – GC** N° 10 §79, 83, 85, 89 | **SMR** 7, 11-17, 111-120 | **ECHR** 5 | **EPR** 11.1, 15.1, 18.8-9 | **ERJO** 10, 78.4, 78.5, 108 – 113.2 | **GCFJ** §73-74 | **CPT/inf** (2015)1, V, 98, 99 | **ECTHR**, *Güveç przeciwko Turcji* (Nr 70337/01); *Salduz przeciwko Turcji [GC]* (Nr 36391/02); *Soykan przeciwko Turcji* (Nr 47368/99); *Panovits przeciwko Cyprowi* (Nr 4268/04), *Grabowski p. Polsce* (Nr 57772/12)

D. TRANSPORT, PRZYJAZD I PRZYJĘCIE

Czy w momencie transportu i przyjęcia dziecka przekazywane są wyczerpujące i w odpowiedni dla dziecka sposób sformułowane informacje, które pomogą mu w pełni zrozumieć swe prawa i obowiązki w okresie pozbawienia wolności?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ:

- ➔ **Informację o transporcie i przyjęciu dziecka;** sprawdź, czy rodzice, opiekunowie lub bliscy krewni dziecka zostali poinformowani;
- ➔ **Informację przekazaną dziecku;** zwróć uwagę, czy zawierała ona kopię regulaminu placówki, pisemny opis praw dziecka, informację na temat mechanizmów skargowych, kontakt do pomocy prawnej; sprawdź czy informacja ta była dostępna dzieciom (pisemna forma, zrozumiały język, forma umożliwiająca pojęcie i zrozumienie) oraz jaką pomoc otrzymało dziecko, by zrozumieć tę informację;
- ➔ **Pierwsze badanie (psychologiczno – medyczno – społeczne)** **Patrz** – Część 5.7 / A. – str. 162;
- ➔ **Warunki transportu;** sprawdź, czy transport był autoryzowany przez właściwy organ władzy i czy został zrealizowany w warunkach poszanowania godności ludzkiej (odpowiednia wentylacja i oświetlenie).

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- Komunikację z i dostęp do konsulatu lub jednostki misji dyplomatycznej
- **Wstępną rozmowę**; sprawdź, czy została przeprowadzona przez osobę o zawodowych kwalifikacjach, w języku zrozumiałym dla dziecka; przeanalizuj, czy dotyczyła oceny szczególnie słabych punktów dziecka (np. wieku, stanu zdrowia, czynników psychospołecznych i innych potrzeb związanych z ochroną, w tym przed przemocą, handlem ludźmi i traumą).

Grupa szczególna: Młodociane matki

SPRAWDŹ:

- **Pozwolenie na dokonywanie czynności wobec tych dzieci**; sprawdź, czy istnieje możliwość uzasadnionego zawieszenia pozbawienia wolności ze względu na najlepszy interes dziecka będącego pod opieką dziewczynki.

Polska perspektywa

- W jednym przedziale policyjnego środka transportu nie wolno konwojować osób różnej płci, nieletnich i dorosłych, osób, które uprawniony podmiot polecił izolować względem siebie²⁹.
- Po przyjęciu nieletniego do policyjnej izby dziecka kierownik izby lub wyznaczony przez niego pracownik bezzwłocznie **przeprowadza z nieletnim rozmowę**, w trakcie której informuje go o przysługujących mu prawach i ciążących na nim obowiązkach, szczegółowym porządku dnia, wyposażeniu izby w system monitoringu. Nieletni **potwierdza fakt zapoznania** go z informacjami i regulaminem poprzez złożenie podpisu w karcie zapoznania z prawami i obowiązkami.
- Nieletniemu **nieznającemu języka** polskiego zapewnia się możliwość porozumiewania się w sprawach dotyczących pobytu w izbie za pośrednictwem **tłumacza**.
- Jeżeli z uwagi na utrudniony kontakt z zatrzymanym nieletnim spowodowany zakłóceniem jego świadomości nie został on zaznajomiony z przysługującymi mu z tytułu zatrzymania uprawnieniami, zaznajomienia tego należy dokonać **po ustaniu przyczyny** odstąpienia od realizacji tego obowiązku. Zatrzymany nieletni potwierdza fakt zaznajomienia się z przysługującymi mu uprawnieniami poprzez złożenie podpisu w protokole zatrzymania nieletniego³⁰.
- Przyjmowanego do policyjnej izby dziecka nieletniego(a) poddaje się badaniom lekarskim. Udziela się im niezbędnej **pomocy medycznej** w przypadkach gdy:
 - oświadczy on(a), że cierpi na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie stanowiłoby zagrożenie dla życia lub zdrowia, żąda badania lekarskiego lub posiada widoczne obrażenia ciała niewskazujące na stan nagłego zagrożenia zdrowotnego;
 - jest ona kobietą w ciąży lub kobietą karmiącą piersią;
 - jest chory(a) zakaźnie;

²⁹ § 12 ust. 1 Zarządzenia Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form wykonywania przez Policjantów konwojów i doprowadzeń.

³⁰ § 1 ust. 1-5 Regulaminu pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia o PID.

- ❶ jest osobą z zaburzeniami psychicznymi;
- ❷ jest nieletnim po spożyciu alkoholu lub innego podobnie działającego środka³¹.
- ❸ Zdaniem KMPT krajowe przepisy dotyczące PID nie określają obowiązku przeprowadzania badań lekarskich wobec wszystkich nowo przybyłych nieletnich, a prawo do opieki lekarskiej realizowane jest poprzez wezwanie pogotowia ratunkowego w sytuacji, gdy stan zdrowia nieletniego budzi wątpliwości. W tym kontekście KMPT wskazywał na potrzebę **zapewnienia badania lekarskiego każdej osobie umieszczonej w PID**³².
- ❹ Do zagadnienia tego odniósł się również CPT. Wskazał on, że z jego obserwacji wynika, iż większość nieletnich była przewożona do podmiotów leczniczych przed przyjęciem do PID; w rezultacie przed przyjęciem do izby wydawano zaświadczenie lekarskie o braku przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia. W innych przypadkach lekarze lub pielęgniarki przychodzący na wezwanie byli proszeni o zbadanie nieletniego jeśli funkcjonariusz dokonujący przyjęcia nieletniego zaobserwował jakiegokolwiek obrażenia lub jeśli nieletni skarżył się na swój stan zdrowia.
- ❺ Po przyjęciu do schroniska nieletniego **umieszcza się w izbie przejściowej, na okres nie dłuższy niż 14 dni**, w celu: przeprowadzenia rozmowy wstępnej i sporządzenia podstawowej informacji o nieletnim, poddania go wstępnym badaniom lekarskim i zabiegom higieniczno-sanitarnym, poddania go badaniom osobopoznawczym³³.
- ❻ W wyroku P. i S. przeciwko Polsce ETPC stwierdził naruszenie przez Polskę art. 3 Konwencji poprzez zabranie dziecka spod opieki matki, umieszczenie go w radiowozie, a następnie **przewożenie przez kilka godzin bez jedzenia, wody i dostępu do toalety**. Krytycznie ocenił również zamknięcie 14-letniej dziewczynki w pokoju w schronisku dla nieletnich i **niezapewnienie jej niezwłocznej opieki medycznej**, mimo krwawienia z pochwy i dotkliwego bólu.

RAJJ 10.1, 13.3 | BOP 10, 13, 16 | RPJDL 22 – 27 | RTWP 2 | EPR 15, 30, 37.1-5 | ERJO 62.3, 62.5, 62.6 |
 GCFJ IV.A.1-5, IV.A.1 | CPT/Inf (2009) 27, IV, 98 | CPT/Inf (2013) 29, 73 | CPT/Inf (2015) V, 114

³¹ § 1 ust. 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję.

³² Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z wizytacji w policyjnych izbach dziecka..., op.cit., s.19; Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2016, nr 4 Źródła, Warszawa 2016 r., s.76.

³³ § 51 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, dalej rozporządzenie w sprawie ZP i SdN

E. AKTA

Czy placówka przechowuje kompletne, poufne i zabezpieczone akta dotyczące każdego dziecka?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników

SPRAWDŹ:

- **Akta**; czy zawierają informację o tożsamości dziecka, fakcie i przyczynach popełnienia czynu i właściwych władzach, datę, czas i miejsce aresztowania, dzień i godzinę przyjęcia, transportu i zwolnienia; szczegóły powiadomień wysłanych do rodziców i opiekunów o każdym przyjęciu, transporcie i zwolnieniu dziecka będącego pod ich opieką w czasie popełnienia czynu przez dziecko, szczegóły znanych służbom problemów alkoholowych, narkotykowych, widocznych obrażeń i skarg na wcześniejsze złe traktowanie, spis rzeczy osobistych dziecka, szczegółowe dane kontaktowe do rodziny, opiekunów lub przedstawicieli, kontakt do adwokata;
- **Akta osobowe**; zwróć uwagę, czy zawierają aktualny i szczegółowy nakaz (wydany przez władze sądownicze, administracyjne lub inne publiczne), kartę postępowania sądowego, kartę zdrowia, kartę procedur dyscyplinarnych i inne dokumenty poświadczające formę, treść i szczegóły indywidualnego programu opieki nad dzieckiem; sprawdź, czy akta te są aktualizowane i gdzie są przechowywane (czy miejsce to jest odpowiednio zabezpieczone);
- **Poufność**; sprawdź, czy akta i akta osobowe są poufne, kto ma do nich dostęp (osoby upoważnione);
- **Dostęp ze strony dziecka**; sprawdź, czy dziecko ma dostęp do własnych akt (warunki).

Polska perspektywa

- Po uprawomocnieniu się orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie sędzia przesyła do Ministerstwa Sprawiedliwości **wniosek o skierowanie nieletniego do zakładu poprawczego**, do którego załącza odpis prawomocnego orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie, opinię o nieletnim opracowaną w opiniodawczym zespole sądowych specjalistów, w schronisku dla nieletnich lub innej specjalistycznej placówce, aktualny wywiad środowiskowy oraz inne informacje umożliwiające skierowanie nieletniego do odpowiedniego zakładu³⁴.
- Dyrektor zakładu poprawczego jest zobowiązany do przyjęcia nieletniego na podstawie **prawomocnego orzeczenia** o umieszczeniu w zakładzie oraz nakazu przyjęcia i skierowania lub przeniesienia do zakładu³⁵.
- Dyrektor schroniska dla nieletnich jest obowiązany przyjąć nieletniego do schroniska na podstawie **odpisu orzeczenia** o umieszczeniu w schronisku oraz **nakazu przyjęcia**³⁶.

34 § 35 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

35 § 41 ust. 1 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

36 § 49 ust. 1 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

- ❶ W zakładzie poprawczym prowadzi się **dokumentację pobytu** wychowanków oraz dokumentację przebiegu nauczania wraz z danymi dotyczącymi zatrudnienia wychowanków. Dokumentację pobytu wychowanków stanowią w szczególności: księga ewidencji wychowanków, akta osobowe wychowanka wraz z dokumentacją przebiegu resocjalizacji, wykaz osób podlegających zameldowaniu, karta wyposażenia wychowanka, księga ewidencji nagród i środków dyscyplinarnych, księga ewidencji wychowanków umieszczonych w izbie przejściowej i izbie izolacyjnej, dzienniki zajęć wychowawczych, księga przebiegu służby nocnej, księga ewidencji wydarzeń nadzwyczajnych, dokumentacja użycia środków przymusu bezpośredniego, protokoły rady zakładu³⁷.
- ❷ **Akta wychowanka** i dokumentację procesu jego resocjalizacji przechowuje się w zakładzie **przez okres 3 lat**, licząc od daty ukończenia przez wychowanka 21 lat³⁸.
- ❸ Do **domu pomocy społecznej** kieruje się na podstawie pisemnego wniosku osoby ubiegającej się o skierowanie, rodzinnego wywiadu środowiskowego przeprowadzonego przez pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej. W przypadku osób ubezwłasnowolnionych całkowicie oraz małoletnich do wniosku dołącza się postanowienie sądu opiekuńczego w przedmiocie udzielenia zezwolenia na skierowanie do domu pomocy społecznej³⁹.

.....

.....

.....

RAJZ 21 | BOP 12 | RPJDL 19, 20, 21, 70 | RNCM 3.12, 13.6 | RTWP 3 | SMR 6-9, 39.2, 51 | EPR 15.1 |

ERJO 34.1, 34.2, 62.2, 62.5

F. ZWOLNIENIE I OPIEKA PO ZWOLNIENIU

Czy dziecko ma możliwość przedterminowego zwolnienia i otrzymania pomocy, by wrócić do społeczeństwa, życia rodzinnego, nauki i zatrudnienia?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ:

- ❶ **Plan indywidualny**; sprawdź, czy zajęcia w ramach reżymu obejmują przygotowanie do zwolnienia i opieki po zwolnieniu; przeanalizuj, jakiego rodzaju są zajęcia i czy są zintegrowane z państwowym systemem szkolenia zawodowego i edukacji; sprawdź, czy plan zawiera informacje na temat odpowiednich środków po zwolnieniu; czy dziecko je rozumie;

³⁷ § 26 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

³⁸ § 26 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

³⁹ § 8 ust. 1 i ust. 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie Domów Pomocy Społecznej, dalej rozporządzenie w sprawie DPS

- **Czynności w ramach opieki po zwolnieniu;** sprawdź, czy narodowe ramy prawne przewidują specjalne zabezpieczenia, takie jak pieczętowanie akt i zatarcie skazania po zwolnieniu, jak również nieinformowanie o pobycie w placówce na dyplomach, świadectwach szkolnych wydawanych dziecku w trakcie pozbawienia wolności; sprawdź, jakie podmioty (wewnętrzne i zewnętrzne) są zaangażowane w czynności po zwolnieniu dziecka; jakie czynności są faktycznie realizowane (podczas urlopu i w ośrodkach resocjalizacyjnych, zwolnieniu na czas pracy, nauki, różnych form zwolnienia warunkowego, zawieszenia kary, ułaskawienia itd.);
- **Procedurę przedterminowego zwolnienia;** sprawdź, czy jest opcja przedterminowego zwolnienia, kto o tym decyduje, na podstawie jakich czynników i czy wysłuchana została opinia dziecka na ten temat; sprawdź jak pomaga się dziecku, by mogło wnioskować o przedterminowe zwolnienie.

Polska perspektywa

- Nieletniemu zwalnianemu z młodzieżowego ośrodka wychowawczego, podmiotu leczniczego, domu pomocy społecznej, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich **udziela się niezbędnej pomocy** w sytuacji, gdy rodzice lub opiekun nie może zapewnić mu niezbędnych warunków wychowawczych i bytowych⁴⁰.
- W celu przygotowania wychowanka do zwolnienia, zakład poprawczy przynajmniej **na 6 miesięcy przed zwolnieniem** wychowanka powinien zgromadzić informacje o jego potrzebach po zwolnieniu, **udzielić informacji** o potrzebie wyrobienia niezbędnych dokumentów, przysługującej pomocy w usamodzielnieniu, sposobie nawiązania i utrzymania kontaktu z kuratorem sądowym, **udzielić pomocy w podjęciu zatrudnienia i zamieszkania**⁴¹.
- Jeśli wychowanek zwalniany z zakładu poprawczego nie posiada własnych pieniędzy i nie może uzyskać pomocy od rodziców lub opiekunów, dyrektor zakładu może udzielić mu pomocy finansowej lub materialnej⁴².

.....
.....
.....

CRC 37*b*, *d*, 40 (1) | RAJJ 10.2, 19.1, 28 | BOP 38, 39 | RPJDŁ 20, 40, 79 | RNCM 9 | RTWP 46, 55, 63 |
SMR 4, 5, 9, 87, 90, 91, 98, 103, 104, 107, 108, 110 | EPR 26.3, 28.7, 30.3, 33, 35.3, 103.2, 103.4, 107 |
ERJO 49.2, 50.1, 51, 77 (o), 78.5, 79.3, 100-103

40 Art. 76 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, dalej u.p.n.

41 § 80 ust. 1 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

42 § 81 ust. 1 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

5.2. Personel / Pracownicy

A. REKRUTACJA PERSONELU, SZKOLENIE I POSTĘPOWANIE

Czy istnieje specjalny system doboru i rekrutacji personelu pracującego z dziećmi pozbawionymi wolności?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ:

- **Liczbę i funkcje pracowników;** sprawdź, czy personel jest multidyscyplinarny, zwróć uwagę na liczbę specjalistów, w tym strażników, wychowawców, nauczycieli, doradców, pracowników opieki społecznej, psychologów i psychiatrów, pracowników służby zdrowia itd.
- **Różnorodność pracowników;** sprawdź płeć, język, narodowość;
- **Liczbę dzieci przypadających na jednego pracownika;**
- **Politykę rekrutacyjną;**
- **Opis stanowisk ostatnio zatrudnionych osób;**
- **Standardy kwalifikacji;** sprawdź, czy obejmują dojrzałość, integralność, ludzkość, zdolność i umiejętność zawodową pracy z dziećmi, odpowiedniość do tej pracy.

Miejsca szczególne: Posterunki policji

SPRAWDŹ:

- **Funkcjonariuszy policji;** sprawdź, czy są specjalnie przeszkoleni i poinstruowani, czy istnieją specjalne oddziały policyjne zajmujące się sprawami dzieci.

Miejsca szczególne: Ośrodki zdrowia psychicznego

SPRAWDŹ:

- **Pracowników pomocniczych;** czy zostali oni precyzyjnie dobrani; czy otrzymali zarówno odpowiednie szkolenie przed podjęciem pracy, jak i w trakcie; czy są ściśle nadzorowani przez wykwalifikowanych pracowników służby zdrowia.

Miejsca szczególne: Placówki, w których przetrzymywane są dzieci obcej narodowości

SPRAWDŹ:

- **Pracownika społecznego, psychologa;** zwróć uwagę, czy regularnie bywają w placówce, czy mają osobisty kontakt z dziećmi;
- **Zróżnicowanie płci.**

.....
.....
.....

CRC 3.3 | RAJJ 12, 22.2 | RPJDL 51, 54, 55, 81, 82, 83, 86 | RNCM 15.2, 16 | CRC – GC N° 10 §85, 89 |
RTWP 21, 31, 32, 33, 34, 35 | SMR 46(1), 47(2), 49, 50, 51, 52, 53, 74–82 | EPR 8, 76, 77, 81.1, 81.3, 89.1 |
ERJO 89.4, 128.1, 128.3 | CPT/Inf (1998)12, B., 28 | CPT/Inf (2009)27, IV, 99 | CPT/Inf (2015)1, V, 119

Czy pracownicy są zatrudniani na takich warunkach, które zapewniają z jednej strony kontynuację leczenia dziecka, a z drugiej skuteczne wypełnianie ich obowiązków?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Warunkom służby
- ➔ Udogodnieniom w pracy
- ➔ Komunikacji pomiędzy pracownikami na różnych stanowiskach oraz między pracownikami a zarządem

SPRAWDŹ:

- ➔ Rodzaj i warunki zatrudnienia (stałe, czasowe, wymiar etatu, umowa cywilnoprawna, wynagrodzenie lub wolontariat, stawki wynagrodzenia itd.);
- ➔ Fluktuację kadry, liczbę pracowników na zwolnieniu, ostatnie strajki
- ➔ Harmonogramy pracy pracowników
- ➔ Harmonogramy spotkań pracowników na różnych stanowiskach oraz między pracownikami a dyrekcją
- ➔ Istniejące formy wewnętrznej lub zewnętrznej pomocy i wsparcia (zaradczego, edukacyjnego, moralnego, duchowego itd)
- ➔ Współpracę z podmiotami zewnętrznymi

.....
.....
.....

RAJJ 1.6, 24–25 | GPJD VII. 60 | RPJDL 81, 83, 84, 86, 87 | RNCM 15.3 | SMR 46 (3) | EPR 7, 52.2, 78, 79.1 |
ERJO 19, 42, 131.1, 132, 133, 134.2

Czy istnieje specjalne szkolenie przygotowawcze oraz ustawiczne dla pracowników placówki, w której przebywają dzieci pozbawione wolności, a także odpowiedni nadzór, superwizja oraz ewaluacja ich pracy?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Zachowaniu i interakcji między pracownikami a dziećmi

SPRAWDŹ:

- ➔ Poziom wstępnego i dalszego szkolenia (w zakresie psychologii dziecięcej, opieki społecznej nad dzieckiem, międzynarodowych standardów i norm praw człowieka, praw dziecka); sprawdź dostosowanie szkolenia do stanowiska i funkcji pracownika;
- ➔ Program szkolenia stałego oferowanego pracownikom (daty ostatniej i następnej sesji);
- ➔ Typ szkolenia; teorię, praktykę, wiedzę, zachowanie itd.;
- ➔ Wnioski o szkolenia składane przez pracowników;
- ➔ Procedurę oceny pracowników, rozwoju i rozbudowy personelu.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- ➔ Budowanie potencjału; sprawdź, czy umożliwiają pracownikom realizację szczególnych wymagań w zakresie ponownej integracji ze społeczeństwem dla dziewcząt pozbawionych wolności;
- ➔ Równy dostęp do szkoleń dla kobiet i mężczyzn;
- ➔ Szkolenia specjalistyczne; zwróć uwagę, czy obejmują szkolenia w zakresie wycucia specyfiki płci i zakazu dyskryminacji oraz prześladowania na tle seksualnym; w zakresie specjalnych potrzeb związanych z płcią i praw człowieka dziewczynek pozbawionych wolności, spraw dotyczących zdrowia dziewczynek, HIV i innych chorób zakaźnych.

Miejsca szczególne: Posterunki policji

SPRAWDŹ:

- ➔ Specjalistyczne wstępne i dalsze szkolenia; zobacz, czy szkolenie obejmuje prewencję przestępczości nieletnich;

.....

.....

.....

RAJJ 12, 22 | GPJD 58 | RNCM 16.3 | CRC GC №10: 89 | RTWP 29, 32, 33, 34 | SMR 47(2), (3) | EPR 8, 54.3, 76, 81.1, 2, 3, 4
| ERJO 129.1, 2, 3 | CPT/Inf (2015), V, 100, 101, 120

Czy jest jakieś szczególne szkolenie dla personelu z rozwiązywania sporów między dziećmi bez uciekania się do użycia siły?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Postępowaniu personelu w sytuacji, gdy zdarzy się incydent związany z przemocą.

SPRAWDŹ:

- ➔ Istniejące szkolenie z zarządzania sytuacjami przemocy (w tym werbalne techniki redukcji napięcia i profesjonalne techniki krępowania ciała)
- ➔ Wewnętrzną procedurę postępowania w razie zaistnienia aktu przemocy
- ➔ Rejestr incydentów
- ➔ Rejestr skarg
- ➔ Rejestr sankcji dyscyplinarnych
- ➔ Akta medyczne

Miejsca szczególne: Ośrodki zdrowia psychicznego

SPRAWDŹ:

- ➔ Użycie specjalnych środków krępowania, leków, kaftanów bezpieczeństwa

.....

.....

.....

RPJDL 24, 25, 64, 75-78 | CRC GC N° 10: §89 | SMR 36, 38, 76, 82.2 | EPR 66 | ERJO 90.3, 129.3(f) |
CPT/Inf (2015), V, 120

Czy personel zachowuje się i wykonuje swe obowiązki i pracuje z dziećmi pozbawionymi wolności tak, by dawać dobry przykład i zdobyć szacunek dzieci?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ **Ogólnemu zachowaniu personelu;** zobacz, czy personel odbierany jest jako ludzki, profesjonalny, sprawiedliwy, skuteczny, wzbudzający szacunek i szanujący dzieci, reprezentujący wzorce;
- ➔ **Interakcjom między personelem a dziećmi;**
- ➔ **Ubraniu personelu;** sprawdź, czy nosi uniformy;
- ➔ **Wyposażeniu służbowemu personelu;** zobacz, czy nosi lub ma dostęp do pałek, kajdanek, broni, gazu obozwardniającego lub innych środków przymusu bezpośredniego.

SPRAWDŹ:

- ➔ Rejestr incydentów;
- ➔ Rejestr sankcji dyscyplinarnych;
- ➔ Rejestr izolacji;
- ➔ Rejestr skarg.

Polska perspektywa

- ➔ Komitet Przeciw Torturom zwrócił uwagę na konieczność wprowadzenia **systemu ewaluacji efektywności szkoleń** i ich wpływu na zmniejszenie liczby przypadków stosowania tortu, przemocy i niewłaściwego traktowania⁴³.
- ➔ Komitet Praw Dziecka zwrócił uwagę polskich władz na konieczność wzmocnienia programów budowania potencjału nauczycieli i personelu placówek opiekuńczych dla dzieci tak, by **promować pozytywne i alternatywne metody zapewnienia dyscypliny i poszanowania praw dzieci oraz zwiększenia świadomości** w zakresie negatywnych konsekwencji stosowania wobec dzieci kar cielesnych⁴⁴.
- ➔ Z kolei w kontekście strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców CPT zwrócił uwagę na konieczność posiadania przez personel tych instytucji rozwiniętych zdolności interpersonalnych. Nadto, zdaniem CPT, personel ten powinien być **przeszkolony z różnic kulturowych**. Przynajmniej część pracowników powinna posiadać niezbędne **umiejętności językowe**. Ponadto personel powinien być przeszkolony w zakresie **rozpoznawania objawów stresu** i podejmowania odpowiednich działań⁴⁵.

⁴³ Raport Komitetu Przeciwko Torturom podsumowujący czwarte sprawozdanie okresowe Polski – 25 lipca 2007 r., CAT/C/POL/CO/4

⁴⁴ Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 października 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-4

⁴⁵ Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) z wizyty w Polsce w dniach od 26 listopada do 8 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20

- ❖ W jednym ze swoich wystąpień generalnych Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił uwagę na problem **braku dostatecznej wiedzy wśród przedstawicieli służb mundurowych na temat pojęcia tortur, nie-ludzkiego, poniżającego traktowania albo karania**. W związku z tym zwrócił się z prośbą o zorganizowanie cyklu szkoleń dla służb mundurowych, które uwzględniałyby tematykę tortur, nie-ludzkiego i poniżającego traktowania lub karania, a także badanie i dokumentowanie tych działań⁴⁶.

.....

.....

.....

RPJDL 65, 87 | SMR 48 | EPR 64.1, 66, 69.1, 69.3, 72.4, 75 | ERJO 90.3, 92, 129.3(f) | CPT/Inf (2015), V, 120

5.3. Bezpieczeństwo i ochrona

A. TORTURY I INNE NIEWŁAŚCIWE TRAKTOWANIE

- **Czy na miejscu są stosowane wszystkie niezbędne środki i zabezpieczenia w celu uniknięcia wszelkiego rodzaju zadawania, tolerowania lub nakłaniania do tortur lub jakiegokolwiek formy surowego, okrutnego, nie-ludzkiego lub poniżającego traktowania, karania, metod resocjalizacyjnych lub dyscyplinujących pod jakimkolwiek pretekstem lub w jakichkolwiek okolicznościach?**

ZAPYTAJ: *Dzieci | Pracowników | Dyrektora*

PRZYJRZYJ SIĘ:

- Ogólnemu zachowaniu personelu;
- Zachowaniu i wyglądowi dzieci (wszelkie oznaki stresu, traumy, obrażeń, krwiaków).

SPRAWDŹ:

- **Wewnętrzne reguły;** zobacz, czy wyraźnie zakazane są wszelkie tortury i inne formy znęcania się;
- **Rejestr incydentów;** sprawdź, czy wszystkie przypadki zostały zarejestrowane;
- **Rejestr kar i środków dyscyplinarnych;** zobacz, czy można je ocenić jako tortury lub znęcanie się, niewłaściwe traktowanie (kary cielesne, izolacja, karmienie pod przymusem, a także wszelkie inne kary, które mogą naruszyć nietykalność cielesną i mentalną dzieci, takie

⁴⁶ Wystąpienie generalne RPO do MSWiA, znak KMP.400.9.2015.WS1.

jak redukcja posiłków, ograniczenie lub zakaz kontaktów z członkami rodziny i światem zewnętrznym);

- Rejestr przypadków użycia siły lub środków przymusu bezpośredniego przez personel;
- Rejestr skarg; sprawdź, czy została wniesiona jakakolwiek skarga (oficjalna lub nie) na torturowanie, znęcanie się lub niewłaściwe traktowanie dziecka;
- Zarzuty dzieci dotyczące torturowania, znęcania się lub niewłaściwego ich traktowania.
- Karty zdrowia *Patrz – Część 5.7. / C. – str. 166*

Polska perspektywa

- Konstytucja RP gwarantuje każdemu **wolność od tortur**. Zgodnie z jej art. 40 nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się kar cielesnych.
- Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie poprawczym zapewnia się **poszanowanie godności osobistej, ochronę przed przemocą** fizyczną, psychiczną, wyśmiewaniem i nadużyciami oraz wszelkimi przejawami okrucieństwa⁴⁷;
- Każdy pracownik zakładu poprawczego **przestrzega praw nieletnich** i odpowiednio do zajmowanego stanowiska bierze udział w ich resocjalizacji oraz jest dla nich pozytywnym przykładem⁴⁸.
- **Policjanci** oraz **Funkcjonariusze Straży Granicznej** w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania **godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka**⁴⁹.
- W swoich raportach dotyczących Polski CPT zaleciło zwiększenie wysiłków zmierzających do zwalczania niewłaściwego traktowania przez policjantów. Funkcjonariusze Policji w całym kraju powinni otrzymać jednoznaczne przypomnienie, że **wszelkie formy niewłaściwego traktowania (w tym werbalnego) są bezprawne** i będą odpowiednio ukarane⁵⁰.
- Na podobnym stanowisku stanął również Komitet Praw Dziecka zalecając szczegółowe sprawdzanie wszystkich zarzutów dotyczących niewłaściwego traktowania dzieci oraz zapewnienia, że zachowania takie **spotykają się z reakcją** w postaci postępowania sądowego, **aby nie dopuścić do bezkarności sprawców**⁵¹.
- Na problematykę złego traktowania dzieci zwracał uwagę również KMPT wskazując, że w części placówek **kumulacja nieodpowiedniego traktowania, karania, wprowadzania nadmiernych restrykcji i zakazów przyczyniała się do bardzo napiętej atmosfery** w placówce i wzajemnej wrogości pracowników i wychowanków. Raportowane zgłoszenia wychowanków dotyczyły wulgarnego odnoszenia się do nich przez pracowników placówek, wyśmiewania, wyzywania, kpienia. W niektórych placówkach przyjęto zbyt sformalizowany, wzorowany na realiach wojskowych sposób zwracania się przez nieletnich do personelu, poprzez składanie meldunku.

⁴⁷ § 57 ust. 1 pkt 1 i 2 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN

⁴⁸ § 16 ust. 2 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

⁴⁹ Art. 14 ust. 3 ustawy o Policji oraz art. 9 ust. 5 ustawy o Straży Granicznej.

⁵⁰ Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) z wizyty w Polsce w dniach od 26 listopada do 8 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20, a także Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) z wizyty w Polsce w dniach od 5 do 17 czerwca 2014 r., CPT/Inf (2014) 21.

⁵¹ Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 październik 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-4

- W jednym z zakładów KMPT ujawnił przypadki **rygorystycznego traktowania nieletnich**. Wychowankowie w tzw. grupie readaptacyjnej nosili czerwone uniformy celem zaznaczenia ich odrębności oraz wyższego poziomu demoralizacji; mogli wychodzić na świeże powietrze tylko raz w tygodniu; otrzymywali jedną parę majtek i skarpet na miesiąc, w związku z czym w czasie prania i suszenia zmuszeni byli chodzić bez bielizny; w sypialniach nie mogli posiadać żadnych osobistych rzeczy; w czasie kąpeli używali tylko szarego mydła i nie mogli używać żadnych własnych środków higieny osobistej; zajęcia świetlicowe, socjoterapeutyczne i wyjścia do czytelnicy organizowano dla nich zaledwie raz w tygodniu; z sali gimnastycznej mogli skorzystać jedynie wtedy, gdy po sprzątnięciu pozostawał na to czas; ich zajęcia polegały głównie na wykonywaniu dyżurów; mieli ograniczony kontakt telefoniczny z rodzicami – mogli przeprowadzić tylko jedną rozmowę telefoniczną, której czas nie mógł przekroczyć 5 minut. Z rozmów indywidualnych z wychowankami wynikało, że byli oni karania za najdrobniejsze przewinienia. Najczęściej wymienianą karą była konieczność wykonania dodatkowej liczby tzw. froterek czyli zmycia podłogi. Dzieci wskazywały również na wykonywanie tzw. sacharek – polegających na wyczyszczeniu muszli klozetowej, a następnie wybraniu z niej wody za pomocą kubka, tak by wychowawca mógł ocenić, czy zadanie zostało wykonane prawidłowo. Jeszcze inną karą było czyszczenie fug szczoteczką do zębów. W opinii KMPT celem takich kar nie było jedynie sprzątnięcie danego obiektu, lecz wykonanie tego w określony, z góry narzucony sposób, uwłaczający ludzkiej godności. W związku z tym stanowiło ono **poniżające traktowanie**⁵².
- W wystąpieniu skierowanym do Prezesa Rady Ministrów RPD zaapelował o podjęcie działań w celu **opracowania Narodowej Strategii na Rzecz Walki z Przemocą Wobec Dzieci**. Rzecznik podniósł, że wykrywalność zjawiska przemocy wobec dzieci jest zbyt niska, a poziom społecznej akceptacji dla stosowania kar cielesnych nadal wysoki. Ważne byłoby także uzyskanie poparcia społecznego dzięki kampaniom informacyjnym i akcjom mającym na celu uwrażliwienie opinii publicznej na problem przemocy wobec dzieci. Służbom i instytucjom zobowiązanym do walki z przemocą wobec dzieci należy stawiać konkretne zadania, które powinny być na bieżąco realizowane, a ich efektywność monitorowana. Walka z wszelkimi formami przemocy wobec dzieci wymaga wypracowania kompleksowego podejścia, skierowanego na kluczowe kwestie, takie jak: zapobieganie, ochrona, wsparcie dla ofiar, wymiana informacji i doświadczeń oraz ściganie sprawców.

.....
.....
.....

CAT 1 – GC 2 § 3 | CRC 37 (a) | OPCAT 3, 17-23 | RAJJ 17.3 | BOP 6 | GPJD VI.54 | RPJDL 67, 87 (a) | SMR 1, 8(d), 32(d), 34, 43 | ECHR 2, 3 | EPR 60.3 | GCFJ III.c.2 | CPT/Inf (2015), V, 126 | ECtHR, Dushka przeciwko Ukrainie (Nr 29175/04); Tarariyeva przeciwko Rosji (Nr 4353/03); Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga przeciwko Belgii (Nr 13178/03 3); Muskhadzhiyeva i inni przeciwko Belgii (Nr 41442/07); Rahimi przeciwko Grecji (Nr 8687/08); Popov przeciwko Francji (Nr 39472/07 i 39474/07); Mahmudi i inni przeciwko Grecji (Nr 14902/10); Güveç przeciwko Turcji (Nr 70337/01); M.S.S przeciwko Belgii i Grecji [GC] (Nr 30696/09)

⁵² Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z wizytacji w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich przeprowadzonych przez Krajowym Mechanizm Prewencji w latach 2008-2015.

B. ODSEPAROWANIE I PRZETRZYMYWANIE W IZOLATCE

Czy stosowanie zamknięcia w izolatce jest zminimalizowane, ściśle określone regułami i traktowane jako środek ostateczny, ze względów bezpieczeństwa?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

PRZYJRZY SIĘ:

- **Izolatom i innym celom**, które mogą być wykorzystywane do izolowania lub odseparowania dzieci;
- **Warunkom materialnym**, sprawdź okna, światła, łóżka, toalety, dostęp do urządzeń sanitarnych;
- **Zachowaniu i wyglądzie dzieci** (wszelkie oznaki stresu, traumy, obrażeń, krwiaków).

SPRAWDŹ:

- **Wewnętrzne regulaminy**; zwróć uwagę, czy decyzje zostały podjęte przez kompetentne organy władzy, jaką procedurę zastosowano, kto musi być powiadomiony o decyzji, jej przedłużeniu, weryfikacji (sędzia, adwokat, rodzice), z kim trzeba się skonsultować, kto może odwiedzać dziecko w trakcie stosowania środka, jak często i jak długo mogą trwać wizyty;
- **Rejestr izolacji**; sprawdź cel, uzasadnienie, czas trwania, częstotliwość, kto podjął decyzję, kto został o niej poinformowany, kto odwiedził dziecko, kiedy i ile trwała wizyta;
- **Rejestr środków dyscyplinarnych i kar**, przeanalizuj, czy kary i środki dyscyplinarne mogą być powiązane z izolacją;
- **Informacje**; sprawdź, czy właściwy organ władzy został należycie i na czas poinformowany, czy adwokat dziecka został powiadomiony;
- **Karty zdrowia**; zweryfikuj, czy personel medyczny został poinformowany natychmiast i czy miał dostęp do dziecka i czy rzeczywiście odwiedzał dziecko, jak często;
- **Rejestr skarg**, sprawdź, czy zostały przez dziecko wniesione jakiekolwiek (oficjalne lub nie) skargi na przedłużające się lub niezgodne z regulaminem stosowanie izolacji;
- **Zarzuty dzieci o przedłużające się lub niezgodne z regulaminem stosowanie izolacji**.

Polska perspektywa

- Nieletni przyjęty do zakładu poprawczego jest umieszczany w **izbie przejściowej** lub grupie wychowawczej. Umieszczenie nieletniego w izbie przejściowej może nastąpić, na okres nie dłuższy niż 14 dni w celu: przeprowadzenia rozmowy wstępnej, poddania go wstępnym badaniom lekarskim i zabiegom higieniczno-sanitarnym, poddania go badaniom osobopoznawczym⁵³.
- W **izbie izolacyjnej** można umieścić nieletniego w celu jego czasowego odosobnienia, w przypadku konieczności odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie zdrowie lub wolność osoby

53 § 44 ust. 1 i 2 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

uprawnionej do stosowania przymusu bezpośredniego lub innej osoby oraz przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji. Nietletni **nie może być umieszczony w izbie izolacyjnej na okres dłuższy niż 48 godzin**, a nietletni który **nie ukończył 14 lat, na okres dłuższy niż 12 godzin**. Izba izolacyjna jest pomieszczeniem dźwiękochłonnym i monitorowanym⁵⁴. Izba izolacyjna jest pomieszczeniem wentylowanym, ogrzewanym i oświetlonym, o powierzchni co najmniej 4m², znajdującym się na terenie zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich. Izba jest wyposażona w trwałe przymocowane do podłogi stół, krzesło i łóżko. Izba powinna być urządzona w sposób uniemożliwiający dokonanie przez nietletniego samouszkodzenia.

- ❖ W izbie izolacyjnej nietletnich umieszcza się **pojedynczo**. Przed umieszczeniem w izbie należy nietletniemu odebrać przedmioty, które mogą być niebezpieczne dla życia lub zdrowia nietletniego lub innych osób. Do utrzymania higieny lub spożycia posiłków nietletni na czas wykonania tych czynności otrzymuje niezbędne przedmioty osobistego użytku. Nietletniemu umieszczonemu w izbie izolacyjnej należy zapewnić **korzystanie z posiłków oraz możliwość zaspokojenia potrzeb fizjologicznych**⁵⁵.
- ❖ **Dokumentację** dotyczącą umieszczenia nietletniego oraz jego pobytu w izbie izolacyjnej stanowią notatka oraz nośnik zawierający zapis z urzędzeń rejestrujących, które dołącza się do akt nietletniego⁵⁶.
- ❖ W **pokoju izolacyjnym** można umieścić cudzoziemca przebywającego w strzeżonym ośrodku w celu czasowego odosobnienia tego cudzoziemca w przypadku przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie zdrowie lub wolność uprawnionej lub innej osoby, przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez osoby uprawnione do stosowania środków przymusu bezpośredniego, przeciwdziałania niszczeniu mienia, przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji. Cudzoziemiec nie może być umieszczony w pokoju izolacyjnym na okres dłuższy niż 48 godzin⁵⁷. Pokój izolacyjny spełnia m.in. następujące warunki: ogrzewanie według norm określonych dla pomieszczeń mieszkalnych, punkty świetlne zapewniające oświetlenie do pisania i czytania, których włączniki są zlokalizowane poza pokojem izolacyjnym, przyciski do wzywania obsługi pokoju izolacyjnego, powierzchnia nie mniejsza niż 10m². Pokój izolacyjny jest wyposażony w łóżko jednoosobowe, szafkę na rzeczy osobiste oraz drewniany stół i taboret bez ostrych krawędzi, przymocowane do podłogi lub ściany. Pokój izolacyjny może być wyposażony w umywalkę z dopływem ciepłej i zimnej wody oraz miskę ustępową⁵⁸.
- ❖ Umieszczenie cudzoziemca w pokoju izolacyjnym następuje po przeprowadzeniu szczegółowego sprawdzenia cudzoziemca w celu odebrania mu przedmiotów, które mogłyby stanowić zagrożenie dla jego bezpieczeństwa lub utrzymania porządku w czasie umieszczenia cudzoziemca w pokoju izolacyjnym, **poinformowaniu** cudzoziemca w zrozumiałym dla niego języku **o przyczynach umieszczenia** w pokoju izolacyjnym oraz **maksymalnie dopuszczonym okresie umieszczenia** w pokoju izolacyjnym⁵⁹.
- ❖ W pokoju izolacyjnym cudzoziemców umieszcza się **pojedynczo**. Cudzoziemcowi umieszczonemu w pokoju izolacyjnym wydaje się przedmioty osobistego użytku, w ilości i na czas niezbędny do utrzymania higieny osobistej oraz spożywania posiłku. Umieszczenie cudzoziemca w pokoju izolacyjnym **dokumentuje się** w notatce służbowej i książce przebiegu służby⁶⁰.

54 Art. 27 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, dalej u.s.p.b.

55 § 8 i 9 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej.

56 § 10 ust. 1. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej.

57 Art. 29 ust. 1 i 2 u.s.p.b.

58 § 4 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie pokoju izolacyjnego.

59 § 5 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie pokoju izolacyjnego.

60 § 6, 7 i 8 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie pokoju izolacyjnego.

- ❖ KMPT ujawniało przypadki umieszczania nieletnich w izbie przejściowej, niezwiązane z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku w placówce lub bez podania przyczyny. Powodem umieszczenia były m.in. odmowa wykonania poleceń wychowawcy, dezorganizacja życia w placówce, dokuczanie słowne, niewłaściwe zachowanie wobec innych wychowanków, przeziębienie, następnie po ataku epilepsji. Niektóre przesłanki umieszczenia w izbie opisane były w sposób zbyt ogólny, niepozwalający na zweryfikowanie zgodności podjętych działań z przepisami prawa. KMPT negocjało wszystkie takie sytuacje, jako niezgodne z przesłanką umieszczenia w izbie, którą była potrzeba czasowego odseparowania nieletniego od reszty wychowanków lub umożliwienia nowo przyjmowanemu łagodnego wejścia w społeczność placówki⁶¹.
- ❖ W swoich raportach KMPT zwróciło uwagę, że wyposażenie izby izolacyjnej było niezgodne z obowiązującymi przepisami, tj. najczęściej znajdowało się w niej jedynie łóżko⁶². Z kolei w jednym z zakładów wizytujący ujawnili praktykę umieszczania nieletniego, w celu redukcji napięcia emocjonalnego, na okres 6 godzin w oddzielnym pomieszczeniu, wyposażonym jedynie w stolik i taborety na stałe przymocowane do podłogi. KMPT przypominało, iż praktyka taka była bezprawna i jednocześnie przypominała środek przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia nieletniego w izbie izolacyjnej⁶³.

CRC 37 (a) (d) | RPJDŁ 66, 67-70 | SMR 43 §1 a) b) | ECHR 2, 3 | EPR 60.5 | ERJO 94.1 | CPT/Inf (1998)12, 49-50 | CPT/Inf (2015), V, 128, 129

C. UŻYCIE SIŁY I KRĘPOWANIE CIAŁA

Czy użycie narzędzi przymusu i siły jest ograniczane do ściśle określonych warunków i stosowane tylko, by zapobiegać samookaleczeniu, ranieniu innych lub poważnemu uszkodzeniu mienia?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Narzędziom przymusu noszonym lub dostępnym personelowi (kajdanki, kaftan bezpieczeństwa, broń itd.)
- ➔ Zachowaniu i wyglądowni dzieci (wszelkie oznaki stresu, traumy, obrażeń, krwiaków)

⁶¹ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 51.

⁶² Raport z wizytacji w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, op. cit., s. 18.

⁶³ Raport RPO z działalności w Polsce KMP w roku 2013, Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich 2014, Nr 4 Źródła, Warszawa 2014, s. 88.

SPRAWDŹ:

- ➔ **Wewnętrzne regulaminy;** zwróć uwagę, czy użycie siły jest ograniczane do wyjątkowych sytuacji, gdy wszystkie inne metody kontroli zostały bezskutecznie wyczerpane i tylko w przypadkach, gdy wyraźnie zezwalają na to przepisy prawa; przeanalizuj, co stanowi wyjątkową sytuację;
- ➔ **Procedury dotyczące użycia siły;** sprawdź, czy procedury przewidują okoliczności i sposoby użycia siły; pracowników, którzy są do tego uprawnieni; poziom kompetencji upoważniający do zezwolenia na użycie siły; sposób dokumentowania i kontroli użycia siły;
- ➔ **Czas trwania;** sprawdź, czy środek ten został użyty w minimalnym zakresie czasowym;
- ➔ **Specjalistyczne szkolenia pracowników** *Patrz – Część 5.2. – str. 112*
- ➔ **Rejestr incydentów;** zobacz, jak często stosuje się narzędzia przymusu i użycie siły; sprawdź, czy uzasadnienie uwzględnia zapobieganie samookaleczeniu się dzieci, okaleczeniu innych lub niszczeniu własności; zweryfikuj, czy oznaczony został czas rozpoczęcia i zakończenia stosowania wybranego środka, okoliczności jego użycia, w tym powody zastosowania środka, wskazanie właściwego podmiotu, który wydał nakaz lub zezwolenie na jego użycie, oraz opis ewentualnych obrażeń doznanych przez dzieci lub personel;
- ➔ **Karty zdrowia;** sprawdź, czy dziecko było systematycznie badane przez pracownika służby zdrowia za każdym razem, gdy był wobec niego stosowany środek przymusu;
- ➔ **Rejestr skarg;** sprawdź, czy dziecko złożyło skargę (oficjalną lub nie) dotyczącą nadmiernego użycia środków przymusu bezpośredniego przez personel; zweryfikuj, jakie środki podjęto w tej sprawie (dochodzenie, rozmowy, zbadanie sprawy);
- ➔ **Odbiór ze strony dzieci;** sprawdź, czy dzieci czuły się skrzywdzone, poniżone lub znieważone przez użycie siły lub innych środków przymusu bezpośredniego przez pracowników placówki.

Miejsca szczególne: Ośrodki zdrowia psychicznego

SPRAWDŹ:

- ➔ **Metody krepowania ciała** (pasy, kaftany bezpieczeństwa, krzesła itd); sprawdź, czy istnieje jasno określona wewnętrzna polityka i szczegółowa procedura stosowania takich metod; zwróć uwagę, czy decyzja została podjęta przez pracownika służby zdrowia lub zatwierdzona przez niego natychmiast po zastosowaniu danego środka; sprawdź czas trwania stosowanego środka.
- ➔ **Nadużycia medyczne** *Patrz – Część 5.7. / A. – str. 162*

Polska perspektywa

- ➔ Wobec kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności można użyć **wyłącznie siły fizycznej** w postaci technik obezwładnienia. Innych środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej można użyć wobec tych osób w przypadku, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie uprawnionej lub innej osoby, a użycie siły fizycznej jest niewystarczające lub niemożliwe⁶⁴.

64 Art. 9 ust. 1 i 2 u.ś.p.b.

- ❶ **W razie bezskuteczności środków oddziaływania psychologiczno-pedagogicznego**, w przypadkach potrzeby wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem, odparcia bezpośredniego bezprawnego zamachu na życie zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby, przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby, ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego, przeciwdziałania niszczeniu mienia, ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą, pokonania biernego i czynnego oporu, przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym, schronisku dla nieletnich lub młodzieżowym ośrodku wychowawczym **można użyć środka przymusu bezpośredniego w postaci siły fizycznej**. Wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, gdy użycie siły fizycznej jest niewystarczające, w przypadku usiłowania targnięcia się nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby można użyć środków przymusu bezpośredniego w postaci kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego i umieszczenia w izbie izolacyjnej⁶⁵.
- ❷ Przymus bezpośredni w postaci unieruchomienia polega na obezwładnieniu osoby z użyciem pasów, uchwytów, prześcieradeł, kaftana bezpieczeństwa lub innych urządzeń technicznych⁶⁶.
- ❸ **Stan fizyczny** osoby z zaburzeniami psychicznymi **unieruchomionej lub izolowanej pielęgniarzka kontroluje nie rzadziej niż co 15 minut**, również w czasie snu tej osoby. Adnotację o stanie fizycznym tej osoby pielęgniarzka zamieszcza w karcie unieruchomienia lub izolacji. W czasie kontroli pielęgniarzka ocenia prawidłowość unieruchomienia, w szczególności sprawdza, czy pasy, uchwyty, prześcieradła, kaftan bezpieczeństwa nie są założone zbyt luźno lub zbyt ciasno, zapewnia krótkotrwałe, częściowe lub całkowite uwolnienie osoby z zaburzeniami psychicznymi od unieruchomienia w celu zmiany pozycji lub zaspokojenia potrzeb fizjologicznych lub higienicznych, nie rzadziej niż co 4 godziny⁶⁷.

CRC 19, 37 (a) (d) | BOP 6, 21 | RAJJ 17, 1. (b) | RPJDL 63, 64 | SMR 43.2, 47-49 | ECHR 2, 3 |

EPR 64.1, 64.2, 65, 68.2-4, 69.3 | ERJO 7, 90.1 – 90.4, 91.1 – 91.3, 92 | CPT/Inf (1998)12, 47-50 |

CPT/Inf (1997)10, E, 36 | CPT/Inf (2006) 35,37-38 | CPT/Inf (2015)1,II, 53

65 Art. 95a § 1 i 2 u.p.n.

66 Art. 3 ust. 6c ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. w sprawie ochrony zdrowia psychicznego, dalej u.o.z.p.

67 § 10 i 11 rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie w sprawie sposobu stosowania i dokumentowania zastosowania przymusu bezpośredniego oraz dokonywania oceny zasadności jego zastosowania

D. REWIZJA

Czy metody przeszukiwania nie naruszają godności, integralności fizycznej i psychicznej, jak również prywatności dzieci?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- **Procedury dotyczące rewizji dzieci, pracowników, odwiedzających oraz pomieszczeń;** sprawdź, czy warunki, na jakich są autoryzowane, ich charakter (np. kontrola osobista; użycie kamer, zwłaszcza w pomieszczeniach do kontroli osobistej itd.), jak zaleca się stosować te metody (wewnętrzne zasady, prawo krajowe itd.).
- **Personel;** sprawdź, czy kontrole osobistych może dokonywać tylko osoba tej samej płci, co osoba rewidowana, czy kontrole te są dokonywane na podstawie uzasadnionego podejścia przez wyłącznie pracowników służby zdrowia; czy pracownicy są odpowiednio przeszkoleni, by zorganizować takie postępowanie bez naruszenia nietykalności fizycznej i psychicznej dziecka.
- **Rejestr rewizji.**
- **Obecność trzeciej osoby;** sprawdź, czy dziecku towarzyszył jego adwokat lub inna zaufana osoba.
- **Alternatywne metody przeszukiwania;** sprawdź, czy opracowano inne metody, jak skanowanie itd.
- **Rejestr skarg;** zobacz, czy została wniesiona jakakolwiek skarga (oficjalna lub nie) na dokonanie rewizji.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- **Specjalne wymogi;** sprawdź, czy zastosowano skuteczne środki ochrony i poszanowania godności dziewcząt, czy rewizje są przeprowadzane tylko przez kobiety, odpowiednio przeszkolone ze stosowania takich metod.

Polska perspektywa

- Poprzez **kontrolę osobistą** należy rozumieć oględziny ciała oraz sprawdzenie odzieży, bielizny i obuwia, a także przedmiotów posiadanych przez nieletniego, przeprowadzone w pomieszczeniu podczas nieobecności osób postronnych oraz osób odmiennej płci i dokonywane przez osobę tej samej płci co nieletni poddany kontroli⁶⁸.

68 § 2 pkt 20 rozporządzenia w sprawie ZPi SdN.

- ❷ Poprzez **kontrolę pomieszczeń** należy rozumieć oględziny izb znajdujących się na terenie zakładu lub schroniska oraz znajdujących się w nich elementów wyposażenia, których celem jest ujawnienie przedmiotów niebezpiecznych lub niedozwolonych oraz ujawnienie sytuacji mogących wpłynąć na powstanie zagrożeń dla bezpieczeństwa zakładu lub schroniska⁶⁹.
- ❸ Pracownicy, realizując plan ochrony zakładu lub schroniska, obowiązani są w szczególności do **przeprowadzania kontroli** w celu odnalezienia przedmiotów niebezpiecznych i niedozwolonych oraz udaremniania ucieczki albo w innych uzasadnionych przypadkach⁷⁰.
- ❹ **Nieletni podlega szczegółowemu sprawdzeniu** w celu odebrania środków płatniczych i przedmiotów wartościowych, dokumentów tożsamości, środków łączności, urządzeń technicznych służących do rejestrowania i odtwarzania informacji, przedmiotów, które mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa lub porządku w **PID**, w szczególności przedmiotów posiadających ostre krawędzie lub zakończenie, środków służących do obezwładniania, dopuszczonych do obrotu produktów leczniczych oraz alkoholu, sznurowadeł, paska, szalika, zapalek i zapalniczki, innych przedmiotów, których wymiary lub ilość naruszają ustalony porządek bądź bezpieczeństwo pobytu w izbie. Sprawdzenia nieletniego oraz odzieży na nim w warunkach gwarantujących poszanowanie jego intymności dokonuje w miarę możliwości policjant tej samej płci⁷¹.
- ❺ **Cudzoziemiec** przy przyjęciu do strzeżonego ośrodka i podczas pobytu w ośrodku w przypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa i porządku **podlega szczegółowemu sprawdzeniu**. Szczegółowe sprawdzenie polega na oględzinach ciała oraz sprawdzeniu odzieży bielizny i obuwia, a także przedmiotów posiadanych przez cudzoziemca lub należących do niego. Oględziny ciała oraz sprawdzenie odzieży, bielizny i obuwia przeprowadza się w pomieszczeniu, bez obecności osób nieupoważnionych oraz osób odmiennej płci⁷².
- ❻ W przeszłości KMPT zwracał uwagę na kwestię upoważnienia personelu zakładów poprawczych do przeprowadzania wskazanych kontroli. Dyrektorzy placówek, jak również Ministerstwo Sprawiedliwości, stoją na stanowisku, iż powyższe jest zgodne z przepisami rozporządzenia regulującymi pracę zakładów poprawczych. Przedstawiciele KMPT zwracają jednak uwagę, że związane z przeprowadzaniem kontroli osobistej nieletnich ograniczenie prawa do ochrony prywatności **realizowane jedynie w oparciu o przepisy aktu prawnego o charakterze wykonawczym narusza wymóg zachowania ustawowej formy ograniczeń** w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw. Żaden z przepisów u.p.n. nie reguluje tej kwestii, ani nawet nie wprowadza pojęcia kontroli osobistej⁷³.
- ❼ Co więcej KMPT zwracało również uwagę na przypadki przeprowadzania **kontroli osobistych wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych**, mimo iż przepisy **nie upoważniają pracowników tych placówek do tego typu działań**⁷⁴.

69 § 2 pkt 21 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

70 § 1059 pkt 3 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

71 § 4 ust. 2 Regulaminu pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

72 Art. 412 ust. 1 i 2 ustawy o cudzoziemcach, dalej u.o.c.

73 Wystąpienie generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości, znak KMP573.24.2014.AI.

74 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op.cit., s. 39.

.....

.....

.....

CRC 37 (c) (d) | BOP 7 | RPJDL 28 | SMR 50-53 | ECHR 3 | EPR 54.1-54.8 |

ERJO 89.1 – 89.4 | CPT/Inf (2015)1, V, 73

E. KWESTIE ZWIĄZANE Z ZAPEWNIENIEM BEZPIECZEŃSTWA

Czy zarząd placówki wprowadził odpowiednie środki zapobiegawcze i ochronne w celu zabezpieczenia nietykalności fizycznej i psychicznej dzieci, jak i ich dobra?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Procedurę badania incydentów, nadużyć, przemocy rówieśniczej i ochrony dzieci przed odwetem *Patrz – Część 5.7 / C. – str. 166;*
- **Rejestr incydentów;** sprawdź, jakie incydenty miały miejsce, jak sobie z nimi poradzono i jak je odebrały dzieci; zweryfikuj, jakie środki zostały zastosowane;
- **Rejestr skarg;** zwróć uwagę, czy zostały wniesione przez dzieci (oficjalne lub nie) skargi, czy i w jaki sposób je rozpatrzono, jaka decyzja została podjęta i jak dzieci odebrały rozwiązanie ich problemu;
- **Karty zdrowia;** sprawdź opiekę medyczną i leczenie, jakie przepisano dziecku, incydenty, które mogły mieć związek z jego zdrowiem oraz to jak dzieci oceniły opiekę, którą otrzymały;
- **Specjalne środki bezpieczeństwa zastosowane wobec określonych grup dzieci;** dziewczynki w ciąży i matki z niemowlętami; osoby uzależnione od alkoholu i narkotyków; dzieci z problemami zdrowia psychicznego i umysłowego; dzieci które, wyjątkowo, są pozbawiane wolności na długie okresy czasu; dzieci, które doświadczyły nadużyć fizycznych, psychicznych lub seksualnych; młodzież odizolowana społecznie i inne szczególnie wrażliwe grupy sprawców przestępstw.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- **Specjalne środki ochrony dla dziewcząt;** zwróć uwagę, czy regulamin uwzględni różnice płciowe;
- **Zasady postępowania dla pracowników w zakresie ochrony dziewcząt przed jakąkolwiek przemocą fizyczną lub słowną na tle płci, nadużyciami, prześladowaniem seksualnym (ich istnienie, stosowanie).**

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne**SPRAWDŹ:**

- ➔ Dodatkowe środki bezpieczeństwa dla ochrony dzieci oddzielonych od rodziców lub innych opiekunów lub dzieci bez opieki, bez rodziców, opiekunów lub krewnych

.....

.....

.....

CRC 19, 37 (d) | BOP 1 | GPJD VI, 52, 53 | RPJDL 87 | RTWP 31, 36 | SMR 2.2, 76 b) | EPR 1 |
 ERJO 54, 64, 73 | CPT/Inf (2009)27, IV, 97 | CPT/Inf (2015)1, V, 121

F. PRZEMOC MIĘDZY DZIEĆMI

Czy zarząd placówki podjął odpowiednie środki, by zaradzić problemowi przemocy rówieśniczej i wzajemnemu prześladowaniu się wśród dzieci?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Interakcji między dziećmi;
- ➔ Komunikacji między pracownikami i dziećmi oraz między samymi dziećmi.

SPRAWDŹ:

- ➔ Specjalne polityki i procedury zwalczania przemocy rówieśniczej i zachowań prześladowczych wśród dzieci (w tym ataki fizyczne i seksualne, przemoc słowna, wymuszenia, kradzieże); zobacz, jakie są środki zapobiegawcze, środki identyfikacji zagrożeń oraz strategie reagowania.
- ➔ Specjalistyczne szkolenia pracowników *Patrz – Część 5.2. – str. 112.*
- ➔ Rejestr incydentów.
- ➔ Spis środków dyscyplinujących i rejestr korzystania z izolatki.

Polska perspektywa

- ➊ **Zakład** w ramach prowadzonej działalności resocjalizacyjnej wobec wychowanka **zapobiega i przeciwdziała**: posługiwaniu się wyrazami lub zwrotami wulgarnymi, obelżywymi albo gwarą używaną w podkulturach o charakterze przestępczym, wykonywaniu tatuażu, samowolnej wymianie z innymi wychowankami odzieży obuwia oraz innych przedmiotów, posiadaniu przedmiotów niebezpiecznych, w szczególności narzędzi do cięcia metalu, środków służących do obezwładniania, broni, środków odurzających, substancji psychotropowych oraz alkoholu, namowom do buntu, nieprzestrzegania regulaminu zakładu oraz zachowań agresywnych, tworzeniu się grup podkultury o charakterze przestępczym⁷⁵.
- ➋ RPO, działając jako krajowy mechanizm prewencji tortur, skierował do Minister Edukacji Narodowej wystąpienie generalne, w którym zwrócił uwagę, iż **przepisy dotyczące funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych nie zawierają definicji wydarzeń nadzwyczajnych** oraz nie określają sposobu postępowania w przypadku zaistnienia np. przemocy wśród wychowanków, zgwałcenia, pobic, znęcania się, zastraszania itp. Nie nakładają na dyrektorów placówek obowiązku prowadzenia rejestru wydarzeń nadzwyczajnych. W efekcie wiedza o wydarzeniach nadzwyczajnych, w wielu wypadkach, nie trafia do organów sprawujących nadzór pedagogiczny. Prowadzi to do braku informacji na temat rzeczywistych rozmiarów problemu w danej placówce, co z kolei uniemożliwia dokonanie rzetelnej oceny pod kątem zapewnienia bezpieczeństwa wychowankom oraz zwrócenia uwagi w ramach nadzoru pedagogicznego na młodzieżowe ośrodki wychowawcze, w których liczba takich zdarzeń jest wyjątkowo wysoka⁷⁶.
- ➌ W wielu wizytowanych młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i zakładach poprawczych KMPT spotyka się z praktyką **wyrywkowego badania nieletnich przez personel na obecność alkoholu lub narkotyków** w organizmie, pomimo iż u.p.n. nie upoważnia pracowników do podejmowania tego typu działań. Zgodnie z przepisami tylko kurator sprawujący nadzór nad nieletnim może go zobowiązać do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie obecności alkoholu lub innego środka użytego do celu wprowadzenia się w stan odurzenia⁷⁷.

.....

.....

.....

CRC 6 | SMR 38, 76 c | EPR 56.2 | ERJO 88.2 | CPT/Inf (2015)1, V, 121

75 § 58 rozporządzenia w sprawie ZPi SdN.

76 Wystąpienie generalne RPO do Minister Edukacji Narodowej, znak KMP.573.5.2016.JJ.

77 Art. 70b u.p.n.

5.4. Porządek i dyscyplina

A. PROCEDURY DYSCYPLINARNE I REJESTRY

Czy katalog środków dyscyplinarnych jest dokładnie uregulowany zasadami? Czy uwzględni podstawowe cechy, potrzeby i prawa dzieci?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ **Broszurom i ulotkom** przedstawiającym informacje w języku przyjaznym dzieciom na temat czynów podlegającym środkom dyscyplinarnym, rodzaj i czas trwania środków oraz podmiot właściwy do ich nałożenia.

SPRAWDŹ:

- ➔ **Środki dyscyplinarne**, sprawdź, czy są jasno określone w regulaminie/statucie monitorowanej instytucji i czy zawierają przedmiot i cel każdego środka; sprawdź, czy procedura jest zgodna z międzynarodowymi i regionalnymi standardami i przepisami prawa mającymi zastosowanie w kontekście pozbawienia wolności dzieci (bez naruszenia godności dziecka, jego najlepszego interesu i praw podstawowych), zweryfikuj, czy środki są stosowane jako środek ostateczny przez możliwie najkrótszy czas.
- ➔ **Rejestr środków**, sprawdź powody stosowania środków oraz to, czy zastosowano je zgodnie z zasadą konieczności i proporcjonalności; zwróć uwagę na czas ich trwania, częstotliwość stosowania oraz to, kto wniósł o zastosowanie środka i kto na niego zezwolił.
- ➔ **Rejestr incydentów**; zweryfikuj, czy jakikolwiek incydent miał związek ze środkami dyscyplinarnymi.
- ➔ **Rejestr izolacji**; ustal, czy może istnieć związek między decyzją o umieszczeniu dziecka w izolacie, a zastosowanymi wobec niego środkami dyscyplinarnymi.
- ➔ **Rejestr skarg**; sprawdź, czy dziecko złożyło (oficjalnie lub nie) skargę na stosowanie środków dyscyplinarnych.
- ➔ **Informacje**, zweryfikuj, czy dzieciom został przedstawiony i wyjaśniony wewnętrzny regulamin placówki; zwróć uwagę, czy dzieci go zrozumiały.

Grupy szczególne: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- ➔ **Tłumaczenie**; sprawdź, czy dzieci mają dostęp do tłumacza, by mogły zrozumieć wewnętrzny regulamin placówki, w tym przedmiot i cel każdego środka dyscyplinarnego.

Polska perspektywa

- ➊ **Środek dyscyplinarny** stosuje się w przypadku niewykonywania obowiązków wynikających z ustawy lub regulaminu ustalonego w schronisku lub zakładzie, zachowania godzącego w dobro innych osób, ucieczki ze schroniska albo zakładu lub nieusprawiedliwionego niepowrótca z udzielonego urlopu lub z przepustki.
- ➋ **Za jedno przewinienie stosuje się jeden środek dyscyplinarny**, a w przypadku, gdy nieletni popełni więcej przewinień – stosuje się jeden środek dyscyplinarny odpowiednio surowszy.
- ➌ **Przy stosowaniu środka dyscyplinarnego uwzględnia się** w szczególności rodzaj i okoliczności zachowania nieletniego, jego stosunek do tego zachowania, dotychczasową postawę, cechy osobowości i stan zdrowia. Środek dyscyplinarny stosuje się niezwłocznie.
- ➍ Przed zastosowaniem środka dyrektor schroniska lub zakładu albo upoważniony pracownik pedagogiczny **wysłuchuje nieletniego** i zasięga opinii zespołu diagnostyczno-korekcyjnego lub zespołu korekcyjnego.
- ➎ **Środkiem dyscyplinarnym jest:** upomnienie; nagana; zawiadomienie rodziców albo opiekuna o niewłaściwym zachowaniu nieletniego; zawiadomienie sądu rodzinnego o niewłaściwym zachowaniu nieletniego; cofnięcie zezwolenia albo nieudzielenie zezwolenia na rozmowy telefoniczne na koszt schroniska albo zakładu na okres do 1 miesiąca, z wyjątkiem rozmów z rodzicami albo opiekunem; obniżenie kieszonkowego na okres do 3 miesięcy; cofnięcie zgody na korzystanie z internetu lub gier komputerowych na okres do 3 miesięcy; cofnięcie zgody albo nieudzielenie zgody na udział w imprezach, zajęciach oświatowych i sportowych oraz szkoleniach poza schroniskiem albo zakładem na okres do 3 miesięcy; cofnięcie zgody albo nieudzielenie zgody na wyjście poza teren schroniska albo zakładu na okres do 3 miesięcy. W przypadku nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym środkiem dyscyplinarnym jest również nieudzielanie przepustki lub urlopu przez okres nie dłuższy niż 5 miesięcy w razie ucieczki z zakładu lub nieusprawiedliwionego niepowrótca z udzielonego urlopu lub przepustki z zakładu⁷⁸.
- ➏ **W Policynjnej Izbie Dziecka jako środki oddziaływania wychowawczego stosuje się ustną pochwałę lub upomnienie.** Upomnienie stosuje się wobec nieletniego naruszającego obowiązujący w izbie szczegółowy porządek dnia i regulamin oraz przejawiającego niewłaściwą postawę i zachowanie. O niewłaściwej postawie i zachowaniu nieletniego kierownik izby jest obowiązany poinformować pisemnie właściwy sąd rodzinny⁷⁹.
- ➐ **Cudzoziemiec** umieszczony w strzeżonym ośrodku **podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie obowiązujących go zakazów lub nakazów**. Karą dyscyplinarną jest pozbawienie cudzoziemca na okres do 7 dni prawa do udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych lub sportowych, z wyjątkiem prawa do korzystania z biblioteki i prawa do korzystania z prasy, zakupu artykułów żywnościowych oraz innych artykułów dopuszczonych do posiadania w strzeżonym ośrodku. Przy wymierzaniu kary dyscyplinarnej uwzględnia się w szczególności: stopień naruszania nakazów lub zakazów, rodzaj i okoliczności czynu, dotychczasową postawę cudzoziemca, stan zdrowia cudzoziemca, wartości kulturowe i przekonania religijne cudzoziemca, cele wychowawcze (art. 421 u.o.c.).
- ➑ Komitet Praw Dziecka odnotował stosowanie w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz policynjnych izbach dziecka **stosowanie kar niezgodnych z przepisami prawa**, wprowadzanie ograniczeń w korespondencji, możliwości składania skarg i przyjmowania wizyt, a także przypadki przedłużających się okresów pozbawienia wolności w placówkach przejściowych.

⁷⁸ Art. 95ce § 1-5 u.p.n.

⁷⁹ § 12,14 i 15 Regulaminu pobytu w Izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

- ❖ Wskazał przy tym, że kary cielesne są wciąż stosowane w szkołach, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i placówkach opieki alternatywnej pomimo istnienia prawnego zakazu. Wobec tego zalecił pełną implementację oraz odpowiednie monitorowanie zakazu stosowania kar cielesnych⁸⁰.
- ❖ KMPT wielokrotnie stwierdzało **nieprawidłowości w obszarze dyscyplinowania wychowanków** zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Stosowane przez kadrę wizytowanych placówek środki dyscyplinarne przybierały bardzo zróżnicowane formy – w części przypadków sprowadzały się do ograniczania przywilejów, np. zakazu oglądania telewizji czy opuszczania grupy lub ograniczania praw nieletnich np. wyjścia na świeże powietrze. W ramach kary zobowiązywano także nieletnich do wykonywania dodatkowych dyżurów porządkowych. Za szczególnie niepokojące uznano stosowanie środków dyscyplinarnych dotyczących ograniczania kontaktu z rodziną, np. zakaz rozmów telefonicznych. Nieletni zgłaszali także stosowanie wobec nich **kar, które miały na celu raczej pokazanie przewagi wychowawcy**, niż wskazywanie właściwych zachowań, np. stanie na korytarzu do czasu przeproszenia za przewinienie, odebranie mebli wiążące się z koniecznością spania i jedzenia na podłodze, zakaz golenia się. Niektóre **kary miały charakter stygmatyzujący**, np. nakaz noszenia czerwonego stroju przez wychowanków, którzy dopuścili się ucieczki czy chodzenia w dresie w jaskrawym kolorze. W jednej z placówek wychowankowie zgłosili stosowanie kar cielesnych⁸¹.
- ❖ W czasie wizytacji zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich KMPT stwierdził również **przypadki stosowania odpowiedzialności zbiorowej**. Odpowiedzialność zbiorową wykorzystywano głównie w sytuacjach, gdy nie można było dokładnie ustalić sprawcy danego naruszenia⁸².
- ❖ Podczas wizytacji młodzieżowych ośrodków wychowawczych przedstawiciele KMPT stwierdzili **rozbieżność pomiędzy katalogiem środków dyscyplinarnych wymienionym w dokumentach wewnętrznych placówek a istniejącą praktyką**. W jednym z młodzieżowych ośrodków wychowawczych nie był określony czas trwania kar, nieprecyzyjnie określone były również czyny mogące stanowić wykroczenie dyscyplinarne. Zastrzeżenia KMPT wzbudzały również fakt stosowania jako środka dyscyplinarnego obowiązku wykonywania pracy oraz wymierzania dwóch kar za jedno przekroczenie. Wśród zaobserwowanych kar pojawiał się nakaz wstrzymania odwiedzin osób spoza rodziny, chodzenie w porze dziennej w pomarańczowym stroju nazywanym pidżamą, zakaz opuszczania budynku ośrodka, spożywanie posiłków w pozycji stojącej, spędzanie przerw pod ścianą, froterowanie podłogi na sali gimnastycznej w kucki, nazywane przez podopiecznych kaczkami na froterkach⁸³. Stosowanie kar naruszających prawa dziecka ujawnili także przedstawiciele RPD podczas wizytacji młodzieżowych ośrodków wychowawczych w 2016 roku⁸⁴.

.....

CRC 2, 3, 6, 12, 37, 40 | RPJDL 66, 70 | CRC GC № 10 § 11, 23, 79 | RTWP 22-23 | SMR 36-46 | ECHR 3 | EPR 49, 50, 56.1-62 | ERJO 94.1, 94.3 | CPT/Inf (2015) 1, V, 126

⁸⁰ Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 października 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-4.

⁸¹ Raport z wizytacji w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, op.cit., s. 19-21.

⁸² Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 52.

⁸³ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 41-43.

⁸⁴ Informacja o działalności Rzecznika Praw Dziecka za 2016 r. oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka, s. 403.

Czy w placówce przeważa podejście oparte na dążeniu do pozytywnego rozwiązania konfliktu nad podejściem opartym na procedurach dyscyplinarnych i sankcjach?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Interakcji między dziećmi i pracownikami.
- ➔ Wszelkim formom przemocy rówieśniczej, prześladowań.
- ➔ Pomieszczeniom do mediacji, jakimkolwiek dostępnym miejscom, w których można stworzyć bezpieczne warunki.
- ➔ Otoczeniu, czy jest bezpieczne, zabezpieczone, szanujące godność i nietykalność fizyczną dzieci, sprzyjające rozwojowi dziecka.

SPRAWDŹ:

- ➔ Zakres dostępnych środków dyscyplinarnych; sprawdź, czy istnieją środki alternatywne dla oficjalnych środków dyscyplinarnych/sankcji; sprawdź czy zwraca się szczególną uwagę na dzieci wrażliwe i na zapobieganie wiktymizacji;
- ➔ Podejście do bezpieczeństwa i ochrony; sprawdź, czy istnieje dynamiczne podejście opracowane przez pracowników w budowaniu pozytywnych relacji z dziećmi;
- ➔ Odbiór ze strony dzieci; sprawdź, czy rzeczywiście czują się bezpiecznie, i czy ich godność i nietykalność fizyczna są szanowane przez personel i rówieśników; sprawdź, czy i w jaki sposób zachęca się je do angażowania indywidualnie i w grupie do dbania o właściwy porządek w instytucji;
- ➔ Specjalistyczne szkolenia pracowników *Patrz – Część 5.2. – str. 112*

.....

.....

.....

CRC, 40 | RPJDL, 66 | SMR 38.1 | EPR 56.2 | ERJO 88.1 – 88.4, 94.1 | CPT/Inf (2015)1, V, 126

.....

Czy środki dyscyplinarne przewidują odpowiednie zabezpieczenia i gwarancje dla dzieci?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ

- ➔ **Powiadomienie;** sprawdź, czy adwokat/doradca prawny dziecka został powiadomiony o zastosowanych środkach dyscyplinarnych;
- ➔ **Dostępność;** sprawdź, czy dzieci mają nieograniczony dostęp do swego adwokata/ doradcy, czy mają okazję się spotkać, czy adwokat/doradca był obecny, gdy dziecko było przesłuchiwane przez właściwy organ władzy;
- ➔ **Opiekę zdrowotną;** sprawdź, czy dzieci mają dostęp do lekarza i psychologa;
- ➔ **Weryfikację;** sprawdź, czy środki dyscyplinarne podlegają regularnej weryfikacji, jak często i kto to robi;
- ➔ **Procedury;** sprawdź, czy procedury dyscyplinarne są zgodne z zasadą domniemania niewinności i zasadą kontrydiktoryjności; sprawdź, czy dziecko i wszystkie zainteresowane strony miały możliwość bycia przesłuchanym w sprawie niewłaściwego zachowania przez bezstronny organ władzy, sprawdź, czy organ podjął decyzję po wnikliwym zbadaniu sprawy;
- ➔ **Prawo do obrony;** sprawdź, czy obejmuje ono prawo do składania skarg i prawo do odwołania się do niezależnego organu władzy, sprawdź warunki (opóźnienia, sposoby itd.);
- ➔ **Dokumentację;** sprawdź, czy istnieje kompletna dokumentacja wszystkich postępowań i środków/sankcji dyscyplinarnych (daty, fakty, uzasadnienia, rozmowy, dochodzenie, decyzja, odwołanie, powiadomienia itd.);
- ➔ **Skargi;** sprawdź, czy dziecko złożyło (oficjalnie lub nie) skargę na środki dyscyplinarne/sankcje.

.....

.....

.....

CRC 37 (d), 40§ 2(b)ii | RAJJ 7.1 | BOP 7 | RPJDL, 68, 70 | CRC – GC N° 10, § 12, §89 |

SMR 41, 54-57 | EPR 58, 59, 61 | ERJO 93.2, 94.2, 94.3, 94.4

B. MECHANIZMY SKARGOWE

Czy dzieci mają dostęp do mechanizmów skargowych i skutecznych środków naprawczych?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZY SIĘ:

- **Środkom komunikacji** (telefon, długopis, papier, koperty, znaczki, skrzynki pocztowe, komputery), ich rozmieszczeniu i dostępie do nich;
- **Specjalnym pomieszczeniom do spotkań** (poufnych/ prywatnych) pomiędzy dzieckiem i jego adwokatem lub radcą prawnym;
- **Dokumentom i informacjom**; sprawdź, czy dziecko ma kopię wewnętrznego regulaminu placówki, wytycznych dotyczących składania skarg lub jakiegokolwiek inny dokument opisujący, w jaki sposób może realizować swoje prawo do składania skarg.

SPRAWDŹ:

- **Mechanizmy skargowe**; sprawdź, czy wewnętrzny regulamin placówki zawiera dział dotyczący procedur składania wniosków i skarg; sprawdź, czy zawiera opis procedur wewnętrznych i zewnętrznych, indywidualnych i zbiorczych; czy zawiera przyjazne dziecku wyjaśnienie, jak złożyć skargę; czy zawiera szczegółowe dane kontaktowe do instytucji skargowych; czy są określone terminy rozpatrzenia skarg składanych przez dzieci;
- **Informacje**; zobacz, czy, kiedy i jak przekazywane są dzieciom informacje (w jasnym i zrozumiałym języku) o ich prawie do składania skarg, o efekcie skargi i prawie odwołania się; sprawdź, czy ta informacja jest dostępna dziecku na życzenie, lub na życzenie jego adwokata/doradcy prawnego, rodziny lub opiekunów;
- **Poufność**; sprawdź, czy poufność korespondencji jest zachowana, kto może otwierać listy dziecka i na jakich zasadach; zobacz, czy skrzynka skarg jest zamknięta, kto ma klucz i jak często jest otwierana; zobacz, czy rozmowom telefonicznym dziecka przysłuchuje się pracownik placówki; zobacz, czy sale spotkań są wyposażone w CCTC lub inne środki kontroli;
- **Formularze**; zweryfikuj, czy istnieje formularz skargowy, czy jest dostępny (na życzenie, bez ograniczeń lub leży w pokoju dziecka) i czy jest sporządzony w sposób przyjazny dziecku (rysunki, zdjęcia, plakaty itd.); sprawdź, czy dostępne są alternatywne formy nie wymagające umiejętności pisania i dostępne w innych językach;
- **Rejestry skarg lub akta skargowe**; sprawdź, czy są uzupełniane i uaktualniane, jakie informacje są podane;
- **Dostęp do adwokata lub radcy prawnego**; sprawdź, czy organizowany jest cotygodniowy dostęp do usług prawnych, organizacji obywatelskich lub zewnętrznych mechanizmów skargowych **Patrz** – Część 5.1. / B. – str. 100;
- **Dzieci**; zobacz, czy są świadome swego prawa do składania skarg, czy rozumieją procedurę skargową; czy składały już skargi bezpośrednio lub za pośrednictwem swych rodziców, opiekunów lub prawników/asystentów prawnych, czy mogą dowiadywać się, jaki jest status ich skargi i u kogo; czy dzieci odbierają dostępne mechanizmy skargowe jako mogące coś zmienić

- **Skargi nieformalne;** zobacz, czy jest system składania skarg lub próśb drogą nieoficjalną i jeśli tak to, jak działa w praktyce (kto zajmuje się prośbami i na nie odpowiada, jaką formę ma obrać skarga lub prośba – ustną czy pisemną itd.); zobacz, czy korzysta się z mediacji i jeśli tak, to w jakich przypadkach;
- **Procedurę skargową;** zobacz, czy zawiera przegląd dokumentów dokonany przez dyrektora instytucji, przesłuchania dzieci, jak również innych interesariuszy i świadków w tym pracowników, przesłuchania lekarzy i innych ekspertów oraz wymagający informacji od innych władz; zobacz, czy powody odrzucenia skargi są wyjaśnione i jak; zobacz, czy są ścieżki odwołania od decyzji do innego organu władzy (wewnętrzne lub zewnętrzne).

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- **Tłumaczenia;** sprawdź, czy dzieci mają dostęp do tłumacza mającego specjalistyczną wiedzę na temat kontekstu pozbawienia wolności.

Polska perspektywa

- Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie poprawczym zapewnia się **możliwość składania skarg, próśb i wniosków**⁸⁵.
- Cudzoziemiec umieszczony w strzeżonym ośrodku ma prawo do składania próśb, skarg i wniosków do kierownika strzeżonego ośrodka albo organu Straży Granicznej, któremu podlega ten ośrodek⁸⁶.
- Komitet Praw Dziecka zalecił Polsce **dokonanie przeglądu istniejących mechanizmów skargowych** i upewnienie się, że wszystkie dzieci pozbawione wolności mają dostęp do bezpiecznego i przyjaznego dziecku mechanizmu składania skarg związanych z ich pozbawieniem wolności, warunkami przetrzymywania/internowania i leczenia⁸⁷.
- KMPT wskazuje, że **nie ma bezpiecznych i przyjaznych dzieciom mechanizmów składania skarg**. Powszeczną praktyką jest jedynie udostępnianie dzieciom danych teled adresowych różnych instytucji i organizacji, do których mogą się zwrócić samodzielnie w przypadku naruszenia ich praw. Dane te są wywieszane na tablicach informacyjnych niejednokrotnie dopiero po wizytacji i zaleceniu KMPT. Jeżeli nawet dziecko skontaktuje się z policją czy inną instytucją, istniejące procedury rozpatrywania skarg, czy też zawiadomień o przestępstwie, stwarzają zagrożenie, że sprawca szybko dowiaduje się o działaniach dziecka przeciwko niemu. Tymczasem **dziecko nie ma żadnej ochrony przed dalszym krzywdzeniem**, jest pod opieką osób krzywdzących i jego współpracowników oraz jest całkowicie od nich zależne. Nie ma bowiem mechanizmu szybkiego odseparowania dziecka od osób, które ono oskarża, a które są pracownikami instytucji, w której zostało pozbawione wolności, tudzież uchronienia go przed ewentualnymi reperkusjami złe pojętej solidarności zawodowej pozostałych członków kadry placówki.

⁸⁵ § 57 ust. 1 pkt 12 rozporządzenia w sprawie ZPi SdN

⁸⁶ Art. 415 ust 1 pkt 18 u.o.c.

⁸⁷ Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 października 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-4.

.....

.....

.....

CAT 13 | CRC, 12, 37(d), 40 | RAJJ 35, 36 | BOP 33 | RPJDL, 75-78 | CRC – GC N° 10, §89 | RTWP 25 | SMR 54-57 |
EPR 70.1-70.7 | ERJO 121 | CPT/Inf (2015)1, V, 131 | ECtHR, Tararijeva przeciwko Rosji (No 4353/03); M.S.S v prze-
ciwko Belgii i Grecji [GC] (No 30696/09)

5.5. Warunki materialne

A. ODDZIELENIE

Czy różne grupy dzieci przebywają w oddzielnych instytucjach lub ich oddzielonych od siebie częściach, ze względu na ich płeć, wiek, przeszłość kryminalną, prawną przyczynę pozbawienia wolności i konieczność leczenia?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Warunkom zamieszkania;** sprawdź cele, pokoje, dormitoria, oddziały itd.
- **Przestrzenie komunikacyjne;** obejrzyj korytarze, windy, schody, środki transportu itd.
- **Miejsca wspólne;** zwróć uwagę na jadalnie, biblioteki, klasy, boiska, hale sportowe, pokoje odwiedzin itd.

SPRAWDŹ:

- **Podział;** czy jest wyraźne oddzielenie dzieci od dorosłych, chłopców od dziewcząt, starszych dzieci od młodszych, dzieci oczekujących na proces od tych skazanych, dzieci z problemami umysłowymi; zobacz, czy podział nie skutkuje np. odizolowaniem; sprawdź, czy taki podział leży w najlepszym interesie dziecka;
- **Nadzór;** sprawdź, czy dzieci znajdują się pod odpowiednim nadzorem, gdy mieszają się z innymi grupami dzieci lub z dorosłymi lub gdy uczestniczą we wspólnych zajęciach.

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- ➔ **Rodzine;** czy dzieci mające rodziców lub innych bliskich krewnych są od nich oddzielone

Polska perspektywa

- ➔ Decyzję o rozmieszczeniu nieletnich w policyjnej izbie dziecka podejmuje kierownik izby lub osoba przez niego upoważniona mając na względzie bezpieczeństwo nieletnich, konieczność zapewnienia skuteczności działań podejmowanych przez Policję oraz poszanowania praw nieletnich, wobec których działania te są podejmowane. **Nieletnich odmiennej płci umieszcza się oddzielnie;** nieletniego, który nie ukończył 18 lat, nie umieszcza się w sypialni wspólnie z pełnoletnim; nieletniego będącego w stanie wskazującym na spożycie alkoholu umieszcza się oddzielnie od nieletnich, którzy nie znajdują się w takim stanie; nieletniego będącego pod wpływem środków odurzających lub substancji psychotropowych albo środków zastępczych umieszcza się oddzielnie od nieletnich, którzy nie znajdują się pod wpływem takich środków lub substancji. Nieletniego stwarzającego swoim zachowaniem zagrożenie dla zdrowia lub życia własnego lub innej osoby nie umieszcza się w sypialni, w której przebywają inni nieletni⁸⁸.
- ➔ Nieletni umieszczony w schronisku po raz pierwszy nie powinien przebywać w izbie przejściowej z nieletnim umieszczonym w niej po samowolnie przedłużonej przepustce, po ucieczce lub z nieletnim przeniesionym z innego schroniska⁸⁹.
- ➔ Cudzoziemca przyjętego do strzeżonego ośrodka umieszcza się w pokoju dla cudzoziemców. Cudzoziemców odmiennej płci umieszcza się oddzielnie. Cudzoziemcowi umieszczonemu w strzeżonym ośrodku wraz z członkami jego rodziny lub z małoletnim pozostającym pod jego opieką zapewnia się wspólny pokój dla cudzoziemców. Małoletniego cudzoziemca przebywającego w strzeżonym ośrodku bez opiekuna umieszcza się w wyodrębnionej części ośrodka. **Cudzoziemców, którzy oświadczą, że są osobami sobie najbliższymi, umieszcza się na ich pisemny wniosek, w miarę możliwości w jednym pokoju**⁹⁰.

.....

.....

.....

CRC, 37(c) | RAJJ 13.4, 26.3 | BOP 8 | RPJDL, III, 17, 28, 29, 53 | RTWP 41.d | SMR 11, 93, 109, 112 |
 EPR 12.1, 18.8-9, 21, 35.4, 47, 104.1 | ERJO, 54, 57, 59.1 – 60 | CPT/Inf (1998)12, B., 29 | CPT/Inf (2000)13, 24 |
 CPT/Inf (2009)27, IV, 100 | CPT/Inf (2015)1, V, 101-104 | EctHR, Coselav v. Turkey (1413/07); Mahmudi i inni
 przeciwko Grecji (Nr 14902/10); Güveç przeciwko Turcji (Nr 70337/01)

88 § 6 Regulaminu pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

89 § 51 ust. 4 rozporządzenia w sprawie ZP1 SdN.

90 Art. 414 u.o.c.

B. ZAKWATEROWANIE I PRZELUDNIENIE

Czy istnieją dostosowane do indywidualnych potrzeb kwatery umożliwiające poszanowanie godności i prywatności dziecka?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Warunkom zamieszkania;** sprawdź cele, pokoje, dormitoria, oddziały itd.;
- **Ogólnie otoczeniu i atmosferze.**

SPRAWDŹ:

- **Pomieszczenia do spania;** sprawdź, czy składają się ze spersonalizowanych, indywidualnych sypialni, a jeśli nie, to dlaczego i w jaki sposób uwzględniany jest najlepszy interes dziecka; czy dzieci są konsultowane przed postawieniem im wymogu współdzielenia sypialni oraz określenia, z kim chcą ją dzielić; sprawdź wielkość i rodzaj umeblowania, rozmiar okna, dostęp do światła słonecznego, świeżego powietrza, dostępność ciepłej wody, obecność własnych dekoracji dziecka;
- **Ogólne warunki w placówce;** zweryfikuj, czy są pozytywne, przyjazne dziecku i zgodne z resocjalizacyjnym celem pozbawienia wolności, czy należycie uwzględniają potrzebę prywatności dziecka, stymulacji sensorycznej, możliwości zawierania przyjaźni z rówieśnikami i uczestniczenia w zajęciach sportowych, gimnastyce i zajęciach czasu wolnego; czy zwraca się odpowiednio uwagę na warunki klimatyczne, a także na powierzchnię podłogi, dostęp do świeżego powietrza w przeliczeniu na jednostkę sześciennej, oświetlenie, ogrzewanie i wentylację;
- **Nadzór;** zobacz, czy jest regularny, nienatrętny, czy obejmuje wszystkie pomieszczenia sypialniane, w tym pokoje indywidualne i zbiorowe dormitoria, i zapewnia ochronę każdemu dziecku; zobacz, czy istnieje skuteczny system alarmowy, który może być wykorzystany w nagłych wypadkach.

Polska perspektywa

- Podczas wizytacji PID zastrzeżenia KMPT wzbudzał stan wyposażenia sypialni dla nieletnich. Pokoje wyposażono tylko w łóżka, co sprawiało, że ich **wystrój był surowy**, spełniający tylko minimalne wymagania.

.....

CRC, 37(c) | RAJJ 27.2 | BOP 1 | RPJDL, 28, 32 and 33 31-37, 41, 47 | GC-GC N°10 §89 | RTWP 4, 5 | SMR 12-17, 18, 19-21, 22, 23, 42-43, 64, 89, 113 | EPR 17.1-18.10, 19.1-7, 20.1-21, 27, 28, 36.3, 96 | ERJO, 63.1-64, 65, 66, 67 |

CPT/Inf (92) 3, 46 | CPT/Inf (2015)1, V, 101 | ECtHR Popov przeciwko Francji (Nr 39472/07 i 39474/07)

C. JEDZENIE I WODA PITNA

Czy dzieci pozbawione wolności mają dostęp do odpowiedniej żywności i wody pitnej zgodnie ze swymi zapotrzebowaniami rozwojowymi?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników (kucharzy i lekarzy) | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ/ SPRAWDŹ:

- **Wodę pitną;** zobacz, czy jest stały dostęp;
- **Żywność;** sprawdź, czy dzieci dostają jedzenie w odpowiednich porach (trzy posiłki dziennie w stosownych odstępach czasu każdego dnia; sprawdź jakość i ilość jedzenia – czy jest to coś bardziej wartościowego niż tylko kanapka), stosownie do zapotrzebowania dietetycznego, higienicznego i zdrowotnego dzieci oraz, w miarę możliwości, wymogów wyznaczonych i kulturowych;
- **Specjalne ograniczenia dietetyczne** (ze względów medycznych, kulturowych, religijnych); sprawdź, czy są szanowane, a jeśli nie to dłaczego;
- **Kuchnię;** sprawdź czystość, higienę, ogólny stan utrzymania wyposażenia.

Miejsca szczególne: Ośrodki zdrowia psychicznego

SPRAWDŹ:

- **Miejsce spożywania posiłków;** zobacz, czy stół jest na odpowiednim poziomie (czy są sztuczce, miejsce siedzące przy stole).

Grupa szczególna: Dzieci niepełnosprawne

SPRAWDŹ:

- Organizację cateringu.

Polska perspektywa

- Nietletniemu umieszczonemu w izbie **zapewnia się posiłki, w tym co najmniej jeden gorący**, wydawane trzy razy dziennie oraz napoje w celu zaspokojenia pragnienia. Wartość energetyczna posiłków wydawanych w ciągu doby wynosi nie mniej niż 2600 kcal, a w przypadku nietletnich w wieku poniżej 18 lat – nie mniej niż 3200 kcal. Wysokość norm zwiększa się o 50% na wniosek lekarza lub w przypadku, gdy nietletni jest doprowadzany lub w trakcie konwoju trwającego ponad 6 godzin, a o 70% w dni świąteczne i ustawowo wolne od pracy oraz w Dniu Dziecka. Posiłki wydaje się po upływie minimum 5 godzin od umieszczenia nietletniego w izbie. Nietletni konwojowany z zagranicy, w ciągu 2 godzin od przyjęcia do izby otrzymuje posiłek w ilości odpowiadającej 30% wartości energetycznej posiłków, jeżeli przyjęcie do izby nastąpiło pomiędzy godziną 18.00 a 8.00, a nietletni nie otrzymał posiłku. W sytuacji, gdy wymaga tego stan zdrowia nietletniego, otrzymuje on posiłki z uwzględnieniem diety według wskazań lekarza. W uzasadnionych przypadkach nietletniemu można wydać posiłek przed upływem 5 godzin od umieszczenia go w izbie⁹¹.
- Wychowankowi w trakcie pobytu **w zakładzie poprawczym zapewnia się wyżywienie dostosowane do potrzeb rozwojowych**⁹².
- **Cudzoziemcy** umieszczeni w strzeżonym ośrodku **otrzymują 3 posiłki dziennie, w tym jeden posiłek gorący oraz napoje**. Cudzoziemcy otrzymują posiłki oraz napoje o wartości energetycznej dziennej: od 300 do 900 kcal – do ukończenia 6. miesiąca życia; od 700 do 1000 – od 7. miesiąca do ukończenia 1. roku życia; od 1000 do 1700 kcal – powyżej 1. roku życia do ukończenia 4. roku życia; od 1700 do 2600 kcal – powyżej 4. roku do ukończenia 12. roku życia; od 2600 do 3400 kcal – powyżej 12. roku do ukończenia 18. roku życia. Cudzoziemcom umieszczonym w strzeżonym ośrodku, w którym temperatura spowodowana warunkami atmosferycznymi przekracza 28 stopni Celsjusza zapewnia się dodatkowe napoje w ilości nie mniejszej niż 1 litr dla cudzoziemca na dobę⁹³.
- Posiłki wydawane są w godzinach spożywania posiłków określonych w porządku dnia. Na wniosek cudzoziemca w przypadku określonym względami religijnymi lub kulturowymi kierownik strzeżonego ośrodka może wyrazić zgodę na zmianę ilości otrzymywanych posiłków oraz zmianę godzin ich wydawania⁹⁴.
- Cudzoziemcom, których stan zdrowia wymaga zastosowania diety, lekarz może zlecić wyżywienie indywidualne określając: liczbę i godziny wydawania posiłków w ciągu doby; kaloryczność dobową; procentową zawartość składników odżywczych; zabronione sposoby przyrządzania posiłków, listę produktów zabronionych, czas, na jaki zleca określone wyżywienie⁹⁵.

.....
.....
.....

CRC 14, 24§2 (c) | RPJDL 37 | RTWP 5, 48 | SMR 22, 42, 43.1.d) | EPR 22, 44 | ERJO 68.2, 68.3 |
CPT/Inf (1998)12, 35 | CPT/Inf (2002)15, 47 | ECTHR M.S.S przeciwko Belgii i Grecji [GC] (Nr 30696/09)

91 §8 ust.1 Regulaminu pobytu w Izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

92 §57 ust. 1 pkt 5 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

93 §23 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców.

94 §24 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców

95 §25 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców

D. HIGIENA I PUNKTY SANITARNE

Czy dzieci pozbawione wolności mają dostęp do odpowiedniego przyzwoitego zaplecza sanitarnego, w którym szanowana jest ich prywatność i konieczność utrzymania higieny?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ **Instalacjom sanitarnym;** sprawdź ich układ (indywidualny lub zbiorczy, liczbę toalet oraz natrysków), wyposażenie (toalety, zasłony prysznicowe), stan i poziom utrzymania (utrzymane w dobrym stanie czy w ruinie) czystość, przyzwoitość, nadzór (obecność ochrony, monitoring);
- ➔ **Środki higieny;** sprawdź mydło, szampon, pastę do zębów i szczotki, ilość i stan ręczników itd.

SPRAWDŹ:

- ➔ **Dostępność;** czy zaplecze sanitarne jest dostępne; sprawdź częstotliwość korzystania z natrysków; jeśli toalety znajdują się poza pomieszczeniami mieszkalnymi, sprawdź, czy dziecko może mieć dostęp do niej na życzenie; zobacz, czy jest dostęp do bieżącej wody i gdzie;
- ➔ **Prywatność i intymność;** zobacz, czy dzieci czują, że ich prywatność i intymność jest szanowana; sprawdź, w jakich przypadkach względy bezpieczeństwa i ochrony przeważają nad prywatnością i intymnością.

Grupa Szczególna: Dzieci niepełnosprawne

SPRAWDŹ:

- ➔ **Specjalne udogodnienia i sprzęt.**

Grupa Szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- ➔ **Specjalne udogodnienia sanitarne i higieniczne** oraz dostępność, nieodpłatność wyposażenia sanitarnego, takiego jak podpaski higieniczne i tampony; jak również” bezpieczna gospodarka odpadami takimi jak przedmioty poplamione krwią; regularne zaopatrzenie w wodę do osobistej higieny dzieci i dziewcząt, zwłaszcza dziewcząt w ciąży, karmiących piersią lub podczas menstruacji.

Polska perspektywa

- Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie poprawczym **zapewnia się sprzęt i środki czystości**⁹⁶.
- Nieletni przebywający w PID otrzymuje **niedodpłatnie środki czystości** niezbędne do utrzymania przez niego higieny osobistej, w tym w szczególności mydło i ręcznik, na czas potrzebny do ich użycia⁹⁷.
- Nieletniemu umieszczonemu w PID zapewnia się **możliwość korzystania z urządzeń sanitarnych i środków czystości** niezbędnych do utrzymania przez niego higieny osobistej⁹⁸.
- **Cudzoziemiec** umieszczony w strzeżonym ośrodku ma **prawo do korzystania z urządzeń sanitarnych i środków czystości** niezbędnych do utrzymania higieny osobistej⁹⁹.
- CPT wezwał polskie władze do usunięcia przypadków **obejmowania monitoringiem wizyjnym sypialni i łazienek**, które mogły być używane przez dziewczęta, mimo że nie na każdej zmianie zapewniona była obecność żeńskiego personelu danej PID¹⁰⁰.
- Na podobny problem zwrócił uwagę KMPT, wskazując, że obserwacja sypialni i łazienek poprzez kamery monitoringu, wyposażone dodatkowo w funkcję nagrywania i możliwości odtwarzania obrazu stanowi nadmierną ingerencję w prawo do prywatności i ochrony intymności dzieci trafiających do izby¹⁰¹.
- KMPT zakwestionował również zarządzenie kierownika internatu przewidujące trzyminutowy **limit kąpieli** (wraz z przygotowaniem) oraz zobowiązujące wychowawców do ustalania kolejności korzystania z kąpieli według wieku wychowanków¹⁰².
- KMPT zwracał również uwagę na brak zainstalowania w pomieszczeniach prysznicowych **przesłonek zapewniających intymność** podczas kąpieli¹⁰³.

.....

.....

.....

CRC, 37(c) | RAJJ 8.1 | RPJDL 31, 34 | RTWP 5 | SMR 15-18, 19.2 | EPR 18.1, 19 | ERJO 63.1, 65.1 – 65.4 |
CPT/Inf (1998)12, II, 34 | CPT/Inf (2000)13,31 | CPT/Inf (2002)15, 47 | CPT/Inf (2015)1,V,105

96 § 57 ust. 1 pkt 6 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

97 § 7 ust. 2 Regulaminu pobytu w Izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

98 § 8 ust. 1 pkt 3 Regulaminu pobytu w Izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

99 Art. 415 ust. 1 pkt 7 u.o.c.

100 Raport Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) z wizyty w Polsce w dniach od 5 do 17 czerwca 2014 r., CPT/Inf (2014) 21.

101 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 77.

102 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 56.

103 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 77.

E. OŚWIETLENIE I WENTYLACJA

Czy dzieci pozbawione wolności mają odpowiednie oświetlenie i dostęp do wentylacji?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ/ PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Światło słoneczne i sztuczne;** sprawdź w obu przypadkach, czy jest wystarczające do czytania, poza czasem przeznaczonym na sen;
- **Autonomii dzieci w kwestiach oświetlenia;** zobacz, czy dziecko jest w stanie kontrolować światło (włączyć/ wyłączyć, otworzyć/ zamknąć okiennice, zasłony, okno);
- **Odpowiednie ogrzewanie i wentylację;** sprawdź, czy są dostosowane do klimatu i pory roku.

.....

.....

.....

CRC 37(c) | RPJDL 26, 31 | SMR 13-14, 73.2 | EPR 18.1-2, 32.2 | ERJO 63.1 | CPT/Inf (2001)16, 30 |
CPT/Inf (2015)1, V, 104

F. UBRANIE I MIEJSCE DO SPANIA

Czy dzieci pozbawione wolności mają odpowiednie ubranie i pościel?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ/ PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Ubranie;** sprawdź, czy dzieciom wolno nosić ich własne ubrania; czy dzieciom, które nie mają własnych ubrań, placówka zapewnia ubranie; sprawdź, czy te ubrania nie przypominają uniformu; czy ubrania te są dostosowane do pory roku;
- **Bieliznę pościelową;** zobacz, czy każde dziecko ma oddzielne łóżko i odpowiednią pościel, czy jest utrzymana w porządku i czystości, wystarczająco często zmieniana, by zapewnić czystość; sprawdź, czy materac i koce są czyste i w dobrym stanie.

Polska perspektywa

- ☉ Na czas pobytu w PID **nieletni otrzymuje nieodpłatnie odzież**, bieliznę i obuwie, odpowiednie do pory dnia i roku, o ile własna odzież nieletniego nie nadaje się do użytku lub jeśli jej używanie jest niedopuszczalne ze względów higienicznych. W porze nocnej nieletni otrzymuje pidżamę. Do indywidualnego użytkowania nieletniemu udostępnia się materac, podłóżek, koc (w porze jesienno-zimowej – dwa koce) oraz pościel – dwa prześcieradła i powłoczkę¹⁰⁴. Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie poprawczym zapewnia się odzież, bieliznę, obuwie. W uzasadnionych przypadkach, za zgodą dyrektora zakładu, wychowanek może nosić własną odzież, bieliznę i obuwie¹⁰⁵.
- ☉ **Cudzoziemiec** umieszczony w strzeżonym ośrodku **ma prawo do otrzymywania nieodpłatnie odzieży, bielizny i obuwia** dostosowanych do pory roku, o ile rzeczy będące własnością cudzoziemca nie nadają się do użycia lub ich użycie jest niedopuszczalne ze względów higienicznych, a cudzoziemiec nie posiada własnych środków finansowych na ich zakup. Cudzoziemiec otrzymuje do użytku pościel oraz środki higieny osobistej. Cudzoziemiec otrzymuje odzież, bieliznę i obuwie, jeżeli jego własny ubiór jest niezdatny do użytku albo nieodpowiedni ze względu na porę roku lub wymagają tego względy bezpieczeństwa czy też względy sanitarne¹⁰⁶.
- ☉ W jednym ze swoich raportów CPT zaleciło polskim władzom podjęcie kroków w celu zapewnienia nieletnim przybywającym w placówkach policyjnych **odpowiedniej odzieży dziennej** (w tym przeznaczanej do ćwiczeń na świeżym powietrzu)¹⁰⁷.
- ☉ Monitoring dokonywany w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich przez Helsińską Fundację Praw Człowieka ujawnił przypadki przydzielania nieletnim **ubrań o stygmatyzującym charakterze**, np. w kolorze jasno pomarańczowym. Zdaniem HFPC, praktyka ta stanowi **przejaw poniżającego traktowania**¹⁰⁸.

.....

.....

.....

CRC 14, 37(c) | RAJJ 27.2 | RPJDL 31, 33 and 36 | SMR 19-21, 35, 67, 115 | EPR 19.5, 20-21, 97 | ERJO 65.4, 66-67 |

CPT/Inf (2002)15, 47 | CPT/Inf (2015)1, V, 106 | EctHR, M.S.S przeciwko Belgii i Grecji [GC] (Nr 30696/09)

104 § 7 Regulaminu pobytu w PID, załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

105 § 57 ust. 2 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN

106 Art. 415 ust. 1 pkt 8 u.o.c. oraz § 5 ust. 1 i 2 regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie dla cudzoziemców; załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie strzeżonych ośrodków i aresztów dla cudzoziemców

107 Raport z wizyty CPT w Polsce w dniach od 26 XI 2009 r. do 9 grudnia 2009 r., CPT/Inf (2011) 20.

108 K. Wiśniewska, M.Szwast, M. Wolny, Dzieci po drugiej stronie muru. Raport z monitoringu placówek dla nieletnich.

G. PRAWO DO PRYWATNOŚCI (PROWADZENIA PAMIĘTNIKA, TRZYMANIA RZECZY OSOBISTYCH ITD.)

Czy respektowane jest prawo do prywatności dzieci pozbawionych wolności?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników | Dzieci

SPRAWDŹ/ PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Rzeczy osobiste;** sprawdź, czy dzieci mają możliwość pisania pamiętnika, zbierania osobistych pamiątek, takich jak zdjęcia, książki i inne przedmioty;
- **Inwentarz;** sprawdź, czy po przybyciu dziecka został podpisany inwentarz rzeczy należących do dziecka (w czasie procedury przyjęcia i zwolnienia dziecka);
- **Magazyny i szafki do przechowywania;** sprawdź, czy takie pomieszczenia są dostępne dzieciom i czy dzieci mogą je zamykać (autonomia);
- **Dekoracje;** sprawdź, czy dzieci mogą dekorować swoje sypialnie, tak jak chcą;
- **Nadzór;** sprawdź, czy dzieci są pod stałym nadzorem.

.....

.....

.....

CRC 16, 40 § 2(b) VII | RAJJ 4 | RPJDL, 35, 36, 65 (64?), 87(e) | SMR 7, 19-20, 67, 115 | ECHR 1 | EPR 15.1(d), 31, 33.4-5, 54.8, 97 | ERJO, 16, 62.2, 63.1 | CPT/Inf (1998)12, C, 34

5.6. Ramy społeczno-pedagogiczne, reżym społeczno-edukacyjny i rozwój osobisty

A. REŻYM I PROGRAM

Czy istnieje spersonalizowany plan/program przygotowany dla każdego dziecka po jego przybyciu do placówki, którego celem jest wsparcie rozwoju osobistego dziecka, edukacja, resocjalizacja i przygotowanie do ponownej integracji ze społeczeństwem?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (wychowawców, szkoleniowców, pracowników opieki społecznej) | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- **Regulamin placówki;** sprawdź, jaki ma charakter i jaki jest poziom opieki;
- **Indywidualny program;** sprawdź, czy uwzględnia naukę, szkolenia zawodowe, zajęcia rekreacyjne (sportowe, fizyczne), doradztwo, opiekę, zajęcia ułatwiające ponowną integrację ze społeczeństwem, kto organizuje te zajęcia i ile dzieci w nich uczestniczy; Indywidualny program; sprawdź, czy opiera się na wywiadzie medycznym, psychologicznym i społecznym i czy uwzględnia wiek, osobowość, pochodzenie społeczne i kulturowe, etapy rozwoju i przyczynę pozbawienia wolności;
- **Cele, ramy czasowe i środki;** zobacz, czy jego celem jest rozwój umiejętności i kompetencji, które pomogą dziecku ponownie zintegrować się ze społeczeństwem;
- **Liczbę dzieci w placówce;** sprawdź, czy jest ona wystarczająco mała, by zapewnić spersonalizowaną opiekę każdemu dziecku;
- **Informację o i powstanie indywidualnego programu dziecka;** sprawdź, czy jest ona przekazywana po przybyciu dziecka, w sposób dla niego przyjazny, w obecności dziecka (i ewentualnie jego rodziny lub opiekunów);
- **Realizacja indywidualnego programu;** sprawdź, czy praktyka jest zgodna z teorią i czy plan jest zgodny z wywiadem medycznym, psychologicznym i społecznym; sprawdź typowy rozkład dnia dzieci w placówce (harmonogramy: pobudka, posiłki, szkoła, szkolenia, czas wolny, zajęcia sportowe, otwarcie i zamknięcie cel, które powinny być, jak najdłużej otwarte);
- **System premiowania;** sprawdź, jakie nagrody są przewidziane za pozytywne zachowania, sprawdź czy dozwolone są czasowe urlopy, jak często i na jak długo;
- **Indywidualny program;** jak jest odbierany przez dziecko, sprawdź, czy ma dla niego znaczenie.

Grupa szczególna: Dzieci ze szczególnymi potrzebami związanymi z płcią, tożsamością etniczną, przynależnością do mniejszości, możliwościami fizycznymi i umysłowymi, orientacją seksualną itd.

SPRAWDŹ:

- ➔ Indywidualny program; sprawdź, czy obejmuje szczególne zapisy oparte na szczególnych potrzebach dzieci i ich szczególnych słabościach, zidentyfikowanych przez specjalistów;
- ➔ Sprawiedliwe i równe traktowanie.

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- ➔ Informacje i planowanie; sprawdź, czy uwzględniają język i ewentualne szczególne uwarunkowania kulturowe dziecka;
- ➔ Konstrukttywne zajęcia i edukację.

Polska perspektywa

- ➔ Zastrzeżenia KMPT podczas wizytacji PID dotyczyły głównie tego, że dzieci **spędzały czas głównie w sypialniach lub na świetlicy** oglądając telewizję lub też przeznaczenia większości czasu na dedykowane na zajęcia wyłącznie na **realizację prac porządkowych**¹⁰⁹.

.....

.....

.....

CRC 40(1) | RAJJ 1.2, 26 | GPJD IV, 10, B, 20-31, C, 32-39, V, 45 | RPJDL 24, 25, 27, 28 | RNCM 7 | RTWP 2.1 | SMR 94 |
 EPR 35.1, 103.1, 103.2, 103.3, 106.1, 106.2, 106.3 | ERJO 50.1, 53.4, 62.6, 76.1 – 77, 79.1 | CPT/Inf (2009)27, IV, 99 |
 CPT/Inf (2015) 1, 107-112 | ECtHR Popov przeciwko Francji (Nr 39472/07 i 9474/07)

109 Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w roku 2015, op. cit., s. 79.

Czy instytucja podejmuje niezbędne i wystarczające środki mające zagwarantować dziecku kontynuację opieki po zwolnieniu?

ZAPYTAJ: Dyrektora | Pracowników (wychowawców, szkoleniowców, pracowników opieki społecznej)

SPRAWDŹ:

- Środki zabezpieczające kontynuację opieki nad dzieckiem; w tym pomoc (przez cały okres pozbawienia wolności) ze strony służb, agencji, organizacji, które mogą się zaopiekować dzieckiem po zwolnieniu z miejsca pozbawienia wolności;
- Uzgodnienia z równoległymi zewnętrznymi służbami społecznymi; sprawdź, czy istnieje prawdziwa synergia i skuteczna współpraca pomiędzy ośrodkiem, a instytucjami z zewnątrz;
- Program indywidualny; sprawdź, czy obejmuje zajęcia rozwijające umiejętności przydatne do ponownej integracji ze społeczeństwem;
- Zewnętrzny punkt odniesienia; sprawdź, czy kontakty między dzieckiem, a jego zewnętrznymi kontaktami (np. pracownikiem służby zdrowia, psychologiem, nauczycielem itd.) został zachowany, utrzymany czy przerwany.

.....

.....

.....

RPJDL 38-46, 49, 53, 79-80 | RTWP 46-47 | SMR 4.1, 87, 104.2, 107, 110 | EPR 7, 26.3, 26.12, 287, 33.3, 337, 33.8, 35.3, 43.3.j, 107.4 | ERJO 15, 50.1, 51, 53.5, 77, 78.5, 79.3, 100.1-102.3 | GCFJ §21.c

B. PARTYCYPACJA

Czy stopień uczestnictwa dziecka w sprawach związanych z ogólnymi warunkami pozbawienia wolności i zajęciami w ramach ogólnego reżymu jest odpowiedni i wystarczający?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Politykę instytucji dotyczącą uczestnictwa dziecka w procesach decyzyjnych i innych środkach i zajęciach, które pozwalają im wyrazić swoje opinie i zabrać głos;

- Środki mające zachęcić dziecko do dyskusji i wyrażenia siebie (formalnie i nieformalnie, indywidualnie i zbiorowo), w tym cykliczne spotkania z pracownikami lub dyrektorem, radą młodzieżową, skrzynka pomysłów, kwestionariusze itd.;
- Uczestnictwo dziecka w regularnie realizowanym programie i jego aktualizacji razem z zewnętrznymi służbami, agencjami, organizacjami, rodzicami lub wychowawcami;
- Potencjalne bariery, które stają na drodze dziecka, kiedy chce uczestniczyć w procesach decyzyjnych;
- Jak dziecko odbiera swoje uczestnictwo (czy bierze pod uwagę chęć zabierania głosu, uważa je za przydatne, jest do niego zachęcane?); sprawdź czy pracownik i dyrektor znają dzieci osobiście;

.....

.....

.....

CRC 12 | GPJD 50 | EPR 103.3 | ERJO 13, 62.6 (d), 76.1, 79.4

C. KONTAKT ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM

Czy dzieci mają odpowiedni dostęp do środków komunikacji z zewnętrznym światem?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- Pokojom dla odwiedzających; sprawdź, czy umożliwiają kontakt, nieograniczoną komunikację i zachowanie prywatności;
- Lokalizacji telefonu i komputera; zweryfikuj, czy w tych miejscach szanowana jest prywatność;
- Dostępności materiałów (papier, długopis, koperty, znaczki, Internet) oraz źródeł informacji (gazety, periodyki, publikacji, radio, telewizja i komputer).

SPRAWDŹ:

- Środki komunikacji z rodzinami, przyjaciółmi i innymi osobami, obrońcą i przedstawicielami jakichkolwiek organizacji prawnych, którymi mogłaby być zainteresowana nieletnia młodzież (przez telefon, za pomocą korespondencji, Internetu, na wizytach);
- Dostęp do tych środków komunikacji i warunki komunikacji (w sposób nieograniczony, z poszanowaniem prywatności; zwróć uwagę, czy istnieją harmonogramy dostępu do takich środków, kto ponosi ich koszty).;

- **Harmonogramy wizyt** (kiedy, gdzie, kto, jak często);
- **Rejestr wizyt**; sprawdź, czy wizyty są regularne i częste (zasadniczo, 1 raz w tygodniu i nie mniej niż raz w miesiącu);
- **Rejestr komunikacji**; zweryfikuj, czy rozmowy telefoniczne i listy (wysłane i otrzymane), są regularne i częste, (co do zasady, 1 raz na tydzień, z wybraną przez dziecko osobą);
- **Rejestr wejść i wyjść**; sprawdź, jak często i na jak długo dzieci mogą wychodzić za pozwoleniem (z powodów edukacyjnych, lub innych ważnych – jak przygotowanie do ponownej integracji ze społeczeństwem lub w święta);
- **Ograniczenia w porozumiewaniu się i przyjmowaniu wizyt**; sprawdź, czy jest to zgodne z prawem (w razie konieczności na potrzeby trwającego śledztwa, utrzymania porządku, bezpieczeństwa, zapobiegania przestępstwom kryminalnym i ochrony ofiar takich przestępstw) oraz czy wciąż umożliwiają zakres kontaktu w minimalnym dopuszczalnym zakresie
- **Dostęp do prasy** (artykuły, gazety, periodyki, publikacje itd.), mediów (radio, telewizja, Internet) oraz ogólnie informacji z zewnętrznego świata;
- **Jakość kontaktu, komunikacji i informacji**;
- **Istnienie środków dyscyplinarnych**, które mogą zawiesić albo zakazać kontaktów ze światem zewnętrznym.

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- **Wizyty i inne formy kontaktu ze światem zewnętrznym**; sprawdź, czy dozwolone formy kontaktu kompensują dziecku społeczną izolację.

Polska perspektywa

- Korespondencja nieletniego umieszczonego w ośrodku, zakładzie lub schronisku, **z wyjątkiem korespondencji z organami państwowymi i samorządowymi**, w szczególności z RPO i RPD oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, **może być kontrolowana** przez dyrektora ośrodka, zakładu lub schroniska lub przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego **wyłącznie w przypadkach powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo ośrodka, zakładu lub schroniska, bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego**. W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny i podając powody tej decyzji. Nieletniego poucza się o prawie złożenia **zażalenia**. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego¹¹⁰.
- Dyrektor zakładu, ośrodka lub schroniska **może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, ośrodka lub schroniska** wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten **stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, ośrodka lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub procesu resocjalizacji nieletniego**. W takim wypadku dyrektor zakładu, ośrodka lub schroniska dla nieletnich bezzwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora¹¹¹.

¹¹⁰ Art. 66 §3 u.p.n.

¹¹¹ Art. 66 §4 i 5 u.p.n.

- ❖ KMPT w wielu wypadkach formułowało uwagi i zastrzeżenia w zakresie realizacji **prawa wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich do kontaktu z osobami spoza placówki**. Uwagi dotyczyły obowiązującej praktyki i uregulowania tej kwestii w dokumentach wewnętrznych zakładów. Każda z wizytowanych placówek wprowadziła własne zasady dotyczące kontaktu dzieci ze światem zewnętrznym. Często wśród nich znajdowały się takie, które ograniczały kontakt dzieci z osobami bliskimi spoza rodziny, np. poprzez uzależnienie możliwości kontaktu od stopnia resocjalizacji lub oceny z zachowania, wprowadzenie zakazu odwiedzin przez znajomych i sympatie, realizację odwiedzin w zasięgu słuchu pracownika placówki.
- ❖ Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie zapewnia się **ochronę więzi rodzinnych**, wysyłanie i doręczanie korespondencji, z ograniczeniami wynikającymi z przepisów prawa¹¹².
- ❖ Młodzieżowy ośrodek wychowawczy zapewnia: odpowiednie warunki umożliwiające wychowancom **kontakt z rodzicami**, z poszanowaniem ich prywatności; podejmuje współpracę z rodzicami wychowanka¹¹³.
- ❖ **Cudzoziemiec** umieszczony w strzeżonym ośrodku ma prawo do: **kontaktowania się z polskimi organami państwowymi, a także z przedstawicielstwem dyplomatycznym lub urzędem konsularnym** państwa obcego; kontaktowania się z organizacjami pozarządowymi lub międzynarodowymi zajmującymi się udzielaniem cudzoziemcom pomocy, w tym pomocy prawnej; korzystania z internetu na stanowiskach komputerowych dostępnych w strzeżonym ośrodku; prowadzenia korespondencji oraz korzystania ze środków łączności na własny koszt, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach do korzystania ze środków łączności lub wysyłania korespondencji na koszt strzeżonego ośrodka; widzeń z osobami bliskimi w specjalnie do tego przeznaczonych pomieszczeniach, za zgodą organu Straży Granicznej, któremu podlega strzeżony ośrodek¹¹⁴.
- ❖ **Widzenie w strzeżonym ośrodku** trwa nie dłużej niż 90 minut. W uzasadnionych przypadkach, w szczególności wynikających z zaleceń psychologicznych, kierownik strzeżonego ośrodka może zezwolić na przedłużenie czasu widzenia lub udzielić więcej niż jednego widzenia w tym samym dniu. W widzeniu, oprócz cudzoziemca, mogą uczestniczyć nie więcej niż dwie osoby pełnoletnie. Liczba osób niepełnoletnich posiadających wymaganą zgodę na widzenie nie podlega ograniczeniu, z tym że osoby do lat 15 mogą korzystać z widzeń tylko pod opieką osób pełnoletnich posiadających zgodę na widzenie¹¹⁵.
- ❖ Komitet Praw Dziecka wyraził zaniepokojenie tym, że **nie wszystkie młodzieżowe ośrodki wychowawcze gwarantują prawo** dzieci do podtrzymania kontaktu z rodziną¹¹⁶.
- ❖ KMPT zwrócił uwagę na problem odbywania odwiedzin dzieci przebywających w PID w obecności funkcjonariusza Policji. Zdaniem Mechanizmu **obecność funkcjonariuszy podczas odwiedzin rodziców lub opiekunów** powinna być stosowana tylko w uzasadnionych, wyjątkowych sytuacjach, które mogą godzić w bezpieczeństwo placówki, dziecka lub osób odwiedzających, lub gdy sąd wyda polecenie udzielenia widzenia w obecności pracownika izby. Ograniczenia w korzystaniu z tego prawa winny być precyzyjnie opisane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich i określać sytuacje i podmioty uprawnione do ich wprowadzenia. W ocenie KMPT należy dążyć, aby kontakt ten odbywał się w warunkach zapewniających prywatność oraz swobodną wymianę zdań oraz możliwy był również w formie telefonicznej.

112 § 57 ust. 1 pkt 8 i 9 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

113 § 27 ust. 1 rozporządzenia w sprawie MOW.

114 Art. 435 ust. 1 pkt 1, 2, 11, 17, 18 u.o.c.

115 § 21 Regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie strzeżonych ośrodków.

116 Komitet Praw Dziecka ONZ, Omówienie raportów przedłożonych przez Państwo Stronę na podstawie art. 44 Konwencji o Prawach Dziecka. Uwagi podsumowujące: Polska, 30 października 2002, CRC/C/15/Add.194

KRYTERIA OCENY DOKONYWANEJ PODCZAS WIZYTY UWZGLĘDNIAJĄCE SPECYFIKĘ POTRZEB DZIECKA

- W przypadku rozmów telefonicznych wizytujący spotkali się z praktyką **uniemożliwienia kontaktu z rodziną dzieciom umieszczonym w izbie przejściowej**, zobowiązania ich do prowadzenia rozmów w obecności pracownika, konieczności podania tematu rozmowy, korzystania z trybu głośnomówiącego, kontrolowania rozmów przez personel za pomocą drugiego aparatu telefonicznego.
- Często praktyką była również **kontrola korespondencji** dzieci bez powzięcia uzasadnionego podejrzenia, że zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu lub schroniska, bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego.
- W odniesieniu do młodzieżowych ośrodków wychowawczych zastrzeżenia KMPT także budziło **wprowadzanie ograniczeń w możliwości odwiedzin przez osoby spoza najbliższej rodziny oraz realizacji rozmów telefonicznych w zasięgu słuchu wychowawców**.

.....
.....
.....

RAJ 26.5 | BOP 15, 19 | RPJDL 59, 60, 61, 62 | CRC GC N°10: § 87, 89 | RTWP 2, 26-28 | SMR 43.3, 58-63 |
EPR 24.1-12, 60.4, 99 | ERJO 83-86.2, 104.5 | GCFJ 21 | CPT/Inf (2015)1, V, 122 – 125, 127

Czy placówka jest umieszczona w miejscu łatwo dostępnym, co ułatwia kontakt rodzin z ich dziećmi i które jest wpisane w społeczne, ekonomiczne i kulturowe środowisko wspólnoty?

ZAPYTAJ: Dzieci | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Lokalizacji pod względem bliskości terenów miejskich;** sprawdź, czy placówka jest zlokalizowana na terenach wiejskich, blisko lub w centrum miasta;
- **Środowisku zewnętrznemu;** sprawdź, czy placówka jest odizolowana od zabudowań czy zlokalizowana na terenie wspólnoty;
- **Dostępowi do środków publicznego transportu;** sprawdź, czy dostęp do nich z placówki jest łatwy i szybki.

SPRAWDŹ:

- **Odległość między placówką a domem dziecka, sądem, kancelarią prawną;**
- **Odległość od placówki do najbliższych terenów miejskich oraz drogi dostępu (transportem publicznym, drogą, piechotą itd.);**
- **Opis środowiska w aspekcie społecznym, ekonomicznym i kulturowym;** sprawdź poziom integracji placówki z lokalną infrastrukturą;
- **Umowy i współpracę z zewnętrznymi organizacjami wspólnoty miejscowej.**

.....

.....

.....

BOP 20 | RPJDL 30 | CRC GC N° 10, §87 | RTWP 4, 26, 43 | SMR 59 | EPR 17.1 | ERJO 53.5, 55

D. EDUKACJA I SZKOLENIA ZAWODOWE

Czy dzieci mają dostęp do edukacji i szkoleń zawodowych dopasowanych do ich umiejętności i mających przygotować dziecko do powrotu do społeczeństwa.

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (nauczycieli, wychowawców, nauczycieli szkolenia zawodowego, pracowników opieki społecznej | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Liczbę dzieci uczęszczających na kurs lub naukę w ramach programu szkoleniowego;
- Nauczycieli, w tym nauczycieli szkolenia zawodowego, liczbę, specjalizację, dyscyplinę, kwalifikacje; zweryfikuj, czy są odpowiednio wykwalifikowani i czy zostali odpowiednio przeszkoleni z adaptacji metod pracy do szczególnego kontekstu, czy są zatrudnieni przez placówkę czy firmę zewnętrzną;
- Program edukacyjny, program szkolenia zawodowego (dzienny, tygodniowy); zbadaj, czy nauka jest zorganizowana na zewnątrz czy wewnątrz placówki; czy jej program jest zintegrowany z państwowym systemem oświatowym;
- Jaką część ogólnego programu zajmuje edukacja lub szkolenie zawodowe; sprawdź, czy dzieci mają możliwość korzystania z nich regularnie;
- Jakość edukacji oraz szkolenia zawodowego; zobacz, czy odpowiada tym dostępnym dla osób na wolności i czy jest zakończony potwierdzeniem nabytych kwalifikacji, czy kończy się przyznaniem dyplomu, czy widnieje na nim nazwa instytucji;
- Jak program edukacyjny oraz szkoleń zawodowych jest odbierany przez dziecko; sprawdź, czy ma dla dziecka realne znaczenie i czy może je przygotować do dalszych studiów lub pracy.

Grupa szczególna: Dzieci obcego pochodzenia; Dzieci o szczególnych zapotrzebowaniach kulturowych lub etnicznych; Dzieci z trudnościami kognitywnymi lub niepełnienni

SPRAWDŹ:

- Zapewnienie specjalnego szkolenia edukacyjnego/zawodowego zgodnie z ich specjalnymi potrzebami.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- ➔ Dodatkowe środki zastosowane w celu zapewnienia równego traktowania.

Polska perspektywa

- ➔ Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich **może odbywać praktyczną naukę zawodu** organizowaną w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich. Praktyczna nauka zawodu organizowana w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, może mieć formę zajęć praktycznych i praktyk zawodowych¹¹⁷.
- ➔ Małoletni przebywający **w strzeżonym ośrodku** ma prawo do uczestniczenia, w czasie i miejscu określonych przez kierownika ośrodka, w zajęciach dydaktyczno-wychowawczych i rekreacyjno-sportowych. **Program zajęć powinien być dostosowany do wieku małoletniego i długości jego pobytu na terytorium RP**¹¹⁸.
- ➔ Szkoła prowadząca kształcenie zawodowe wchodząca w skład młodzieżowego ośrodka wychowawczego (...) może prowadzić **kwalifikacyjne kursy zawodowe**¹¹⁹.
- ➔ Komitet Praw Dziecka wyraził zaniepokojenie tym, że dzieci wnioskujące o przyznanie ochrony międzynarodowej **podczas pobytu w strzeżonych ośrodkach nie mają dostępu do edukacji w pełnym wymiarze**. Zalecił Polsce zapewnienie pełnego dostępu do edukacji przez dzieci wnioskujące o nadanie ochrony międzynarodowej, bez względu na ich status, długość pobytu, na równych zasadach z innymi dziećmi¹²⁰.

.....

.....

.....

CRC 28, 29, 40 | GPJD V, 47 | RAJJ 26.1-2, 26.6 | BOP 28 | RPJDL 27, 38-46 | RTWP 37 | SMR 4, 104, 107 |
EPR 26.5, 26.16, 28, 35.1-2, 89.1, 103.4, 106 | ERJO 2, 28, 62.2.f, 62.6, 77-79.3, 102.1, 129.3.c | GCFJ 21.b, 82 |
CPT/Inf (2015)1, V, 107 – 112

117 Art. 95d § 1 oraz art. 95da § 1 u.p.n.

118 Art. 416 ust. 2 u.o.c.

119 § 21 ust. 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie MOW.

120 Raport Komitetu Praw Dziecka ONZ podsumowujący uwagi dotyczące trzeciego i czwartego sprawozdania okresowego Polski – 30 październik 2015 r., CRC/C/POL/CO/3-4.

E. PRACA I ZAJĘCIA WYKONYWANE ZA WYNAGRODZENIEM

Czy instytucja daje szansę wykonywania (sprawiedliwie) wynagradzanej pracy?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Liczbę dzieci, które pracują, ile godzin tygodniowo i jakie zadania wykonują;
- Możliwości wykonywania pracy; sprawdź, czy są sprawiedliwie wynagradzane, czy pracują poza terenem placówki;
- Jaką część ogólnego programu zajmuje praca; sprawdź, czy edukacja i przygotowanie zawodowe jest traktowane jako ważniejsze niż praca;
- Realne znaczenie pracy; sprawdź, czy jest stymulująca i ma wartość edukacyjną i czy nie jest formą sankcji/środka dyscyplinarnego/nie jest wymuszeniem (zmuszanie do pracy).

Polska perspektywa

- Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich **może zostać zatrudniony poza zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich**, za zgodą dyrektora zakładu lub schroniska, jeżeli ukończył 16 lat i spełnia wymogi określone w Kodeksie pracy.
- **Wynagrodzenie nieletniego** za pracę ustala się według zasad wynagradzania pracowników za pracę tego rodzaju, którą wykonuje nieletni. Za **prace porządkowe wykonywane na rzecz zakładu lub schroniska w wymiarze nieprzekraczającym 30 godzin miesięcznie nie przysługuje nieletniemu wynagrodzenie**; za sumienną pracę tego rodzaju mogą być przyznawane nagrody pieniężne¹²¹.
- Okresy pracy wykonywanej przez nieletniego uważa się za okresy równorzędne z okresami zatrudnienia w rozumieniu przepisów o emeryturach i rentach. Okresy pracy wykonywanej przez nieletniego **wlicza się do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze**¹²².
- Nieletni, który **uległ wypadkowi lub zachorował na chorobę zawodową** w czasie odbywania środka poprawczego ma **prawo do świadczenia z tytułu** tego wypadku lub choroby na zasadach przewidzianych dla pracowników. W razie śmierci nieletniego wskutek takiego wypadku lub choroby świadczenia z tego tytułu przysługują pozostałym po nim członkom rodziny na zasadach przewidzianych członkom rodzin pracownika¹²³.

.....

.....

.....

CRC 32 | RPJDL 18.b, 42-46, 67 | SMR 4.2, 96-98, 100.2, 103, 116 | EPR 26.1-17, 100.1-2, 105.1-5 | ERJO 78.1, 82.1-3

¹²¹ Art. 95f § 1 u.p.n.

¹²² Art. 95g § 1 u.p.n.

¹²³ Art. 95h u.p.n.

F. GIMNASTYKA NA ŚWIEŻYM POWIETRZU, ZAJĘCIA

Czy dzieci mają w ciągu dnia odpowiedni czas na udział w zajęciach rekreacyjnych/sportowych/fizycznych?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

PRZYJRZY SIĘ:

- Czy jest odpowiednia przestrzeń, urządzenia i wyposażenie (wewnątrz i na zewnątrz, wielkość, ogólna ocena);
- Zajęciom na świeżym powietrzu.

SPRAWDŹ:

- Dzienny program zajęć rekreacyjnych/sportowych/fizycznych; sprawdź, czy – co najmniej – 2 godziny dziennie są poświęcone na takie zajęcia i czy – co najmniej – 1 godzina jest na świeżym powietrzu;
- Zajęcia kulturalne, rekreacyjne, czas wolny, efekty, programy, harmonogramy;
- Istnienie środków dyscyplinarnych, które mogą zawiesić realizację tych zajęć.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- Dostęp do zajęć fizycznych; sprawdź, czy mają równy dostęp do zajęć fizycznych, rekreacji i zajęć czasu wolnego.

Polska perspektywa

- Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie zapewnia się **co najmniej godzinny pobyt w ciągu doby na świeżym powietrzu**, o ile warunki atmosferyczne na to pozwalają¹²⁴.
- Nieletniemu umieszczonemu w PID zapewnia się możliwość korzystania z zajęć **ruchowych na świeżym powietrzu przez minimum 1 godzinę** dziennie, w przypadku przebywania w izbie ponad 24 godziny¹²⁵.
- Zadania **młodzieżowego ośrodka wychowawczego** realizowane są m.in. przez udział wychowanek w zajęciach, w tym zajęciach na świeżym powietrzu w wymiarze co najmniej dwóch godzin dziennie, o ile pozwalają na to warunki atmosferyczne¹²⁶.
- Plac rekreacyjno-sportowy w **strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców**, w którym umieszcza się małoletnich, posiada w szczególności: utwardzone **boisko** do gier zespołowych, **plac zabaw** dla dzieci wyposażony w urządzenia do zabaw¹²⁷.

124 §57 ust. 1 pkt 13 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

125 § 8 ust. 1 pkt 10 Regulaminy pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

126 § 19 ust. 1 pkt 2b rozporządzenia w sprawie MOW.

127 § 9 ust. 1 rozporządzenia w sprawie strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców.

.....

.....

.....

CRC 31 | RPJDL 32, 47 | CRC GC 10 §89 | SMR 23, 105 | EPR 27 | ERJO 77, 80,1-2, 81 | GCFJ 21.1.b | CPT/Inf (2015)1, V, 108

G. WIARA I PRAKTYKI RELIGIJNE

Czy dzieci mają prawo zaspokajania swych potrzeb religijnych lub życia duchowego, jak również wykonywania swych praktyk religijnych?

ZAPYTAJ: *Dzieci | Pracowników | Dyrektora*

PRZYJRZYJ SIĘ:

- Obecności książek lub przedmiotów o charakterze religijnym lub duchowym.

SPRAWDŹ:

- Istnienie, harmonogramy i uczęszczanie na msze;
- Rejestr wizyt; sprawdź, czy doradca, przedstawiciel duchowy lub filozoficzny jakiegokolwiek wyznania przychodzi regularnie, zgodnie z wyborem dziecka, spotkać się z dzieckiem lub jest pracownikiem placówki;
- Posiadanie książek lub przedmiotów o charakterze religijnym lub duchowym;
- Wolności nieuczestniczenia w obrzędach religijnych i dobrowolnego zakończenia edukacji religijnej.

Polska perspektywa

- Nieletni ma prawo do **wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych** oraz bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich w dni świąteczne, słuchania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, a także do **posiadania książek, pism i przedmiotów służących do wykonywania praktyk religijnych**¹²⁸.
- Nieletni ma prawo do uczestniczenia w prowadzonym w ośrodku, zakładzie lub schronisku dla nieletnich **nauczaniu religii, działalności charytatywnej lub społecznej kościoła** lub innego związku wyznaniowego, a także do spotkań indywidualnych z duchownym kościoła lub innego związku

¹²⁸ Art. 66a ust. 1, 2 i 4 u.p.n.

wyznaniowego, do którego należy. Duchowni mogą odwiedzać nieletnich w pomieszczeniach, w których przebywają. Korzystanie z wolności religijnej nie może naruszać zasad tolerancji ani zakłócać i naruszać ustalonego porządku w zakładzie lub schronisku dla nieletnich¹²⁹.

- ❖ Nieletniemu umieszczonemu w PID zapewnia się możliwość **posiadania takich przedmiotów kultu religijnego, których właściwości nie będą stanowiły zagrożenia dla bezpieczeństwa w izbie**, a także możliwość wykonywania praktyk religijnych i korzystania z usług religijnych w sposób niezakłócający porządku i bezpieczeństwa w izbie¹³⁰.
- ❖ Cudzoziemiec umieszczony w **strzeżonym ośrodku ma prawo do posiadania przedmiotów kultu religijnego**, wykonywania praktyk religijnych i korzystania z usług religijnych oraz słuchania lub oglądania w pomieszczeniach mieszkalnych lub w miejscu przebywania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, w sposób niezakłócający ustalonego porządku pobytu w strzeżonym ośrodku¹³¹.
- ❖ Wizytacje KMPT w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich wykazały, że generalnie prawo do wolności sumienia i wyznania nieletnich jest przestrzegane. Przykładem ograniczenia omawianego prawa były sytuacje **uniemożliwiania nieletnim uczestniczenia w nabożeństwach religijnych** – najczęściej dotyczyły to wychowanków schronisk dla nieletnich bądź wychowanków przebywających w izbie przejściowej. Kolejny obszar naruszeń stanowiło **zobowiązanie nieletnich do uczestniczenia we mszy świętej**. W jednej placówce wychowankowie podpisywali oświadczenie, że zobowiązują się do uczestniczenia we mszy świętej oraz lekcjach religii. W innej placówce obowiązek uczestnictwa we mszy św. wynikał z przyjęcia, iż jest to jedno z oddziaływań wychowawczych. Zastrzeżenia KMPT wzbudzały także **uzależnienie wyjścia na mszę od oceny z zachowania oraz ograniczania możliwości uczestnictwa w nabożeństwach osobom nowo przyjętym** oraz po ucieczkach.

.....
.....
.....

RPJDL 48 | SMR 2, 65 | EPR 29, 35.1, 38.2 | ERJO 871-3

129 Art. 66a ust. 1, 2 i 4 u.p.n.

130 § 8 ust. 1 pkt 4 i 5 Regulaminy pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

131 Art. 415 ust. 1 pkt 9 u.o.c.

H. DOBRO DZIECKA I DORADZTWO

Czy dobro dziecka jest w wystarczającym stopniu brane pod uwagę w czasie trwania pozbawienia wolności?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Zauważalnemu stanowi zdrowia fizycznego i umysłowego dzieci; sprawdź stan emocjonalny dzieci.

SPRAWDŹ:

- ➔ **Regulamin;** sprawdź, czy istnieje jakakolwiek specjalna polityka na rzecz dobra dziecka – doradztwa w placówce; sprawdź warunki i wymogi, jakie należy spełnić, by skorzystać z doradztwa;
- ➔ **Karty zdrowia;** zweryfikuj, czy istnieje procedura diagnostyczna, w efekcie której może zostać zalecone skorzystanie z usług doradczych; gdzie się odbywa i jak często; kto jest doradcą i jakie ma kwalifikacje;
- ➔ **Mobilizację wszelkich możliwych zasobów;** zobacz, kto jest zaangażowany w środki i usługi na rzecz pielęgnowania dobra dziecka (jego rodzina, ochotnicy, grupy wspólnotowe, szkoły, inne instytucje społeczne itd.).

.....

RAJJ 1, 1.2, 171 (d)

.....

I. ZAJĘCIA Z REINTEGRACJI/PRZYGOTOWANIE DO WYJŚCIA NA WOLNOŚĆ

Czy dzieci korzystają ze stosownych programów, które mają im pomóc wrócić do społeczeństwa, życia rodzinnego, edukacji lub zatrudnienia po zwolnieniu?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Zajęcia z reintegracji (cele, środki, harmonogramy, wewnątrz czy na zewnątrz placówki itd.); sprawdź, jaką część programu indywidualnego zajmują takie zajęcia;
- Związki między usługami świadczonymi w placówce i odpowiadającymi im usługami świadczonymi poza nią; sprawdź, czy są związane ze sobą (oficjalna umowa, wizyty w placówce – zgoda na wyjście – zwolnienie warunkowe);
- Świadczenie usług przygotowujących do zwolnienia (odpowiednie miejsce zamieszkania, zatrudnienie, ubranie, wystarczające środki utrzymania);
- Jak program edukacyjny oraz szkoleń zawodowych jest odbierany przez dziecko; sprawdź, czy ma dla dziecka realne znaczenie i czy może je przygotować do powrotu do społeczeństwa, życia rodzinnego, dalszych studiów lub pracy.

Grupa szczególna: Dzieci mające obywatelstwo zagraniczne

SPRAWDŹ:

- Specjalne zajęcia reintegracji w państwie, z którego pochodzą; sprawdź, czy jest jakakolwiek współpraca z agencjami na rzecz młodocianych i systemu sprawiedliwości, tak by zagwarantować niezbędną pomoc natychmiast po przybyciu do kraju pochodzenia.

.....

.....

.....

CRC 40(1) | RPJDL 8, 38, 40, 42, 45, 59, 67, 79, 80 | CRC – GC № 10 §23, 29, 77, 89 | RTWP 29, 40, 43, 45-47 |
SMR 4, 25, 59, 87 | EPR 6, 26.3, 28.7, 33, 35.3, 42.3.j, 103.2, 103.4.d, 107 | ERJO 50.1, 51, 77, 78.5, 79.1 – 79.4, 100.1 – 103,
104.3, 110 | GCFJ 21.c

5.7. Opieka zdrowotna

A. DOSTĘP DO OPIEKI ZDROWOTNEJ (OCENA, DOKUMENTACJA, INFORMACJA)

**Czy dzieci mają dostęp do usług opiekuńczych w takim samym zakresie, jak pacjenci na wolności;
Czy usługi medyczne dla dzieci stanowią integralną część multidyscyplinarnego (medyczno-psychologiczno-społecznego) programu opieki?**

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- **Placówkom zdrowia, sprzętowi;** zobacz, czy umożliwiają zachowanie prywatności, są dobrze wyposażone czyste, szanują godność dziecka;
- **Materiałom farmaceutycznym;** sprawdź, czy zarządzanie nimi jest prawidłowe i czy są właściwie przechowywane; Stan zdrowia dzieci; sprawdź, czy dziecko wydaje się cieszyć ogólnie dobrym stanem zdrowia.

SPRAWDŹ:

- **Indywidualny program;** sprawdź, czy obejmuje odpowiednie (w tym profilaktyczne i naprawcze) usługi opieki zdrowotnej (w tym usługi dentystryczne, optyczne, psychiatryczne, psychologiczne i doradcze; produkty farmaceutyczne i specjalne leki i czy uwzględnia edukację zdrowotną;
- **Karty zdrowia;** sprawdź, czy program indywidualny został opracowany na podstawie pierwszej rozmowy i badania lekarskiego po przyjeździe dziecka do placówki;
- **Dostępność i przystawalność placówek medycznych i pracowników służby zdrowia** wewnątrz placówki oraz usług świadczonych we wspólnocie lokalnej;
- **Koordinację** pomiędzy pracą personelu placówki medycznej (lekarze, pielęgniarki, psychologowie itd.) oraz pracą innego personelu, w tym wyspecjalizowanych wychowawców, pracowników opieki społecznej oraz usług zewnętrznych;
- **Karty zdrowia;** sprawdź, czy dziecko jest regularnie badane; przez jakiego pracownika służby zdrowia (wewnątrz lub poza placówką); czy zagwarantowano, o ile jest to konieczne, kontynuację leczenia dziecka; jakiemu leczeniu dziecko podlega; choroby, obrażenia, bóle, traumy, na jakie dziecko się skarżyło lub na jakie było leczone; potencjalne powiązania między datami incydentów; zweryfikuj, jak często karty zdrowia są aktualizowane;
- **Przestrzeganie zasady tajemnicy lekarskiej;** sprawdź, czy badania dzieci są przeprowadzane poza zasięgiem wzroku i słuchu personelu niemedycznego;
- **Listę oczekujących;** sprawdź, jak długo dzieci muszą średnio czekać, by otrzymać odpowiednie usługi medyczne;
- **Jak dzieci odbierają opiekę zdrowotną.**

Polska perspektywa

- Wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie zapewnia się **dostęp do świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych**¹³².
- Dyrektor zakładu **zawiadamia rodziców** (opiekunów) wychowanka i sąd rodzinny **o przypadkach zachorowań wychowanka wymagających interwencji specjalistycznej lub hospitalizacji**¹³³.
- Nieletniemu umieszczonemu w PID zapewnia się **możliwość korzystania z opieki lekarskiej**¹³⁴.
- O przypadkach **nagłego zachorowania nieletniego** bądź wystąpienia niebezpieczeństwa utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu kierownik izby lub wyznaczona przez niego osoba niezwłocznie powiadamia właściwy sąd rodzinny¹³⁵.
- Cudzoziemca przyjętego do strzeżonego ośrodka **poddaje się niezwłocznie badaniu lekarskiemu** oraz w miarę potrzeby zabiegom sanitarnym. Lekarz sprawujący opiekę medyczną nad cudzoziemcami w strzeżonym ośrodku **prowadzi dokumentację medyczną** na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta¹³⁶.
- **Cudzoziemiec** umieszczony w strzeżonym ośrodku **ma prawo do korzystania z opieki medycznej** i do pobytu w szpitalu lub podmiocie leczniczym wykonującym działalność leczniczą, jeżeli wymaga tego stan jego zdrowia¹³⁷.
- W przypadku, gdy **dalszy pobyt cudzoziemca** w strzeżonym ośrodku mógłby spowodować **niebezpieczeństwo dla jego życia lub zdrowia**, decyzję o skierowaniu cudzoziemca do szpitala lub podmiotu leczniczego wykonującego działalność leczniczą podejmuje w porozumieniu z lekarzem kierownik strzeżonego ośrodka¹³⁸.
- W części młodzieżowych ośrodków wychowawczych KMPT zwróciło uwagę, że wychowankowie co do zasady **nie byli badani przez lekarza przy przyjęciu do ośrodka**, chyba że potrzeba taka wynikała z dokumentacji medycznej lub rozmowy z wychowankiem. W części placówek nie zatrudniano także pielęgniarek, co w opinii KMPT jest wskazane z uwagi na konieczność koordynowania wszystkich spraw związanych z opieką medyczną, prowadzenia wstępnych ocen, współpracy z lekarzem rodzinnym, prowadzenia gospodarki lekami i ich wydawania. Zastrzeżenia wizytujących wzbudzał również fakt, iż przy okazji oświadczeń składanych przez opiekunów mogli oni również wyrazić **generalną zgodę na leczenie, w oderwaniu od konkretnej sytuacji**.

132 § 57 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

133 § 57 ust. 3 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

134 § 8 ust. 1 pkt 2 Regulaminu pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

135 § 11 Regulaminu pobytu w izbie stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie PID.

136 Art. 413 u.o.c.

137 Art. 415 ust. 1 pkt 5 u.o.c.

138 § 27 Regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców.

.....

.....

.....

CRC 24 | RAJJ 13.5, 26.2 | BOP 24, 25 | RPJDL 49-55, 56 | CRC – GC N° 10 §89 | RTWP 6, 9, 10, 12, 15, 39 |
 SMR 24, 25, 27, 30-35, 46.2 | EPR 15.1.f, 16.a, 35.1, 39, 40.1-5, 41.1-5, 43.1, 46.1-2, 52.5, 103.5 | ERJO 28, 50.1, 62.2.g,
 69.1-2, 70.1-2, 73.d, 74.1, 74.2 | CPT/Inf (2015)1, V,114

? Czy podjęto wszystkie kroki po przybyciu dziecka i w czasie pozbawienia wolności, by wykryć, zidentyfikować i rozpocząć leczenie wszelkich objawów i ryzyka zaistnienia schorzeń fizycznych i umysłowych u dziecka, które mogą mieć na nie wpływ i wymagać opieki medycznej?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Dzieciom z zewnętrznymi objawami schorzenia fizycznego lub umysłowego.

SPRAWDŹ:

- ➔ **Karty medyczne;** czy potencjalne problemy zdrowotne (np. zdrowie psychiczne, niepełnosprawność, uzależnienie od narkotyków lub innych substancji, wcześniejsze leczenie, wykorzystywanie fizyczne lub seksualne, skłonności samobójcze itd.) zostały zidentyfikowane; czy podjęto działania zapobiegawcze i zastosowano środki naprawcze; czy i kiedy personel medyczny zgłosił dyrektorowi jakikolwiek fakt, który mógł mieć szkodliwy wpływ na dziecko (ze względu na kontynuowane pozbawienie wolności, strajk głodowy lub okoliczność skazania);
- ➔ **Plan indywidualny;** sprawdź, czy uwzględnia oznaki lub ryzyko choroby fizycznej lub umysłowej wykrytej u dziecka i jakie czynności zostały w związku z tym zrealizowane (profilaktyczne, naprawcze).

.....

.....

.....

BOP 24 | RPJDL 49, 50, 51, 52 | CRC – GC N° 10, §89 | RTWP 6, 9 | SMR 25, 31, 46 | EPR 15.1.f, 16.a, 22.6, 40.4, 41.1,
 42.1-3, 43.1-3, 47.2 | ERJO 62.2, 62.5, 70.1-2 | CPT/Inf (2015)1, V | ECHR Tararijeva przeciwko Rosji (Nr 4353/03);
 Güneç przeciwko Turcji (Nr 70337/01)

Czy leki są wydawane wyłącznie na potrzeby niezbędnego leczenia i z przyczyn medycznych i – o ile to możliwe – po uzyskaniu świadomej zgody zainteresowanego dziecka?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➊ Jak dzieci używają leków.

SPRAWDŹ:

- ➋ **Karty zdrowia;** sprawdź listę zapisanych leków; na jakiej podstawie medycznej zostały przepisane; czy zostały przepisane przez pracownika służby zdrowia (wewnątrz lub spoza placówki) i są wydawane zgodnie z zaleceniami lekarza;
- ➌ **Zgoda dziecka;** sprawdź, czy zgoda została wydana po wyczerpującym poinformowaniu dziecka (pełne, dokładne i zrozumiałe informacje) na temat jego stanu zdrowia oraz przyczyn medycznych przepisania leków przez lekarza;
- ➍ **Użycie leków;** sprawdź, czy był przypadek eksperymentalnego podania leków i leczenia; a także użycia leków celu uzyskania informacji lub zeznania;
- ➎ **Rejestr incydentów** i rejestr środków dyscyplinarnych; sprawdź, czy istnieje związek między zażyciem leków, a konkretnym incydem, karą, środkiem dyscyplinarnym lub środkiem przymusu.

.....

.....

.....

BOP 22 | RPJDL 55 | ERJO 72.1, 72.2, 118 | CPT/Inf (1998)12, 41 | CPT/Inf (2015)1, V, 3, d, 115

B. PERSONEL MEDYCZNY (ZEWNĘTRZNY I WEWNĘTRZNY)

Czy personel medyczny jest odpowiednio wykwalifikowany i przeszkolony, by świadczyć usługi zdrowotne dla dzieci, na takim samym poziomie, jak usługi dla osób na wolności?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- ➏ **Kwalifikacje i szkolenie personelu medycznego** ukierunkowane na specyfikę natury i potrzeb dzieci (w tym profilaktyka, nagłe wypadki, dokumentacja i interpretacja obrażeń, obowiązki i procedura zgłaszania dowodów znęcania się, technika przesłuchiwanie dziecka, które mogło być niewłaściwie traktowane); sprawdź program stałych szkoleń i ostatni program szkolenia;

- Poziom i katalog ekwiwalentnych dostępnych usług poza placówką;
- Niezależność;
- Związki i współpraca pomiędzy usługami zewnętrznymi i wewnętrznymi;
- Poufność; sprawdź, czy prowadzone są karty zdrowia; kto ma do nich dostęp i na jakich warunkach;
- Nagłe wypadki; sprawdź, jak personel medyczny sobie z nimi radzi i jak szybko potrafi zareagować i zapewnić odpowiednią opiekę.

.....

CRC 24 (1), (2)(b) | RAJJ 13.5 | BOP 24, 26 | RPJDL 19, 49, 51 | CRC – GC N° 10 §89 | RTWP 8, 33, 39 |

SMR 26, 27.2, 33-34, 46 | EPR 40, 41.4, 68.2.b, 81.3, 89.1 | ERJO 69, 71, 128.1, 129.2 | CPT/Inf (2013) 29, VII, 82

C. DOKUMENTOWANIE I ZGŁASZANIE DOWODÓW MEDYCZNYCH ZNĘCANIA SIĘ NAD DZIECKIEM

Czy procedury dokumentowania i zgłaszania dowodów medycznych znęcania się nad dziećmi pozbawionymi wolności (przez personel lub przez rówieśników) są skuteczne w zwalczaniu tego zjawiska?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- Widocznym obrażeniom u dzieci

SPRAWDŹ:

- **Karty zdrowia;** sprawdź, czy pierwszy wywiad i badanie lekarskie przeprowadzone przez pracownika służby zdrowia u nowo przybyłych dzieci dokumentuje jakiegokolwiek obrażenia i związane z nimi oskarżenia; czy odbywają się regularne medyczne badania przesiewowe za każdym razem, gdy dziecko jest przenoszone przez służby mundurowe i za każdym razem, gdy w placówce ma miejsce incydent z użyciem przemocy wobec dziecka;
- **Dokumentację z badań przesiewowych;** zobacz, czy zawiera: wypowiedzi dziecka (w tym jego opis jego stanu zdrowia i wszelkie oskarżenia dotyczące znęcania się); pełną dokumentację dotyczącą wyników szczegółowego badania medycznego; uwagi lekarza na temat zgodności zarzutów dziecka i wynikami wywiadu i badania lekarskiego, wyniki dodatkowych badań, szczegółowe wnioski z konsultacji specjalistycznych i leczenia specjalistycznego;

KRYTERIA OCENY DOKONYWANEJ PODCZAS WIZYTY UWZGLĘDNIAJĄCE SPECYFIKĘ POTRZEB DZIECKA

- **Dokumentację z badań lekarskich;** zweryfikuj, czy jest sporządzana na specjalnych formularzach (zawiera rysunkowy model ciała ludzkiego, zdjęcia); czy jest dołączona do karty zdrowia dziecka;
- **Raport przekazania opieki;** sprawdź, czy zawiera jakiegokolwiek obserwacje dotyczące widocznych obrażeń u dziecka w chwili transferu od służb policyjnych do placówki zamkniętej; czy ta dokumentacja została przekazana służbie zdrowia;
- **Procedurę niezwłocznego powiadomiania o obrażeniach odnotowanych przez lekarza,** zgodnych z oskarżeniami dziecka, właściwych władz; sprawdź, czy tajemnica lekarska nie jest przeszkodą w zgłoszeniu dowodu medycznego świadczącego o znęcaniu się nad dzieckiem; czy zgłoszenia dokonano bez względu na to, czego chciała zainteresowana osoba;
- **Niezwłoczne zgłoszenie obrażeń właściwym władzom;** sprawdź, czy zgłoszenie przekazano niezależnemu organowi uprawnionemu do przeprowadzenia oficjalnego śledztwa, organom odpowiedzialnym za postępowania dyscyplinarne, organom kontrolnym, dziecku i jego adwokatowi;
- **Skuteczne środki ochrony dziecka,** którego dotyczy zgłoszenie, przed jakimkolwiek formami represji ze strony pracowników lub innych dzieci (przeniesienie, unikanie codziennych kontaktów, alternatywne miejsce zakwaterowania itd.).

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- **Wykorzystywanie seksualne;** sprawdź, czy dzieci zostały poinformowane o ich prawie do odwołania się do władz sądowniczych, czy zostały poinformowane o procedurach, czy mają dostęp do pomocy prawnej i natychmiastowy dostęp do specjalistycznego wsparcia psychologicznego; czy podjęte zostały specjalne środki, by uniknąć odwetu na dziecku.

.....

.....

.....

CRC 37 | BOP 6, 33 | RPJDŁ 50, 52, 67, 87 a-c-d | RTWP 7, 25 | SMR 7, 8, 30, 34, 56-57, 71 | EPR 15.1.e, 42.3 |
ERJO 62.2.e | CPT/Inf (2013) 29, VII, 71-84

.....

D. SPECJALNE POTRZEBY DZIEWCZYNEK

Czy dziewczęta mają taki sam dostęp do opieki zdrowotnej (i tej samej jakości) co chłopcy?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Stanowi zdrowia dziewcząt; sprawdź, czy dziecko wydaje się cieszyć ogólnie dobrym stanem zdrowia.

SPRAWDŹ:

- ➔ Usługi opieki zdrowotnej typowe dla płci, w tym usługi ginekologiczne;
- ➔ Lekarzy schorzeń kobiecych; sprawdź, czy są dostępni w placówce czy na zewnątrz, poza placówką;
- ➔ Kwalifikacje lekarzy; sprawdź, czy posiadają oni niezbędną wiedzę w zakresie chorób kobiecych, w tym ginekologicznych;
- ➔ Profilaktykę zdrowotną szczególnie ważną dla kobiet; sprawdź, czy badania przesiewowe w kierunku raka piersi i raka szyjki macicy są dostępne dla dziewcząt pozbawionych wolności;
- ➔ Środki antykoncepcyjne; sprawdź, czy dziewczynki mają dostęp do środków antykoncepcyjnych wedle własnego wyboru;
- ➔ Nietykliwość osobistą; sprawdź, czy dziewczynki mają dostęp do pigułki „dzień po” lub innych form aborcji na późniejszych etapach ciąży dostępnych dla dziewcząt, które żyją na wolności;
- ➔ Plan indywidualny, sprawdź, czy obejmuje edukację w zakresie zdrowia kobiecego.

Grupa szczególna: Dziewczynki w ciąży i matki z dziećmi

PRZYJRZYJ SIĘ:

- ➔ Środowisku; sprawdź, czy jest scentralizowane wokół matki i dziecka, wolne od wszelkich przedmiotów i cech typowych dla więzienia (uniformy, kraty i kajdanki);
- ➔ Sprzętowi; czy niemowlęta i młodsze dzieci trzymane z matkami mają dostatecznie wyposażone pomieszczenia do zabaw i ćwiczeń.

SPRAWDŹ:

- ➔ Dietę specjalną dla dziewcząt w ciąży; sprawdź, czy jest bogata w produkty białkowe, świeże owoce i warzywa;
- ➔ Opiekę przed- i poporodową; sprawdź, czy są na takim samym poziomie, jak opieka dla osób na wolności; sprawdź, czy matka mogła rodzić poza placówką i w jakich warunkach (swoboda ruchów itd.);
- ➔ Leczenie i opiekę nad noworodkami; niemowlętami i młodszymi dziećmi przebywającymi z matkami; sprawdź, czy opierają się na zasadzie najlepszego interesu dziecka; czy są nadzorowane przez specjalistów w zakresie opieki społecznej i rozwoju wieku dziecięcego;

- **Rejestr wejść i wyjść** sprawdź, jak często niemowlęta i małe dzieci przebywające z matkami mają możliwość opuszczenia placówki i doświadczenia życia na zewnątrz (przedszkola, wizyty u ojca lub dziadków itd.);

Polska perspektywa

- Nieletniej wychowance w ciąży oraz po urodzeniu dziecka młodzieżowy ośrodek wychowawczy zapewnia: odpowiednią opiekę oraz **przygotowanie do roli rodzicielskiej; wyżywienie dostosowane do potrzeb wychowanki; opiekę i pomoc psychologiczną**, w szczególności w zakresie budowania więzi i nawiązywania kontaktów z dzieckiem oraz zaspokajania jego potrzeb.
- Młodzieżowy ośrodek wychowawczy **wspiera nieletnią matkę w uczestniczeniu w bieżącej pieczy nad dzieckiem i jego wychowaniu**, chyba że sąd opiekuńczy postanowi inaczej¹³⁹.
- **Wychowance w ciąży, w czasie porodu i po porodzie zapewnia się w szczególności dostęp do świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych**¹⁴⁰.
- **O stanie ciąży** wychowanki i urodzeniu przez nią dziecka dyrektor zakładu **zawiadamia jej rodziców** (opiekunów), **sąd rodzinny i właściwy sąd opiekuńczy**. Wychowance w ciąży zapewnia się wzmożoną opiekę, przygotowując ją jednocześnie do pełnienia roli matki¹⁴¹.
- Problem dziewcząt w ciąży oraz dziewcząt matek będących wychowankami placówek resocjalizacyjnych został zasygnalizowany przez Fundację Po drugie. Do debaty na ten temat włączy się również KMPT. Obecnie **brakuje regulacji prawnej, która powalałaby przebywać nieletnim matkom w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych lub schroniskach dla nieletnich wraz ze swoimi dzieckiem**. Nie ma także regulacji, która wskazywałaby, kto miałby zajmować się dzieckiem, kiedy dziewczyna uczestniczy w zajęciach szkolnych lub resocjalizacyjnych. W sytuacji, gdy nieletnia matka urodzi dziecko, przerywa się jej proces resocjalizacji udzielając warunkowego zwolnienia. Dziewczęta wracają wówczas do rodzinnego domu, często patologicznego, bądź kierowane są do domów samotnej matki, w których nie mają zapewnionych odpowiednich oddziaływań i wsparcia. Bardzo rzadko zdarzają się sytuacje, gdy dziewczyna wraz ze swoim dzieckiem trafiają do specjalistycznej rodziny zastępczej. W pozostałych przypadkach wychowanka i jej dziecko są rozdzielani: matka zostaje w placówce, a dziecko trafia do adopcji, rodziny zastępczej lub domu dziecka. Pomimo braku rozwiązań systemowych wiele z wizytowanych placówek dostrzegając wskazany problem stara się pomóc wychowankom organizując dla dziewcząt w ciąży lub dziewcząt-matek, a także chłopców-ojców programy mające przygotować ich do wypełniania zadań związanych z rodzicielstwem.

.....

.....

.....

RTWP 6 – 18, 24, 38, 39, 48–52 | SMR 28 | EPR 34.3 | ERJO 73 b., | CPT/Inf (2000)13, VI, 26 – 29, 32, 33 | CPT/Inf (2015)1, V, 3, d, 117

139 § 16 rozporządzenia w sprawie MOW.

140 § 57 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

141 § 57 ust. 4 i 5 rozporządzenia w sprawie ZP i SdN.

E. DZIECI Z CHOROBAМИ UMYŚLOWYMI

Czy dzieci cierpiące na choroby psychiczne są leczone ze szczególną troską i w sposób priorytetowy w instytucjach specjalistycznych, pod nadzorem niezależnego zespołu medycznego?

ZAPYTAJ: *Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora*

SPRAWDŹ:

- **Karty zdrowia;** sprawdź, czy został zidentyfikowany jakikolwiek symptom choroby psychicznej podczas pierwszego wywiadu i badania lekarskiego (pierwsze badanie przesiewowe) i czy dziecko było pod stałą specjalistyczną opieką;
- **Uzgodnienia lub współpracę z wyspecjalizowanymi instytucjami;**
- **Uzgodnienia z właściwymi służbami zapewniającymi kontynuację opieki** w zakresie zdrowia psychicznego po zwolnieniu;
- **Karty zdrowia i plan indywidualny;** sprawdź specjalne udogodnienia lub uzgodnienia (w formie pokontrolnych badań psychiatrycznych, doradztwa, specjalnych zabezpieczeń wprowadzonych przez wychowawcę itd.).

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- **Opiekę psychiatryczną i programy rehabilitacyjne;** sprawdź, czy są zindywidualizowane, zorientowane na różnice płciowe, uwzględniające problemy związane z przebytą traumą i wszechstronne.

.....

.....

.....

CRC 23 | GPJD V. 45 | RPJDL 21.e, 28, 50-51, 53 | RTWP 6.b, 12-13, 41.d | SMR 25, 31, 32.1.a, 109-110 |

EPR 12.1-2, 40.4, 42.3.b, 47, 81.3 | ERJO 57, 73 (d), 117-119 | CPT/Inf (2015)1, V, 116

F. DZIECI Z UZALEŻNIENIAMI (NARKOTYKI, ALKOHOL ITD.)

Czy istnieje strategia postępowania w przypadku nadużywania środków odurzających i program resocjalizacji dostępny dla dzieci, których dotyczy problem?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Wszechstronną strategię postępowania w przypadku nadużywania środków odurzających (profilaktyka i leczenie);
- Program rehabilitacyjny; sprawdź, czy istnieje taki wewnętrzny program, czy istnieje współpraca ze służbami zewnętrznymi (np. ośrodkami leczenia uzależnień), czy jest dostosowany do wieku, płci i innych wymogów dziecka, którego ten problem dotyczy; czy dziecku dano wybór uczestniczenia w tym programie; czy uczestnictwo jest obowiązkowe;
- Informację oraz edukację zdrowotną w zakresie kwestii mających szczególne znaczenie dla młodzieży, takich jak nadużywanie środków odurzających i programy rehabilitacyjne;
- Kwalifikacje i szkolenia pracowników odpowiedzialnych za informację – edukację – program rehabilitacyjny; sprawdź, czy są odpowiednie;
- Sposób, w jaki dziecko odbiera politykę instytucji w zakresie nadużywania środków odurzających i program rehabilitacyjny, w tym informację i edukację zdrowotną; sprawdź, czy dziecko odbiera ją jako przydatną i mającą znaczenie.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- Specjalistyczne programy leczenia dla dziewcząt; sprawdź, czy uwzględniają uprzednią wiktymizację, specjalne potrzeby dziewcząt w ciąży i młodocianych matek z dziećmi, jak również ich zróżnicowane zaplecze kulturowe.

.....

.....

.....

CRC 24 (1), 33 | RAJ15 | GPJD V. 45, VI. 59 | RPJDL 21.e, 51, 53, 54 | RTWP 6.d, 15 | EPR 42.3.d | ERJO 71, 73.c, 75

G. DZIECI, KTÓRYM ZAGRAŻA SAMOOKALECZANIE SIĘ LUB SAMOBÓJSTWO

Czy istnieje strategia prewencji samookaleczania się i skłonności do prób samobójczych?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- Profilaktyczne programy opieki zdrowotnej; sprawdź, czy obejmują zapobieganie samo-okaleczaniu się i skłonnościom samobójczym;
- Informację oraz edukację zdrowotną w zakresie kwestii mających szczególne znaczenie dla młodzieży, takich jak samookaleczanie się i samobójstwa;
- Kwalifikacje i szkolenia pracowników odpowiedzialnych za informację – edukację – program rehabilitacyjny; sprawdź, czy są odpowiednie;
- Sposób, w jaki dziecko odbiera politykę instytucji w zakresie zapobiegania samookaleczaniu się i skłonnościom samobójczym; sprawdź, czy dziecko odbiera ją jako przydatną i mającą znaczenie.

Grupa szczególna: Dziewczynki

SPRAWDŹ:

- Politykę opieki psychiatrycznej nad dziewczętami pozbawionymi wolności; sprawdź, czy obejmuje odpowiednie, uwzględniające różnice płci i wyspecjalizowane wsparcie.

.....

RTWP 6.B, 16 | SMR 30.c | EPR 47.2 | ERJO 70.2 | CPT/Inf (2015)1, V, 116 | EctHR, Coselav przeciwko Turcji (Nr 1413/07); Güveç przeciwko Turcji (Nr 70337/01)

H. KWESTIE ZWIĄZANE Z SEKSUALNOŚCIĄ (PRAWO DO SEKSUALNOŚCI, ZDROWIA SEKSUALNEGO, CHOROBY ZAKAŻNE ITD.)

Czy dzieci pozbawione wolności mają dostęp do edukacji w zakresie zdrowia seksualnego w ramach profilaktycznego programu opieki zdrowotnej?

ZAPYTAJ: Dzieci | Pracowników (personel medyczny) | Dyrektora

SPRAWDŹ:

- **Profilaktyczny program zdrowotny;** sprawdź, czy obejmuje edukację w zakresie zdrowia seksualnego, prewencję chorób przenoszonych drogą płciową, takich jak HIV (oraz chorób przekazywanych dziecku przez matkę), chorób przenoszonych przez krew, ryzykownych praktyk seksualnych, uwarunkowań typowych dla płci; czy uwzględnia edukację w zakresie relacji między seksualnie aktywnymi ludźmi, wzajemnego szacunku, braku napastowania i równości; doradztwo;
- **Prawo do seksualności;** zweryfikuj, czy dzieci mają prawo cieszyć się prawem do seksualności i na jakich warunkach.

.....

.....

.....

RTWP 6, 14, 17, 18 | ERJO 71 | CPT/Inf (2015)1, V, 3, d, 116

A large rectangular area with rounded corners, outlined in green and blue, containing 25 horizontal dotted lines for writing.

6. MECHANIZMY SKARGOWE DOSTĘPNE DLA DZIECI POZBAWIONYCH WOLNOŚCI¹³²

Ostatnia część niniejszego Przewodnika poświęcona jest kwestii, która powinna być przedmiotem szczególnego zainteresowania organów kontrolujących miejsca pozbawienia wolności dzieci: dostępnym dla dzieci mechanizmom skargowym. Stanowią one podstawowe zabezpieczenie przestrzegania praw dzieci. Jako takie muszą być dostępne w **miejscach, gdzie przebywają dzieci pozbawione wolności**. Zarówno w ramach wewnętrznej skargi; do personelu zarządzającego lub konkretnie wyznaczonego do tego zadania jednego pracownika. Jak również w systemie zewnętrznym: do **organu zewnętrznego** (niezależnego bądź zależnego) poprzez infolinię, maile, skrzynki na listy, telefon lub inne środki komunikacji. Skarga dziecka może być **oficjalna lub nieoficjalna, zbiorowa oraz indywidualna; pisemna oraz ustna; złożona przez dziecko albo za pośrednictwem jego rodziców, opiekunów, przedstawicieli lub adwokata (radcę prawnego)**. Powód, dla którego cała część tego Przewodnika dotyczy tej problematyki jest prosty: dostępne i bezpieczne mechanizmy skargowe dla dzieci pozbawionych wolności są **najważniejszym mechanizmem uzupełniającym** zapewniającym poszanowanie ich praw. Aby prawo dzieci pozbawionych wolności do skargi było realizowane w sposób skuteczny i wydajny, wszelkie lekkie naruszenia prawa, krzywdy i skargi powinny być identyfikowane i rozpatrzone na jak najwcześniejszym możliwym etapie. Umożliwiłoby to lepszą promocję praw dzieci, a dziecko nie musiałoby czekać ze złożeniem skargi i prośby o pomoc, aż do wizyty organu monitorującego.

W praktyce, składanie skarg do wewnętrznych lub zewnętrznych właściwych organów może być bardzo trudne dla dzieci pozbawionych wolności. Często oczekuje się od nich, że będą przestrzegały procedur opracowanych do użytku dla dorosłych i nie dostosowanych do umiejętności i stopnia rozwoju dziecka, jego wieku i stopnia wrażliwości. Dzieci znajdują się w nieprzyjnym, a nawet czasem wrogim środowisku. Mogą bać się składać skargi, ze względu na negatywne konsekwencje skarżenia na pracowników placówki, z którymi mają codziennie kontakt. Mogą nie być świadome, że mają podstawy do złożenia skargi i uważać np. że użycie przemocy jako formy kary jest powszechną i popularną praktyką.

¹³² Na podstawie publikacji PRI/ PJJ The right of children deprived of liberty to make complaints (2013) http://www.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/08/Briefing_child-complaints-v4_FINAL.pdf [Prawo dzieci pozbawionych wolności do skarżenia, za zgodą PRI]

Być może, co najistotniejsze, dzieciom może brakować pewności, że dorośli dadzą ich skargom wiarę i ocenią je sprawiedliwie; tak może być zwłaszcza w przypadkach wykorzystywania seksualnego i nadużyć na tle seksualnym, które mogą być kojarzone ze stygmatyzowaniem, wstydem i zachowaniem sprawy w tajemnicy. Wśród dzieci aresztowanych może istnieć grupa subkulturowa, surowo zakazująca skarżenia na nadużycia ze strony innych dzieci i stosująca własne kary.

6.1. Cele i zadania mechanizmów skargowych

Dzieci, które zostały pozbawione wolności mają prawo do składania wniosków lub skarżenia się na warunki, w których przebywają, traktowanie i opiekę za pośrednictwem mechanizmów, które są **skuteczne, bezpieczne, łatwo dostępne oraz uwzględniają specyfikę natury dziecka**. Prawo do wniesienia skargi stanowi bardzo ważną **możliwość wypowiedzenia się przez dziecko pozbawione wolności**. Jednocześnie jest gwarancją, że inne prawa człowieka będą w stosunku do dziecka chronione. Wnioski lub skargi dzieci mogą dotyczyć zapewnienia odpowiedniego pożywienia, wody, a także dostępu do zajęć rekreacyjnych. Dzieci mogą także zgłaszać wątpliwości co do dostępu do edukacji, możliwości przyjmowania wizyt, jak również podnosić zarzuty dotyczące znęcania się np. torturowania, przemocy, wykorzystywania i nadużyć ze strony policji, pracowników placówki, jak również innych dzieci.

Bardzo często drobne skargi mogą być skutecznie i szybko rozpatrzone za pośrednictwem mechanizmów nieformalnych, takich jak wnioski indywidualne lub zbiorcze oraz mediacje. Jednak dzieci muszą mieć także gwarancję dostępu do oficjalnych systemów skarżenia, gdy te nieoficjalne zostaną wyczerpane lub wykorzystane do maksimum, tak aby akty łamania ich praw zostały poddane bardziej ustrukturyzowanym procedurom.

Skuteczne procedury skargowe mogą być traktowane jako część formalnego postępowania dotyczącego dziecka pozbawionego wolności, które może przyczynić się do większego poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Zarówno formalne, jak i nieformalne mechanizmy skargowe mogą gwarantować, że **miejsca, w których przebywają dzieci pozbawione wolności są transparentne i rozliczane** z realizowania praw dzieci pozostających pod ich opieką. Mogą funkcjonować jako **czynnik odstraszający przed łamaniem praw dzieci, łagodząc napięcia już na początku, pomagać w reintegracji i dostarczać informacji opinii**

publicznej na temat poważnych nadużyć wobec dzieci. Co więcej, gdy władze systematycznie analizują wnioski lub skargi, które zostały złożone, łatwiej mogą **zidentyfikować wyzwania i niezbędne zmiany w politykach, praktyce i prawie**. Placówki, w których przebywają dzieci pozbawione wolności, które utworzyły skuteczne (formalne i nie) procedury skargowe, dają także publiczną pewność, że instytucje rzeczywiście pracują nad tym, by dzieci miały większą świadomość swych praw, miały prawo do żądania szacunku dla siebie i były rehabilitowane.

6.2. Podstawowe zasady systemów skargowych?

A. DOSTĘPNOŚĆ

Po pierwsze, dzieci powinny być, **po przybyciu** na posterunek policji lub do miejsca pozbawienia wolności, **ustnie i pisemnie poinformowane** o istnieniu w danym miejscu wewnętrznych i zewnętrznych, formalnych i nieformalnych, indywidualnych i zbiorczych mechanizmów skargowych. Kopie wytycznych, jak złożyć skargę, powinny być dostępne na życzenie dla adwokata, rodzica lub opiekuna dziecka.

Istnieje szereg **strategii**, które można zastosować, **by poszerzyć dostęp do** – poufnych – mechanizmów skargowych, takich jak:

- ➔ Wykorzystanie systemu zamykanych skrzynek, do których dzieci mogą wrzucać skargi
- ➔ Zapewnienie dzieciom dostępu do bezpłatnych linii zaufania, do materiałów piśmieniowych (papieru, długopisów, kopert i znaczków) lub nawet narzędzi elektronicznych
- ➔ Zorganizowanie cotygodniowego dostępu do usług adwokata, organizacji społecznych i zewnętrznych mechanizmów skargowych

B. UWZGLĘDNIENIE SPECYFIKI NATURY DZIECKA

Oprócz pisemnych wytycznych, **proces składania wniosku lub skargi może być wyraźnie wytłumaczony dziecku w sposób przyjazny i zrozumiały dla niego i w języku, którym się posługuje**. Należy zapewnić także specjalne środki, jak np. wykorzystanie obrazków, rysunków oraz plakatów. Dzieci powinny mieć prawo do składania wniosków lub skargi na dowolnej podstawie. Powinny mieć możliwość złożenia skargi dotyczącej warunków, w których przebywają, traktowania i opieki, nawet gdy podnoszone przez nie zarzuty są niepotwierdzone. Katalogu tych podstaw nie należy ograniczać.

Dzieci powinny mieć zapewnioną odpowiednią opiekę lub pomoc prawną (reprezentację w sądzie), pozwalającą im złożyć wniosek lub skargę zgodnie z przepisami prawa. Dzieciom należy dać możliwość złożenia wniosku lub skargi bezpośrednio. Gdy leży to w interesie dziecka, możliwość wniesienia skargi w imieniu dziecka powinna być również przyznana członkom ich rodziny lub przedstawicielom prawnym. **W użyciu powinny istnieć alternatywne formy składania skargi, dla których nie jest wymagana piśmienność.** Jeśli używane są formularze, powinny być proste, swobodnie dostępne (np. dzieci nie powinny musieć prosić o nie pracowników ośrodka) i bezpłatne.

W zależności od swego mandatu, **organizacje społeczne** mogą wnieść ogromny wkład w asystowanie dzieciom w składaniu skarg, upowszechnianiu wiedzy na ich temat, ewaluacji, w tym przekształcania ich w systemy skuteczne i przyjazne dzieciom.

Organizacje te mogą również mieć prawo do składania wewnętrznej skargi w imieniu dziecka lub grupy dzieci, pod warunkiem uzyskania zgody dzieci lub dziecka.

Procedury składania wniosków lub skarg, by były skuteczne, nie muszą być formalnie spisane na piśmie. Należy jednak rozważyć wyznaczenie pracowników oraz mentorów właściwych do rozpatrywania nieformalnych wniosków dzieci. W każdym wypadku dzieciom należy stworzyć możliwość zasięgnięcia informacji na temat stanu swojej sprawy u osoby, która ją prowadzi. **Dzieci powinny móc komunikować swoje skargi w swym własnym języku.** Jeśli byłoby to konieczne, należy zagwarantować im pomoc tłumaczy.

C. BEZPIECZEŃSTWO

Dzieci powinny mieć **prawo do zachowania poufności przy wypełnianiu wniosku lub skargi oraz w toku procedury skargowej.** W praktyce często tak jednak nie jest. Można to osiągnąć przez umieszczenie w placówce skrzynek zamykanych, umieszczonych w łatwo dostępnym miejscu, które nie jest pod stałym nadzorem personelu lub monitoringu wizyjnego oraz wprowadzenie wyraźnych zasad na temat zachowania poufności korespondencji, tego, kto może otwierać skrzynki i w jakim czasie. Organy monitorujące lub skargowe powinny także opracować strategię zbierania wniosków lub skarg podczas wizyt w placówkach w taki sposób, by dziecko składające skargę nie mogło zostać zidentyfikowane przez inne dzieci przebywające w areszcie lub pracowników personelu.

Dzieciom należy zagwarantować możliwość anonimowego składania skarg.

D. SKUTECZNOŚĆ

Każde miejsce, gdzie przebywają osoby pozbawione wolności, powinno dysponować **katalogiem wewnętrznych polityk oraz procedur przyjmowania i rozpatrywania wniosków lub skarg**. Aby procedury skargowe były skuteczne i efektywne, każdy wniosek lub skargę należy rozpatrywać **bez zbędnej zwłoki**. W przypadku wewnętrznych wniosków lub skarg, maksymalny czas trwania procedury powinien być określony w pisemnych wytycznych, a **dzieci powinny mieć świadomość ram czasowych – terminu, w jakim należy złożyć skargę i w jakim mogą się spodziewać odpowiedzi na nią**.

Drobniejsze skargi lub wnioski należy rozpatrywać sprawnie i skutecznie stosując mechanizmy nieformalne, takie jak mediacje. Takie łagodne, elastyczne podejście powinno być szeroko promowane, jako rozwiązanie szybkie i korzystne dla obu stron.

Skargi o bardziej formalnym charakterze powinny uruchamiać skuteczną procedurę śledczą; w przypadku wewnętrznych skarg, może to oznaczać dokonanie przeglądu dokumentów przez dyrektora instytucji; przesłuchanie dziecka lub dzieci, których skarga dotyczy, jak również innych świadków, w tym pracowników ośrodka; konsultację z ekspertami (np. w dziedzinie medycyny); konieczność otrzymania informacji od innych organów władzy. Dobrą praktyką byłoby także zorganizowanie z udziałem dyrektora instytucji wizyty na miejscu zwłaszcza, gdy podniesiony zarzut wymaga natychmiastowej interwencji, np. w przypadku oskarżenia o akt przemocy lub nadużycie.

W przypadku zewnętrznych mechanizmów skargowych postępowanie dochodzeniowe i inne procedury powinny obejmować przynajmniej prawo dziecka lub dzieci do bycia wysłuchanym osobiście, zgodnie z Artykułem 12 Konwencji o Prawach Dziecka. Zewnętrzne mechanizmy skargowe powinny także przewidywać powołanie świadków lub opracowanie ekspertyz, zezwalać na sądową reprezentację dzieci i mieć dostęp do odpowiednich akt spraw.

Mechanizmy skargowe powinny mieć moc prawną do inicjowania **odpowiednich działań prawnych lub innych**, takich jak odszkodowanie dla ofiary lub wszczęcie postępowania cywilnego lub dyscyplinarnego przeciwko urzędnikom, za zgodą dziecka lub jego rodziców. O ile to konieczne, mechanizmy skargowe powinny **przekazywać skargę do prokuratury** w celu wszczęcia śledztwa kryminalnego. W praktyce wielu Rzeczników Praw Dziecka może tylko wydawać niewiążące zalecenia dla władz instytucji zamkniętych. Może to być nieskuteczny środek zaradczy, zwłaszcza jeśli zalecenia te nie będą brane pod uwagę i wdrażane.

Osoby zawodowo związane z pracą z dziećmi pozbawionymi wolności powinny mieć gruntowną wiedzę na temat roli, jaką mechanizmy skargowe mogą odgrywać w tworzeniu uporządkowanej, bezpiecznej i przejrzystej instytucji oraz ich roli w inicjowaniu mediacji i jej wpływu na zapobieganie bardziej poważnym skargom i łamaniu praw dzieci.

Wszeczhronna polityka skargowa powinna także gwarantować personelowi, że dochodzenia wszczęte na podstawie skarg dzieci będą prowadzone w sposób bezstronny i sprawiedliwy.

Powinna istnieć **formalna, przejrzysta i dostępna dla dzieci** procedura skargowa w przypadku zaistnienia tortur lub okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania. Dzieci muszą mieć dostęp do tej procedury, jak również do niezależnego organu władzy. Nie mogą się bać, że w konsekwencji złożenia skargi zostaną o coś oskarżone. Podniesione zarzuty powinny być niezwłocznie przekazane do organu ścigania niezależnego od tych, które są wymienione w skardze.

Powody, dla których skarga została odrzucona, powinny być zawsze szczegółowo wyjaśnione dziecku. Powinno ono mieć **możliwość odwołania się** od takiej decyzji do innego organu władzy w ramach systemu sprawiedliwości dla nieletnich lub zewnętrznego organu sądownictwa. Instytucje przyjmujące i inne organy władzy muszą prowadzić **rejstry skarg** oraz zapisywać odpowiednio wyniki postępowań skargowych i inne działania związane z wniesieniem skargi oraz poddawać te wpisy szczegółowym analizom, by móc określić tendencje i powtarzające się schematy; np. może się zdarzyć, że wiele skarg dotyczy jednego i tego samego pracownika.

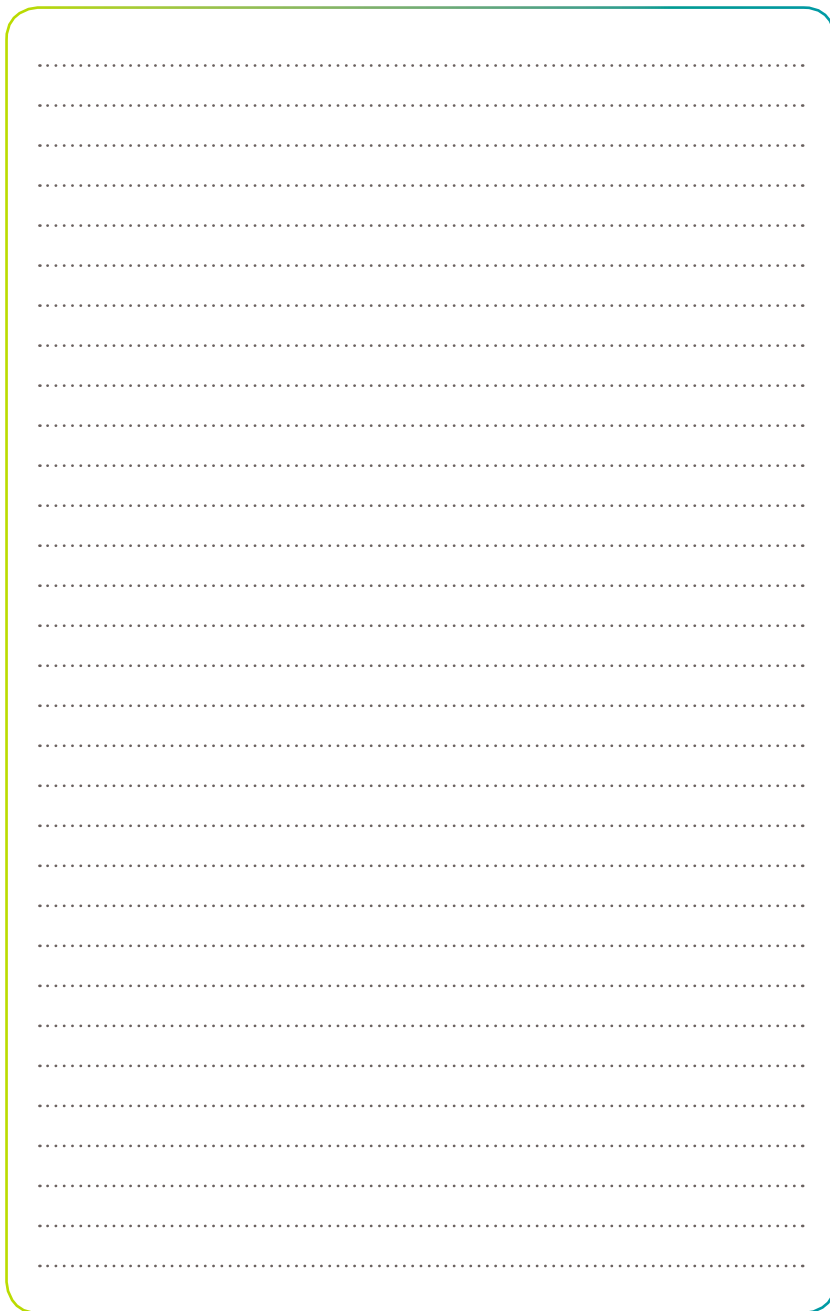
Charakter skarg wnoszonych przez dzieci oraz wyniki postępowań skargowych powinny być regularnie publikowane, z zachowaniem poufności, szczególnie w zakresie tożsamości osób, których te sprawy dotyczą. Pozwoliłoby to, w ramach promowania transparentności, na dostarczenie podstawowych, niezbędnych informacji, na podstawie których można byłoby oszacować liczbę przypadków i opracować politykę oraz plan działania.

6.3. Komu dzieci mogą składać skargi?

Mechanizmy skargowe mogą przybierać różne formy i dzieci powinny mieć dostęp do różnych sposobów składania skarg, zarówno w placówce, jak i zewnętrznym systemie sprawiedliwości. Dziecko musi mieć możliwość składania skarg do **organów wewnętrznych** odpowiedzialnych za placówkę, w której przebywa, jak również do **organów zewnętrznych i niezależnych**, takich jak rzecznicy praw dziecka, ombudsmeni, niezależne organy monitorujące i organy sądownicze.

Istnieje ważny związek pomiędzy procedurami skargowymi a organami monitorującym. Dzieci powinny mieć także prawo wystąpienia do audytorów prowadzących kontrole placówek pozbawienia wolności, którzy – w zależności od swego mandatu – mogliby mieć uprawnienia do przyjęcia skargi i rozpatrzenia jej lub skierowania jej do właściwych i kompetentnych mechanizmów skargowych.

Dzieci powinny mieć także możliwość złożenia skargi do międzynarodowych organów ds. praw człowieka, takich jak Komitet NZ Przeciwko Torturom, Komitet NZ ds. Praw Człowieka i Komitet Praw Dziecka NZ (od kiedy wszedł w życie Protokół Fakultatywny dotyczący Procedury Rozpoznawania Skarg, czyli od kwietnia 2014), jak również do instytucji regionalnych, takich jak Europejski Komitet Praw Społecznych (za pośrednictwem mechanizmu skarg zbiorczych) oraz Europejski Trybunał Praw Człowieka.

A large, vertically oriented rounded rectangle with a thin, dotted border. The interior of the rectangle is blank, providing space for writing. The border is composed of small, evenly spaced dots.

7. DALSZE INFORMACJE, LEKTURY I ZAŁĄCZNIKI

Koncepcja niniejszego Przewodnika opiera się na wynikach międzynarodowych badań przeprowadzonych w 14 europejskich krajach partnerskich w ramach projektu „*Children’s Rights Behind Bars*” i wspólnej pracy, przemyśleniach i doświadczeniach zebranych przez partnerów i renomowanych ekspertów biorących udział w ww. projekcie podczas 3 seminariów zorganizowanych w latach 2014 – 2015.

Inspirację czerpano także z różnych podręczników i wytycznych metodologicznych w zakresie monitorowania innych okoliczności pozbawienia wolności, szkoleń i instruktaży opracowanych przez Stowarzyszenie na rzecz Zapobiegania Torturom (APT) oraz Penal Reform International. Przedmiotem zainteresowania autorów raportu był również szereg artykułów, publikacji, badań i raportów dotyczących tematyki pozostającej w kręgu zainteresowania niniejszego Przewodnika.

Wszystkie dokumenty wykorzystane jako źródła inspiracji przy przygotowywaniu niniejszego Przewodnika, jak również wszystkie stosowne lektury i dalsze informacje na temat pozbawienia wolności dzieci zostały wymienione na stronie internetowej:

www.childrensrightsbehindbars.eu

ZAŁĄCZNIK 1: Konwencja o Prawach Dziecka (wersja uproszczona)

Nie wszyscy pracownicy organów monitorujących to prawnicy i nie wszyscy znają najważniejszy wiążący instrument praw człowieka, który pokrywa prawie wszystkie aspekty życia dziecka: Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 roku. Prawa przyznane dzieciom na mocy CRC są niepodzielne i wzajemnie ze sobą powiązane. Każdemu prawu należy przypisać takie samo znaczenie, ponieważ każde z tych praw jest fundamentalne dla godności dziecka.

Aby promować wiedzę na temat Konwencji w ramach procesu monitorowania, przygotowaliśmy uproszoną wersję Konwencji, która jest łatwa do przyswojenia dla każdego specjalisty, który będzie wizytował miejsce, gdzie przebywają dzieci pozbawione wolności.

CZTERY GŁÓWNE ZASADY

Brak dyskryminacji *artykuł 2*

Konwencja ma zastosowanie wobec wszystkich dzieci bez względu na rasę rodziców czy opiekunów dziecka lub samego dziecka, kolor skóry dziecka, jego płeć, język, którym mówi, religię, poglądy polityczne i inne, pochodzenie narodowe, etniczne lub społecznie, stan posiadania, ewentualne niepełnosprawności lub jakiegokolwiek inny status.

Najlepszy interes dziecka *artykuł 3, ustęp 1*

Zasada najlepszego interesu dziecka musi być najwyższym względem we wszystkich działaniach dotyczących dzieci. Dotyczy to również dorosłych, którzy podejmują decyzje mające wpływ na dzieci, publiczne czy prywatne, instytucji opieki społecznej, sądów prawa, władz administracyjnych czy ciał ustawodawczych.

Przeżycie i rozwój dziecka *artykuł 6*

Rządy państw mają obowiązek zagwarantowania przeżycia i rozwoju każdego dziecka.

Partycypacja dziecka *artykuł 12*

Każde dziecko ma prawo głosu i wypowiedzi na temat tego, co sądzi na temat decyzji, które mają wpływ oraz do tego, by jego opinia została potraktowana poważnie. Zdolność dziecka do formułowania i wyrażania swych opinii rośnie wraz z wiekiem. Przy ustalaniu, jaką wagę należy nadać poglądom dziecka, należy wziąć pod uwagę wiek dziecka, jego stan rozwoju i stopień dojrzałości.

PRAWA DZIECKA WEDŁUG KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA

Każde dziecko:

- ➔ **Definicja dziecka** *artykuł 1*
poniżej wieku 18 lat ma prawo do uznania go za dziecko i korzystania z praw umocowanych w Konwencji;
 - ➔ **Brak dyskryminacji** *artykuł 2*
ma prawo nie być dyskryminowane;
 - ➔ **Najlepszy interes dziecka** *artykuł 3*
ma prawo do tego, by jego najlepszy interes był najwyższym względem we wszystkich sprawach, które go dotyczą;
 - ➔ **Realizacja praw** *artykuł 4*
powinno móc liczyć na to, że władze jego państwa będą robiły co w ich mocy, by zagwarantować mu prawa umocowane w Konwencji;
 - ➔ **Rola rodziców** *artykuł 5*
powinno móc liczyć na to, że władze jego państwa będą szanowały rolę rodziców w jego wychowaniu;
 - ➔ **Rozwój i przeżycie** *artykuł 6*
ma niezbywalne prawo do życia i przeżycia i powinno móc liczyć na to, że władze jego państwa zagwarantują mu przeżycie i rozwój;
- Rejestracja, nazwisko i obywatelstwo** *artykuł 7*
ma prawo do nazwiska, obywatelstwa, poznania swych rodziców i do tego, by je wychowali;
- ➔ **Zachowanie tożsamości** *artykuł 8*
powinno móc liczyć na to, że władze jego państwa będą chroniły jego tożsamość, w tym jego nazwisko, obywatelstwo i więzi rodzinne;
 - ➔ **Oddzielenie od rodziców** *artykuł 9*
ma prawo do życia ze swymi rodzicami i zachowania kontaktu z nimi, jeśli żyje oddzielnie;
 - ➔ **Połączenie się z rodziną** *artykuł 10*
ma prawo do ponownego połączenia się z rodziną, a do tego czasu – do utrzymania kontaktu ze swymi rodzicami, gdy mieszkają w innym państwie;
 - ➔ **Porwanie** *artykuł 11*
ma prawo do ochrony przed porwaniem;
 - ➔ **Partycypacja** *artykuł 12*
ma prawo do swobodnego wyrażania swych poglądów i do tego, by były one traktowane poważnie;
- Swoboda wypowiedzi** *artykuł 13*
ma prawo do informacji i do swobodnego wypowiedziania się;
- ➔ **Swoboda myśli, sumienia i wyrażania** *artykuł 14*
ma prawo do swobodnego myślenia, sumienia i religii;

- **Swoboda stowarzyszania się** artykuł 15
ma prawo do swobodnego stowarzyszania się i uczestniczenia w pokojowych zgromadzeniach;
- **Prywatność** artykuł 16
ma prawo do tego, by szanowano jego prywatność;
- **Informacje i media masowe** artykuł 17
ma prawo do otrzymania wiarygodnych, dostępnych i odpowiednich informacji za pośrednictwem mediów;
- **Odpowiedzialność rodzicielska** artykuł 18
ma prawo do bycia wychowanym przez oboje rodziców i, w razie konieczności, do tego, by jego rodzice otrzymali odpowiednie wsparcie od władz państwa w wykonywaniu ich obowiązków rodzicielskich;
- **Ochrona przed przemocą** artykuły 19–20–21
ma prawo do ochrony przed wszelkimi formami przemocy; dziecko, które jest tymczasowo lub na stałe pozbawione swego środowiska rodzinnego ma prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony władz państwa; w takim wypadku powinno móc liczyć na to, że władze państwa zagwarantują, że adopcja będzie miała miejsce tylko w sytuacji, gdy będzie to leżało w najlepszym interesie dziecka;
- **Dzieci uchodźcy** artykuł 22
dziecko, które jest uchodźcą (lub ubiega się o status uchodźcy) ma prawo do specjalnej ochrony i pomocy humanitarnej;
- **Dzieci z niepełnosprawnościami** artykuł 23
dziecko z niepełnosprawnościami ma prawo do specjalnej opieki i wsparcia oraz ochrony, by mogło w pełni i godnie korzystać z życia, aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym i żyć tak niezależnie, jak to tylko możliwe;
- **Zdrowie** artykuł 24
ma prawo do najlepszej możliwej opieki zdrowotnej i korzystania z ośrodków zdrowia w przypadku leczenia choroby i resocjalizacji zdrowotnej;
- **Przeгляд okresowy** artykuł 25
dziecko będące pod opieką służb państwowych, nie mieszkające ze swymi rodzicami, ma prawo do okresowego przeglądu leczenia dziecka i wszelkich innych okoliczności odnoszących się do jego sytuacji, w celu weryfikacji stosowności i aktualności zastosowanego środka;
- **Ubezpieczenie społeczne** artykuł 26
ma prawo do świadczeń z zabezpieczeń społecznych, w tym ubezpieczenia społecznego
- **Odpowiedni standard życia** artykuł 27
ma prawo do odpowiedniego standardu życia, który jest na tyle wysoki, że spełnia potrzeby fizyczne i psychiczne dziecka;
- **Edukacja** artykuł 28-29
ma prawo do edukacji na wysokim poziomie, edukacji podstawowej wolnej od opłat;
- **Mniejszości/grupy autochtoniczne** artykuł 30
należące do mniejszości etnicznej, religijnej lub językowej ma prawo do korzystania z dóbr własnej kultury oraz praktykowania własnej religii lub posługiwania się własnym językiem;

- **Rozrywka i zabawa** artykuł 31
ma prawo do odpoczynku, zabawy i dobrowolnego uczestniczenia w życiu kulturalnym i zajęciach rekreacyjnych;
- **Dzieci pracujące** artykuł 32
ma prawo do ochrony przed wykorzystaniem ekonomicznym i wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub przeszkadzać w nauce, lub która może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego i społecznego;
- **Ochrona przed narkotykami** artykuł 33
ma prawo do ochrony przed narkotykami i handlem narkotykami;
- **Wykorzystywanie seksualne** artykuł 34
ma prawo do ochrony przed wszelkimi formami nadużyć i wykorzystywania o charakterze seksualnym;
- **Uprawdzenie, sprzedaż i handel** artykuł 35
powinno móc liczyć na to, że władze państwa podejmą wszelkie możliwe środki, by zagwarantować, że dzieci nie zostaną porwane ani sprzedane;
- **Inne formy wykorzystywania** artykuł 36
powinno być chronione przed wykorzystywaniem i innymi czynnościami, które mogą naruszyć jego dobro i rozwój;
- **Areszt i kara** artykuł 37
ma prawo do ochrony przed jakimikolwiek formami okrutnego lub niehumanitarnego traktowania. Żadne dziecko nie może być bezprawnie pozbawione wolności, a wobec dzieci nie wolno stosować kary śmierci ani kary dożywotniego więzienia. Dzieci, które zostały pozbawione wolności powinny być umieszczone oddzielnie od dorosłych, i powinny mieć dostęp do pomocy prawnej i innego rodzaju wsparcia, a także móc utrzymać kontakt ze swoją rodziną;
- **Konflikty zbrojne** artykuł 38
ma prawo do ochrony przed konfliktem zbrojnym;
- **Opieka nad ofiarami** artykuł 39
dziecko, które padło ofiarą konfliktu zbrojnego, poniżającego lub niehumanitarnego traktowania, wykorzystywania, zaniedbania lub nadużyć ma prawo do odpowiedniej opieki fizycznej i psychologicznej, by pomóc mu się zregenerować i wrócić do społeczeństwa;
- **System sprawiedliwości dla nieletnich** artykuł 40
dziecko, które jest oskarżone o złamanie prawa ma prawo do pomocy prawnej i sprawiedliwego traktowania w trakcie postępowania sądowego. Władze państw mają obowiązek określić dolną granicę wiekową, poniżej której dzieci nie mogą być pociągnięte do odpowiedzialności karnej oraz zapewnić minimum gwarancji rzetelności i szybkiego zakończenia postępowania sądowego lub innego;
- **Poszanowanie wyższych standardów** artykuł 41
ma prawo do tego, by inne przepisy prawa były zastosowane wobec dziecka jako nadrzędne wobec postanowień Konwencji, jeśli zapewniają mu lepszą ochronę;
- **Znajomość praw** artykuł 42
ma prawo do bycia właściwie poinformowanym o przysługujących mu prawach

ZAŁĄCZNIK 2: Procedury i względy etyczne dotyczące rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności w trakcie procesu kontrolnego

Niniejszy dokument przedstawia Wytyczne dla opracowania procedur i precyzuje względy etyczne, którymi należy się kierować podczas przeprowadzania rozmów z dziećmi w toku procesu kontrolnego podczas wizyt w miejscach, gdzie przebywają dzieci pozbawione wolności.

Niniejszy aneks został stworzony, by pomóc organom monitorującym w opracowaniu ich własnego zestawu procedur i Wytycznych etycznych uwzględniających wszystkie zasady, środki ostrożności i specyficzne aspekty, które należy brać pod uwagę przy przygotowaniu, przeprowadzaniu i podsumowaniu rozmów z dziećmi pozbawionymi wolności.

KLUCZOWE ZASADY PRZEPROWADZANIA KONTROLI W MIEJSCACH, GDZIE PRZEBYWAJĄ DZIECI POZBAWIONE WOLNOŚCI

☐ **Patrz** – Część 3.4. – str. 37.

- DO NIE CZYNIĆ KRZYWDY
- ZNAĆ STANDARDY
- SZANOWAĆ WŁADZĘ I PERSONEL
- WIARYGODNOŚĆ
- POUFNOŚĆ
- BEZPIECZEŃSTWO
- WRAŻLIWOŚĆ
- OBIEKTYWIZM
- WIDOCZNOŚĆ

ROZMOWY INDYWIDUALNE / GRUPY SZCZEGÓLNEGO ZAINTERESOWANIA

 Patrz – Część 4.3. / D. – str. 78

Przed rozmową:

1 Dzieci, z którymi chcemy rozmawiać

- Identyfikacja
- Świadoma zgoda
- Środki ostrożności

2 Miejsce przeprowadzenia rozmowy

- Prywatność
- Bezpieczeństwo i „komfort”

3 Osoba (osoby) przeprowadzająca wywiad

- Doświadczenie / Przygotowanie – szkolenie
- Płeć
- Tłumaczenie wypowiedzi

4 Zapisywanie

- Metody
- Poufność

Problemy i sprawy często pojawiające się podczas rozmów

W trakcie rozmowy:

1 Wstęp

- Przedstawienie osób przeprowadzających rozmowę, kontekstu, celów oraz wyjaśnienie, do czego zostaną wykorzystane otrzymane podczas rozmów informacje
- Elementy przewidywalne
- „Łamanie lodów”
- Brak fałszywej nadziei

2 Zadawanie pytań

- Zaufanie i pewność

- Bezpieczeństwo
- Zachowanie i język ciała osoby przeprowadzającej rozmowę
- Brak tendencyjności odpowiedzi

3 Zakończenie

- Ograniczenia/brak fałszywej nadziei
- Pozytywna informacja zwrotna
- Uznanie i docenienie wkładu dzieci/nadanie rozmowom rzeczywistego znaczenia

Po rozmowie:

1 Weryfikacja i potwierdzenie informacji

- Inne rozmowy z dziećmi, personelem, dyrektorem, innymi osobami
- Akta i rejestry
- Obserwacja

2 Działania pokontrolne

- Informacja zwrotna dla dzieci
- Represja
- Zarzuty
- Skargi

3 Raportowanie

- Wewnętrzne
- Zewnętrzne
- Dystrybucja
- Działania pokontrolne
- Inne strategie wspomagające
- Ocena wpływu procesu

ZAŁĄCZNIK 3: Polityka ochrony dzieci

Każda osoba realizująca wizytę monitorującą w placówce, w której przebywają dzieci pozbawione opieki, musi podlegać wymogowi podpisania Polityki Ochrony Dziecka.

 Patrz – Część 4.1 / G. – str. 61

Niniejszy aneks powstał jako narzędzie pomocnicze dla organów monitorujących przy opracowywaniu ich własnej polityki ochrony dzieci, zgodnej z ich zasadami, zakresem mandatu i funkcją.

POLITYKA NA RZECZ OCHRONY DZIECI POWINNA ZAWIERAĆ NASTĘPUJĄCE ELEMENTY (LECZ NIE OGRANICZAĆ SIĘ WYŁĄCZNIE DO NICH):

Zasady, których przestrzega organ monitorujący podczas kontroli wybranej instytucji.

Np. najlepszy interes dziecka, bezpieczeństwo i ochrona dziecka przed jakąkolwiek formą przemocy lub ryzyka lub nadużycia, dobro dziecka, partycypacja dziecka, prawo dostępu do skutecznych środków naprawczych, prawo do edukacji, resocjalizacji i ponownej integracji ze społeczeństwem itd.

Kompletowanie zespołu

- ➔ Proces rekrutacji, selekcji członków zespołu
 Patrz – Część 4.1. / F. – str. 59
- ➔ Przygotowanie i szkolenie członków zespołu
 Patrz – Część 4.1. / F. – str. 59

Prywatność i Poufność:

 Patrz – Część 3.3. – str. 33

Prawa Człowieka: Międzynarodowe i europejskie standardy i ramy prawne mające zastosowanie w kontekście pozbawienia wolności nieletnich.

 Patrz – Część 1.2. – str. 19

Wykorzystywanie lub niewłaściwe traktowanie dziecka

- ➔ Definicja i rodzaje nadużyć lub znęcania się nad dziećmi (np. zaniedbanie, wykorzystywanie psychiczne – fizyczne – seksualne dzieci, niewłaściwe traktowanie itd.)
- ➔ Role i zakres odpowiedzialności wszystkich służb (wewnętrznych i zewnętrznych) właściwych w zakresie rozpatrywania przypadków nadużyć i niewłaściwego traktowania
- ➔ Dane kontaktowe

Prewencja w zakresie nadużyć i niewłaściwego traktowania dzieci:

- ➔ Strategia
- ➔ Procedury

Zgłaszanie i reagowanie na nadużycia i niewłaściwe traktowanie dzieci:

 Patrz – Część 6.2. – str. 177 i Część 6.3. – str. 181

- ➔ Oskarżenia dotyczące wykorzystywania lub niewłaściwego traktowania
- ➔ Skargi dotyczące wykorzystywania lub niewłaściwego traktowania
- ➔ Odkrycie oznak i symptomów wykorzystywania lub niewłaściwego traktowania
- ➔ Wewnętrzne raportowanie i reakcja
- ➔ Skierowanie do rozpatrzenia przez służby zewnętrzne
- ➔ Procedury w przypadkach nagłych
- ➔ Kontynuacja sprawy po złożeniu skargi/przekierowaniu sprawy

Represja

- ➔ Strategie prewencji
- ➔ Procedury ochrony
- ➔ Sprawozdawczość
- ➔ Działania pokontrolne

ZAŁĄCZNIK 4: ECtHR – Orzecznictwo

SPRAWA	DATA	NUMER	PRAWO
Adamkiewicz przeciwko Polsce	02.03.2010	Nr 54729/00	Prawo do opieki prawnej Prawo do sprawiedliwego procesu
Coselav przeciwko Turcji	09.10.2012	Nr 1413/07	Prawo do życia
Dushka przeciwko Ukrainie	03.02.2011	Nr 29175/04	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
Güvec przeciwko Turcji	20.01.2009	Nr 70337/01	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
Mahmundi i inni przeciwko Grecji	31.07.2012	Nr 14902/10	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
M.S.S przeciwko Belgii i Grecji [GC]	21.01.2011	Nr 30696/09	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania Prawo do skutecznego środka naprawczego
Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga przeciwko Belgii	12.10.2006	Nr 13178/03 3	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
Muskhadzhiyeva i inni przeciwko Belgii	19.01.2010	Nr 41442/07	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
Panovits przeciwko Cyprowi	11.12.2008	Nr 4268/04	Prawo do opieki prawnej Prawo do sprawiedliwego procesu
Popov v. France	19.01.2012	Nr 39472/07 i 39474/07	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
Pahimi przeciwko Grecji	05.04.2011	Nr 8687/08	Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania
Salduz przeciwko Turcji [GC]	27.11.2008	Nr 36391/02	Prawo do opieki prawnej Prawo do sprawiedliwego procesu
Soykan przeciwko Turcji	21.04.2009	Nr 47368/99	Prawo do opieki prawnej Prawo do sprawiedliwego procesu
Tarariyeva przeciwko Rosji	14.12.2006	Nr 4353/03	Prawo do życia Zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania

A large rectangular area with rounded corners, outlined in green and blue. It contains 25 horizontal dotted lines for writing.

Wydanie francuskie

Guide Pratique : Monitoring des lieux où des enfants sont privés de liberté.

Niniejsza publikacja została przygotowana przy wsparciu finansowym Programu „Wymiar Sprawiedliwości w Sprawach Karnych” Unii Europejskiej, Rady Europy, Fundacji Fonds Houtman oraz Loterie Nationale (Belgia). Za treść niniejszej publikacji odpowiada wyłącznie Defence for Children International DCI – Belgia i w żadnym wypadku nie odzwierciedla poglądów Komisji Europejskiej, nie stanowi oficjalnej polityki Rady Europy ani żadnego innego sponsora.

©2016, Defence for Children International (DCI) – Belgium. Wszystkie prawa zastrzeżone. Materiały zawarte w niniejszej publikacji mogą być dowolnie cytowane lub powielane, pod warunkiem podania źródła. Prośby o zgodę na reprodukcję lub tłumaczenie niniejszej publikacji należy kierować na adres: info@defensesdesenfants.be.

ISBN: 978-83-62245-70-3

Projekt graficzny i druk: Nina Carleer i Julien Bertiaux (Click Click Graphics)

Skład edycji polskiej: Marta Borucka

Korekta edycji angielskiej: Aishling Heffernan (IPRT) & Paula Jack

Tłumaczenie na język francuski: Maryline Van Hove (At-line)

AKRONIMY I SKRÓTY

BOP	Zbiór zasad ochrony wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia
CAT	Konwencja przeciwko stosowaniu tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania Komitet NZ Przeciwko Torturom
CCTV	Telewizja przemysłowa
CoE	Rada Europy
CPT	Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu
CRC	Konwencja Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka Komitet Praw Dziecka NZ
ECHR	Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności
ECTHR	Europejski Trybunał Praw Człowieka
EPR	Europejskie Reguły Więzienne
ERJO	Europejskie Zasady stosowane wobec młodocianych przestępców, wobec których zastosowano sankcje lub środki
EU	Unia Europejska
GCFJ	Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy dotyczące przyjaznej dzieciom opieki zdrowotnej
GC N°. 10	Komentarz Ogólny Nr 10 Komitetu Praw Dziecka: Prawa Dzieci w Systemie Sprawiedliwości dla Nieletnich
GPJD	Wytyczne NZ dotyczące zapobiegania przestępczości nieletnich (Wytyczne z Rijadu)
ICRC	Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża
NGOs	Organizacje pozarządowe (NGO)
NHRIs	Narodowe Instytucje na Rzecz Ochrony Praw Człowieka
NPMs	Krajowy Mechanizm Prewencji
OPCAT	Protokół fakultatywny do Konwencji o zakazie stosowania tortur i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania
RAJJ	Wzorcowe zasady minimum NZ dotyczące wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Zasady z Pekinu)
RNCM	Wzorcowe Reguły Minimum dotyczące środków nie polegających na uwięzieniu (Reguły z Tokio)
RPJDL	Reguły NZ dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Reguły z Hawany)
RTWP	Reguły NZ dotyczące postępowania z kobietami skazanymi na karę pozbawienia wolności i środków nieizolacyjnych dla więźniów płci żeńskiej (Reguły z Bankoku)
SMR	Wzorcowe reguły minimalne ONZ dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli)
SPT	Podkomitet ds. Zapobiegania Torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu
UN	Narody Zjednoczone

Niniejszy Praktyczny Przewodnik stanowi zwięźczenie projektu „Prawa Dzieci za Kratkami”, koordynowanego przez Defence for Children International (DCI) – Belgia oraz sponsorowanego przez Program „Wymiar Sprawiedliwości w Sprawach Karnych” Unii Europejskiej, Rady Europy i Fundacji Fonds Houtman.

Ze względu na fakt, że dzieci pozbawione wolności znajdują się sytuacji szczególnie trudnej i – niestety zbyt często grożą im nadużycia ich praw, brak poszanowania ich godności i humanitarności, celem niniejszego Przewodnika jest zwiększenie poszanowania ich podstawowych praw.

Jest to pierwszy w Europie Praktyczny Przewodnik monitorowania wszystkich miejsc, gdzie dzieci są pozbawione wolności, przyjmujący perspektywę prewencyjną, uwzględniającą wrażliwość dziecka i specyfiką jego natury. Przewodnik został opracowany z myślą o wszystkich specjalistach i osobach, które w ramach wykonywanej pracy są upoważnione do monitorowania lub wizytowania miejsc, gdzie przebywają dzieci pozbawione wolności.

To praktyczne narzędzie zostało zaprojektowane w taki sposób, by stanowić podręcznik wiedzy na różnych poziomach, w zależności od doświadczenia, znajomości rzeczy i potrzeb osób zajmujących się prawami dziecka, dziećmi pozbawionymi wolności, procesem i metodologią monitorowania.

Z niniejszego Przewodnika korzystać powinny mechanizmy monitorujące, przy przygotowywaniu i realizacji wizyt kontrolnych oraz podczas działań pokontrolnych. Może być także przydatny w procesie oceny miejsc pozbawienia wolności. Oprócz tego, może go używać w celach pedagogicznych, jako materiał szkoleniowy dla zespołów monitorujących lub instruktorów na szczeblu europejskim.

„Dlatego niniejszy przewodnik jest taki ważny. Został on opracowany na podstawie praktycznych doświadczeń szeregu krajowych i międzynarodowych organów i czerpie z doświadczenia ekspertów w tej dziedzinie. Celem niniejszego Przewodnika jest wsparcie i wzmocnienie zdolności organów monitorujących do skutecznego przeprowadzania wizyt w placówce, w której przebywają dzieci, w opracowaniu krok po kroku podejścia opartego na praktycznych narzędziach wskazujących kierunek, jaki powinna obrać wizyta i jakie aspekty powinny zostać zbadane. W mojej opinii niniejszy Przewodnik powinien być elementem zestawu narzędzi administracyjnych każdej organizacji, która zamierza przeprowadzić wizytę kontrolną w dowolnym ośrodku, w którym przebywają aresztowane dzieci”.

Wstęp – Mykola GNATOVSKYY

Przewodniczący Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom (CPT)

FOUNDED BY

CRIMINAL JUSTICE PROGRAMME OF THE EUROPEAN UNION

CO-FOUNDED BY

Loterie Nationale